

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (Π.Τ.Π.Ε)
ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: ΣΠΕΝ404

Όνοματεπώνυμο φοιτήτριας: Εξαδακτύλου Νίκη-Αθηνά
Α.Μ.: 2885
Όνοματεπώνυμο καθηγητή: Τζαβάρας Ιωάννης
Ακαδημαϊκό έτος: 2011- 2012

Θέμα:
«Φιλοσοφία για παιδιά»

Βασικές έννοιες : Άνθρωπος- ζώο

Ρέθυμνο Ιούνιος 2012

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πρόσφατες επιστημονικές απόψεις για τη φιλοσοφία για παιδιά

Αγάπη, φόβος, δειλία, θάρρος, όνειρο, άνθρωπος Στη ζωή μας περιτριγυριζόμαστε από τόσες πολλές έννοιες, φιλοσοφικές έννοιες τις οποίες ο κάθε άνθρωπος, ο οποίος ανήκει επίσης ανάμεσα σε αυτές, τις ερμηνεύει με το δικό του τρόπο, σύμφωνα με τα δικά του κριτήρια, την προσωπικότητα και τις ανάγκες του. Κατά πόσο όμως θα μπορούσε ένα παιδί να έρθει σε επαφή με τέτοιου είδους έννοιες, να πραγματοποιήσει μια φιλοσοφική συζήτηση επάνω σε αυτές;

Στο ερώτημα αυτό την λύση έδωσε ο Matthew Lipman, «ο πρόδρομος, ο ‘πατέρας - θεμελιωτής’ της φιλοσοφίας για παιδιά στην σύγχρονη εποχή» (Ι. Τζαβάρας 2011, σ. 4-5), ο οποίος τάχθηκε κατά της καρτεσιανής φιλοσοφικής παράδοσης, η οποία υποστηρίζει πως η φιλοσοφία βρίσκεται έξω από τα όρια της παιδικής ηλικίας, καθώς τα παιδιά δεν είναι σε θέση να σκεφτούν μόνα τους, να επιχειρηματολογήσουν, καθώς δεν έχουν αναπτύξει την αφηρημένη τους σκέψη. Ο Matthew Lipman ήρθε για να απορρίψει αυτή την άποψη, ξεκινώντας ο ίδιος έρευνες με τα παιδιά και όντως κατάφερε να αποδείξει αυτό που υποστήριζε.

Πιο συγκεκριμένα, ίδρυσε το κίνημα “Philosophy for Children” (P4C), το 1969, το οποίο απευθυνόταν σε ηλικίες παιδιών 4-17 ετών. Στόχος του κινήματος ήταν η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης της νεολαίας από τη νεαρή τους κιόλας ηλικία, ώστε να κατακτήσουν όλα εκείνα τα στοιχεία με βάση τα οποία θα αποτελούν στο μέλλον ενεργούς και δημοκρατικούς πολίτες. Το περιεχόμενο του αναλυτικού προγράμματος του Lipman προσαρμόζεται στις ηλικίες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Έτσι, ως αφορμή για παράδειγμα μιας φιλοσοφικής συζήτησης με παιδιά, ο ίδιος προτείνει την αφήγηση ενός μικρού μυθιστορήματος με έναν κεντρικό ήρωα που θέτει τους προβληματισμούς του και βρίσκεται στην ηλικία των παιδιών. Αυτό θα ελκύσει το ενδιαφέρον τους, καθώς θα ταυτιστούν με τον ήρωα και θα μπουν κι αυτά στη διαδικασία σκέψης επίλυσης των προβλημάτων του. Βλέπουμε λοιπόν πόσο εύστοχα και έξυπνα μπορεί να εισαχθεί μια φιλοσοφική συζήτηση στην τάξη παιδιών προσχολικής ηλικίας. (Σ. Χατζηστεφανίδου 2011, σ. 4)

Έμπνευσή του για την ίδρυση του κινήματος αυτού, αποτέλεσε το εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο κατά τη γνώμη του δεν μπορούσε να διδάξει στα παιδιά να σκέφτονται (R. Fisher 2003, p. 27). Ο Fisher μας αναφέρει ακόμη για τον Lipman, ότι θεωρούσε πως η νεολαία μπορεί να αφομοιώσει θετικά στοιχεία από την εκπαίδευση, αρκεί ο στόχος της να είναι η καλλιέργεια της ικανότητας σκέψης και όχι η στείρα απομνημόνευση και απόκτηση γνώσεων.

Ο Lipman άσκησε κριτική απέναντι στο εσωτερικό σύστημα της εκπαίδευσης, το οποίο θέτοντας ως υψηλότερο στόχο την γνωστική ανάπτυξη των παιδιών, δεν προωθούσε τη νόησή τους και δεν έδινε τη δυνατότητα ανάπτυξης των ικανοτήτων τους και της κριτικής τους σκέψης. Υποστήριζε πως οι απορίες των παιδιών «γιατί», που ξεκινούν ήδη από πολύ μικρή ηλικία αποδεικνύουν το ενδιαφέρον τους να ανακαλύψουν πτυχές του κόσμου στον οποίο ζουν, πτυχές φιλοσοφικού περιεχομένου, καθώς «ο θαυμασμός, η απορία, η αμφισβήτηση αποτελούν τη βάση του φιλοσοφικού στοχασμού» (Σ. Χατζηστεφανίδου 2011, σ. 5)

Ο Rupert Wegerif (2010) υποστηρίζει πως το κίνημα P4C αποτελεί πιθανώς «το καλύτερο πρόγραμμα μέσω του οποίου τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν τις ικανότητες της σκέψης τους». Σε αυτό πολύ θετικά συμβάλλει το ερέθισμα που προσφέρεται στα παιδιά το οποίο προωθεί τη σκέψη τους, καθώς και την ίδια την έρευνα, όπως επίσης και ο δάσκαλος ο οποίος αναπτύσσει διάλογο με τα παιδιά, αλλά και προωθεί τον μεταξύ τους διάλογο (παιδιών), τα

παρακινεί στο να σκέφτονται το καθένα ξεχωριστά, στηριζόμενα στις προσωπικές τους απόψεις. Στα πλαίσια επίσης της εκπαίδευσης, αποδεικνύεται πως τα παιδιά αποδίδουν καλύτερα στα τεστ και απασχολούν τη σκέψη τους όχι μόνο με θέματα που αφορούν το σχολείο, αλλά και την ίδια τους τη ζωή.

Πρόσφατη έρευνα διαστήματος πάνω από 16 μήνες σε μαθητές 10 και 11 ετών απέδειξε πως τα παιδιά έπειτα από την εμπλοκή τους σε φιλοσοφικές συζητήσεις, ειδικότερα εκείνα τα οποία δεν διέθεταν ανεπτυγμένη κριτική ικανότητα, βελτίωσαν τη συμπεριφορά τους, αναπτύχθηκε η αυτοπεποίθησή τους, έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για συζητήσεις τέτοιου είδους και διατύπωναν ορθολογικότερες σκέψεις. Επίσης, άρχισαν να νοιάζονται για τα συναισθήματά τους, αλλά και για εκείνα των συμμαθητών τους. (Wegerif, 2010, σελ. 14).

Παρά τον τίτλο του προγράμματος «Philosophy for Children», ο ίδιος ερευνητής επιχείρησε να αναπτύξει φιλοσοφικούς διαλόγους, συζητήσεις για μια ιδέα και με μεγαλύτερους μαθητές και αυτό είχε απόλυτη επιτυχία.

Τα βασικά εργαλεία μιας φιλοσοφικού τύπου συζήτησης σύμφωνα με τον ιδρυτή του P4C είναι α) η διερευνητική μάθηση σε φιλοσοφικά πλαίσια, β)η αντιπαραβολή απόψεων στα πλαίσια του διαλόγου και γ)η εκμάθηση του τρόπου στοχασμού και αναστοχασμού, μέσω των οποίων το παιδί αναπτύσσει την ορθολογική του κρίση, την δημιουργικότητά του, μαθαίνει να σκέπτεται ως ξεχωριστή προσωπικότητα, εξελίσσεται γνωστικά, συναισθηματικά και ηθικά, αναπτύσσει τον προφορικό του λόγο και καλλιεργεί τη γλώσσα του, ενεργοποιεί το δημοκρατικό του ήθος, γίνεται καλός ακροατής των απόψεων των άλλων και τις σέβεται, υποστηρίζοντας κι εκείνο τη δική του γνώμη με επιχειρήματα. (Σ. Χατζηστεφανίδου 2011, σ. 6).

Για την επίτευξη μιας φιλοσοφικής συζήτησης με παιδιά προσχολικής ηλικίας μέσα στην τάξη, απαραίτητες είναι κάποιες βασικές προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν ο δάσκαλος-εμπυυχωτής καθώς και το περιεχόμενο μιας φιλοσοφικής συζήτησης.

Ξεκινώντας από τον δάσκαλο, θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε το ρόλο του μέσα στην τάξη και συγκεκριμένα στην εξέλιξη ενός φιλοσοφικού διαλόγου με τα παιδιά.

Σύμφωνα με τη Σοφία Νικολιδάκη(2005), ο ρόλος του δεν είναι να μεταλαμπαδεύει γνώσεις στα παιδιά, αλλά να προωθεί ένα φιλοσοφικό διάλογο μεταξύ των παιδιών, να είναι δηλαδή ο συντονιστής της ομάδας, να δημιουργεί ένα άνετο και ευχάριστο κλίμα μέσα στην τάξη μέσω του οποίου θα τα εμπυυχώνει στην προσπάθειά τους να εκφράσουν μια άποψη, κάνοντας τα να νιώθουν εμπιστοσύνη στο άτομό του. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να σέβεται τα παιδιά, να δέχεται και να ακούει τις απόψεις τους, χρησιμοποιώντας τις ίδιες κάποιες φορές σαν έναυσμα για να προχωρήσει τη συζήτηση παρακάτω, να τα ενθαρρύνει ώστε να μην ντρέπονται να μιλήσουν. Ο ίδιος θα κερδίσει την εμπιστοσύνη τους δείχνοντας τον ενθουσιασμό του για το θέμα προς συζήτηση, αλλά τηρώντας μια μετρημένη και σοβαρή στάση απέναντί τους.

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να δίνει σε όλα τα παιδιά ίσες ευκαιρίες ώστε να εκφράζονται συναισθηματικά, γνωστικά και ηθικά, να τα κάνει να αντιληφθούν πως η συζήτηση έχει άμεση σχέση με την καθημερινή τους ζωή, ώστε να εμπλέξουν μέσα σε αυτήν καθημερινά τους βιώματα και εμπειρίες. Μέσα από το κατάλληλο έναυσμα (π.χ. παραμύθι) και τις ανοιχτές ερωτήσεις που θα πραγματοποιήσει στα παιδιά, θα επιτύχει να κερδίσει την ανάλογη προσοχή και ενδιαφέρον τους, θα θέσει στα ίδια προβληματισμούς, ώστε να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη και διάθεση, να στοχαστούν επάνω στο θέμα προς συζήτηση, να φέρουν αντικρουόμενες απόψεις κλπ.

Είναι απαραίτητο για να μιλάμε για ένα φιλοσοφικό διάλογο να ζητάει ο συντονιστής από τα παιδιά να υποστηρίζουν τις απόψεις τους, επιχειρηματολογώντας. Στηριζόμενος στις

απαντήσεις των παιδιών τα βοηθάει με συμπληρωματικά σχόλια και ερωτήματα, ωθεί τη σκέψη τους παραπέρα ώστε να εμβαθύνουν στο θέμα και αν τα παιδιά κατευθύνονται σε λάθος συλλογισμούς, τότε οφείλει να τα επαναφέρει με διακριτικό τρόπο, ώστε να μην δημιουργηθούν σε αυτά και τους συνομήλικους τους λανθασμένες εντυπώσεις που θα έχουν αντίκτυπο στη νοητική τους ανάπτυξη. Όταν επίσης ένα παιδί εκφράζει μια απορία στο δάσκαλο εκείνος οφείλει να αναζητήσει την απάντηση μαζί με το παιδί χωρίς να του την προσφέρει έτοιμη, γιατί ακόμη κι εκεί το παιδί θα συνειδητοποιήσει πως μπορεί να στοχαστεί, να ανακαλύψει τη λύση στηριζόμενο στη δική του αντίληψη. Ο εμπυχωτής οφείλει να είναι καλός παρατηρητής της στάσης σώματος των παιδιών, των εκφράσεων του προσώπου τους και γενικότερα της μη λεκτικής τους επικοινωνίας, καθώς μέσα από αυτήν γίνεται αντιληπτό εάν τα παιδιά κατανόησαν αρκετά πράγματα, εκφράζονται τα συναισθήματά τους κλπ. (Σ. Νικολιδάκη 2005, σ. 73-82).

Όλα αυτά φυσικά συνοδεύονται από τους στόχους τους οποίους θέτει ο δάσκαλος-εμπυχωτής, ώστε να επιτύχει μέσα από τη φιλοσοφική συζήτηση, στόχους σχετικά με το θέμα που θα αναπτυχθεί με τα παιδιά και σχετικά με τις δικές του απαιτήσεις από την ίδια του τη στάση ως εμπυχωτής- συντονιστής καθώς και τη στάση των μαθητών του.

Ο Rupert Wegerif τάσσεται υπέρ της καθοδήγησης των ίδιων των δασκάλων ως προς τους στόχους που θα θέσουν στα παιδιά, αλλά και στις κατάλληλες στρατηγικές που θα ακολουθήσουν ώστε να είναι οι ίδιοι προετοιμασμένοι να υποστηρίξουν ένα φιλοσοφικό διάλογο. Πάνω σε αυτό προτείνει κάποια είδη ερωτήσεων σύμφωνα με τα οποία ενεργοποιείται η ικανότητα της σκέψης των παιδιών, όπως είναι οι ανοιχτές ερωτήσεις, οι υποθέσεις, τα παραδείγματα, ώστε να κατευθύνει τα παιδιά, οι συνδέσεις των λόγων των παιδιών με την ιδέα που αναλύεται κ.α. (R. Wegerif 2010, p.15).

Το περιεχόμενο μιας φιλοσοφικής συζήτησης με παιδιά παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στο βαθμό αντικρίσματος που θα έχει από τα ίδια η ιδέα της φιλοσοφίας. Πρώτα απ' όλα φυσικά απαραίτητη είναι η ύπαρξη μιας φιλοσοφικής έννοιας, η οποία μπορεί να εισχωρήσει στην αντίληψη των παιδιών. Η έννοια αυτή μπορεί να είναι αφηρημένη (αγάπη, φόβος, αρρώστια, υγεία κλπ), ή συγκεκριμένη (π.χ. τραπέζι) (I. Τζαβάρας 2006, σ.24). Όπως προανέφερα, ο Matthew Lipman υποστήριζε πως με το κατάλληλο έναυσμα είτε αυτό είναι ένα παραμύθι, ένας ζωγραφικός πίνακας κλπ, τα παιδιά εισάγονται στη συζήτηση της βασικής έννοιας με τέτοιο παιγνιώδη τρόπο που εμπλέκουν τους εαυτούς τους ταυτίζοντάς τους με τους ήρωες του παραμυθιού ή του πίνακα κλπ. Ποιος είναι όμως ο ρόλος του ερεθίσματος στη φιλοσοφική συζήτηση αναλυτικότερα;

Η Σοφία Νικολιδάκη(2011) αναφέρει πως η σημαντικότητα του ερεθίσματος είναι μεγάλη, καθώς είναι αυτό το οποίο θα φέρει το παιδί σε επαφή για πρώτη φορά με τη βασική έννοια και θα το θέσει σε προβληματισμό, μπορεί να είναι οτιδήποτε παρμένο από την καθημερινότητα (ποίηση, πίνακας κλπ), κομμένο και ραμμένο όμως απαραίτητα στα μέτρα των παιδιών. Το ερέθισμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βασικό στοιχείο σε οποιοδήποτε σημείο του διαλόγου, καθώς τα παιδιά μπορούν να ανατρέξουν σε αυτό και να ανακαλύψουν περαιτέρω πράγματα. Ερχόμενο το παιδί σε επαφή με το ερέθισμα, εμβαθύνει σε αυτό είτε μέσα από τα ερωτήματα του δασκάλου, είτε με την έκθεση διαφορετικών απόψεων των συνομηλικών του αλλά και μέσω αυτού πλησιάζει περισσότερο την κεντρική έννοια και την κατανοεί.

Υπάρχουν δύο κατηγορίες ερεθισμάτων που συναντάμε στη φιλοσοφία με παιδιά. Η πρώτη κατηγορία απαρτίζεται από ερεθίσματα ειδικά μελετημένα για φιλοσοφία με παιδιά ενώ η δεύτερη από ερεθίσματα που δεν είναι ειδικά προσαρμοσμένα σε έναν φιλοσοφικό διάλογο. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα ειδικά σχεδιασμένα εγχειρίδια και μυθιστορήματα του Lipman και άλλων φιλοσόφων- ερευνητών, τα οποία αποτελούν τα ίδια φιλοσοφία, αναφέρονται ευθέως στο θέμα προς συζήτηση και στοχεύουν στην άμεση ενεργοποίηση της σκέψης των παιδιών, σε πνευματικές συζητήσεις μαζί τους. Οι ιστορίες των μυθιστορημάτων

δεν έχουν μεγάλο ενδιαφέρον για τα παιδιά, αλλά για εκείνον ισχύει το αντίθετο καθώς πιστεύει πως τα υπόλοιπα βιβλία δεν προσφέρονται για φιλοσοφικές συζητήσεις σε αντίθεση με τα δικά του. Επίσης κύριο χαρακτηριστικό τους είναι το ότι συνοδεύονται από ερωτήματα και προβληματισμούς επάνω στην έννοια με στόχο τη φιλοσοφική συζήτηση (Fisher, 2003).

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν όλα εκείνα τα ερεθίσματα που δεν αποτελούν αλλά εμπεριέχουν φιλοσοφία, όπως είναι ένα βίντεο, μια φωτογραφία ή ένα εικονογραφημένο παραμύθι το θέμα του οποίου δεν αποτελεί φιλοσοφικό ζήτημα, αλλά το εμπεριέχει (π.χ. Η πεντάμορφη και το τέρας (ασχήμια- ομορφιά)). Η πρώτη κατηγορία δέχτηκε αρκετή κριτική καθώς θεωρήθηκε πως τα εγχειρίδια δεν ήταν προσαρμοσμένα στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών (Σ. Νικολιδάκη, 2011, σελ. 4). Συμφωνώ με αυτή την άποψη γιατί πιστεύω πως ό, τι δε δίδεται έτοιμο στα παιδιά και οτιδήποτε εξάπτει τη φαντασία τους τα ωθεί να διευρύνουν τους ορίζοντές τους και να αναζητήσουν μόνα τους λύσεις. Γι' αυτό και υποστηρίζω τη δεύτερη κατηγορία ερεθισμάτων, η οποία έτσι κι αλλιώς είναι πιο ευχάριστη και προσαρμοσμένη στα ενδιαφέροντα των παιδιών.

Ο Robert Fisher(2003) μας ενημερώνει πως μετά το ερέθισμα ή αλλιώς έναυσμα ακολουθεί μια συζήτηση αρχικά έχοντας ως βάση το ίδιο το ερέθισμα ώστε να αναπτύξουν τα παιδιά κριτική επάνω σε αυτό. Έπειτα ακολουθεί μια σειρά ερωτήσεων οι οποίες εμβαθύνουν περισσότερο στην κεντρική έννοια. Οι ερωτήσεις ακολουθούν η μία την άλλη με συνοχή, είτε περιτριγυρίζουν την κεντρική έννοια και αποτελούν το βασικό κομμάτι της φιλοσοφικής συζήτησης, καθώς εκεί διεξάγονται οι διάλογοι, τα παιδιά παραθέτουν τις απόψεις τους κλπ. Οι δάσκαλοι όμως, πιστεύουν ότι το πρόγραμμα του Matthew Lipman μειονεκτεί γιατί δεν συνδέεται ξεκάθαρα με τα θέματα, τους στόχους και τις ικανότητες που επιδιώκει να αναπτύξει στα παιδιά το εγχειρίδιο των δασκάλων (Fisher, 2003, σελ.30-31).

Ομοίως, έμφαση δίνει ο ερευνητής Rupert Wegerif στη μετάβαση από το ερέθισμα στη συζήτηση και πιο συγκεκριμένα τονίζει τη σημαντικότητα της μετάβασης από την ερώτηση «τι πράγματα υπάρχουν» (ερέθισμα), στις ερωτήσεις «γιατί», «πώς» και «τι θα γινόταν εάν» (συζήτηση) (R. Wegerif 2010, p. 15), με τις οποίες ενεργοποιείται η κριτική σκέψη των παιδιών επάνω στο θέμα προς συζήτηση.

Ο Ιωάννης Τζαβάρας έρχεται για να συμπληρώσει με την έρευνά του τη σημαντικότητα της ύπαρξης ενός διλήμματος μεταξύ των ερωτημάτων αυτών ή στο τέλος αυτών ως κορύφωση. Με το δίλημμα τα παιδιά έρχονται σε σύγκυση καθώς δεν υπάρχει μια ξεκάθαρη απάντηση, επιλέγουν ή τον ένα ή τον άλλο δρόμο, αλλά το ερώτημα μέσα τους δεν έχει απαντηθεί με σιγουριά. Το δίλημμα δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να προβληματιστούν, να υποστηρίξουν τον ένα ή τον άλλο δρόμο με επιχειρήματα, μπορούν ακόμη να φέρουν αντίθετες απόψεις με τους συνομήλικους τους κι έτσι να καταφέρουν να αναπτύξουν ακόμη μια πιο ισχυρή επιχειρηματολογία ώστε να υποστηρίξουν την άποψή τους. Υποστηρίζει πως η φιλοσοφία συνδέεται άμεσα με τα σχέδια εργασίας (project) στο σχολείο, καθώς και τα δύο προωθούν τον προβληματισμό(I. Τζαβάρας 2006, σ. 17-23).

Κατά καιρούς φυσικά υπήρξαν και υπάρχουν ερευνητές οι οποίοι ασκούν τη δική τους κριτική απέναντι στο πρόγραμμα του Matthew Lipman «Φιλοσοφία για παιδιά». Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των ερευνητών Vansielegheem Nancy και David Kennedy (2011), οι οποίοι υποστηρίζουν τη μετατροπή της «Φιλοσοφίας για παιδιά» σε «Φιλοσοφία με παιδιά».

Οι καιροί και ο κόσμος μεταβάλλονται, οι πεποιθήσεις, οι κρίσεις που έχουν αναπτυχθεί πάνω σε κάποιες ιδέες, οι απαντήσεις που έχουν δοθεί κατά καιρούς σε διάφορα ερωτήματα δεν μένουν στάσιμες, αλλά αλλάζουν κι αυτές με το πέρασμα του χρόνου. Στόχος μας λοιπόν μέσα από τις φιλοσοφικές συζητήσεις με τα παιδιά δεν είναι απλώς να τους περάσουμε κάποιες φιλοσοφικές ιδέες και να καταφέρουμε να αναπτύξουμε σε αυτά τον στοχασμό και την κριτική σκέψη, αλλά να επικοινωνήσουμε μαζί τους, λαμβάνοντας υπόψη μας τα λόγια

τους, τις απόψεις τους, καθώς αποτελούν το μέλλον αυτού του κόσμου, εξελίσσονται κι αυτά μαζί με αυτόν και μπαίνουν στη διαδικασία αναζήτησης νέων απαντήσεων, ανανεωμένων και επίκαιρων. Είναι απαραίτητο να αλλάξουμε τη στάση μας απέναντι στη γνώση. Τα παιδιά καλούνται να ανακαλύψουν τα ερωτήματα τα οποία απασχολούν την εποχή μας και να δώσουν τις δικές τους απαντήσεις επάνω σε αυτά. (N. Vansieleghem & D. Kennedy 2011, p. 8).

Στην παρούσα εργασία, στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας με θέμα «Φιλοσοφία για παιδιά» κι έχοντας ως βάση όλα όσα προανέφερα, θα επιχειρήσω να αναλύσω τη διεξαγωγή δύο ιδίων πειραμάτων με το ίδιο θέμα προς συζήτηση και το ίδιο περιεχόμενο σε δύο διαφορετικά νηπιαγωγεία της ίδιας πόλης. Πιο συγκεκριμένα σε συνεργασία με τον καθηγητή μας κύριο Ιωάννη Τζαβάρα, επιλέξαμε κάποιο φιλοσοφικό θέμα προς επεξεργασία, το οποίο περιελάμβανε μία ή δύο βασικές έννοιες, αντίθετες μεταξύ τους, ώστε έχοντας ως βάση αυτές να δημιουργήσουμε μια μικροδιδασκαλία με κύριο στόχο την επίτευξη μιας φιλοσοφικής συζήτησης με παιδιά. Το πείραμα διεξήχθη σε δύο τμήματα, ώστε να μπορέσουμε στη συνέχεια να πραγματοποιήσουμε σύγκριση των δύο πειραμάτων.

Το πρώτο κεφάλαιο λοιπόν, περιλαμβάνει την περιγραφή της προετοιμασίας του πειράματός μας, το οποίο απαρτίζεται από το σχεδιασμό διδασκαλίας, το ερέθισμα το οποίο επέλεξα και το λόγο αυτού, τους στόχους τους οποίους θέτω στα παιδιά, τις κεντρικές έννοιες τις οποίες επέλεξα, τα ερωτήματα και το δίλημμα που αποτελούν τον κορμό της συζήτησης με τα παιδιά επάνω στις έννοιες, την περιγραφή μιας δραστηριότητας την οποία προσέθεσα στο πείραμα ως αξιολόγηση της έρευνας, δηλαδή του τι κατανόησαν τα παιδιά από αυτήν, καθώς και την στρατηγική της ερευνητικής μας προσπάθειας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνεται η διεξαγωγή του πειράματος και στα δύο νηπιαγωγεία ξεχωριστά, δηλαδή τα δείγματα των παιδιών και τα νηπιαγωγεία εφαρμογής του πειράματος, τα μέσα συλλογής δεδομένων τα οποία χρησιμοποίησα, η λεπτομερής περιγραφή του τι συνέβη στη φιλοσοφική συζήτηση αλλά και στην δραστηριότητα (ιχνογραφήματα), καθώς και οι απομαγνητοφωνήσεις των διδασκαλιών, για μία πιο έγκυρη προσέγγιση των πειραμάτων που πραγματοποιήθηκαν.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο που ακολουθεί, πραγματοποιείται η ανάλυση του περιεχομένου της συζήτησης με τα παιδιά και στα δύο τμήματα, η οποία απαρτίζεται συνολικά η κάθε μία από εννέα ερωτήματα τα οποία καθίσταται απαραίτητο και ωφέλιμο να απαντηθούν, ώστε να καταλήξουμε σε κάποια βασικά συμπεράσματα σχετικά με το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών, τα συναισθήματα και τις πεποιθήσεις τους, τους στόχους τους οποίους τα ίδια έθεσαν κατά τη διάρκεια της φιλοσοφικής συζήτησης. Ως επακόλουθο έχουμε την αξιολόγηση των πειραμάτων, η οποία απαρτίζεται κι αυτή από οκτώ ερωτήματα για την καθεμία από τις δύο ομάδες. Με τα ερωτήματα αυτά επιδιώκουμε να απαντήσουμε στο αν τελικά τα παιδιά κατόρθωσαν να εμπλακούν στη φιλοσοφική συζήτηση, στο τι πληροφορίες απέσπασαν τα ίδια από την όλη ερευνητική διαδικασία, αλλά και ο εμπυχωτής για αυτά. Αμέσως μετά παραβάλλεται η μεταξύ τους σύγκριση, μέσα από την οποία θα αντιληφθούμε τις συνθήκες κάτω από τις οποίες είναι ωφέλιμο ή δεν είναι, να πραγματοποιούμε έναν φιλοσοφικό διάλογο με τα παιδιά. Μέσα από αυτήν θα αναδυθεί το κατά πόσο διαψεύστηκαν ή επαληθεύτηκαν οι στόχοι τους οποίους έθεσα, καταλήγοντας έτσι στην έκβαση ενός τελικού συμπεράσματος που αφορά την εφαρμογή του πειράματος. Στο τέλος της παρούσης εργασίας, έπειτα από το βιβλιογραφικό σημείωμα, παρουσιάζονται τα παραρτήματα των εργασιών των παιδιών (ιχνογραφήματα), μέσα από τα οποία αναδύεται ο ψυχικός τους κόσμος καθώς και οι αντιλήψεις τους επάνω στην ιδέα που αναπτύχθηκε ο διάλογος.

Καλή ανάγνωση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΣ

1.1 Σχεδιασμός διδασκαλίας

Στα πλαίσια των συναντήσεων που πραγματοποιήσαμε με τον διδάσκοντά μας κύριο Τζαβάρια για την πτυχιακή μας εργασία με θέμα «Φιλοσοφία για παιδιά», μας δόθηκε η ευκαιρία να επιλέξουμε μεταξύ κάποιων δοσμένων από τον ίδιο εννοιών, μία ή δύο κεντρικές έννοιες, αντίθετης σημασίας μεταξύ τους (π.χ. εχθρότητα- φιλία, ζωή- θάνατος κλπ), πάνω στις οποίες θα χτίζαμε μία μικροδιδασκαλία για να εφαρμόσουμε στα παιδιά του νηπιαγωγείου. Η κάθε μία από εμάς δηλαδή επέλεξε μία ή δύο έννοιες προς φιλοσοφική συζήτηση με τα παιδιά, οι οποίες πρώτα απ' όλα ήταν αρεστές προς εμάς. Αυτή ήταν μια πάρα πολύ καλή αρχή, καθώς γνωρίζουμε καλά πως όταν ο δάσκαλος διδάσκει κάτι που πρωτίστως είναι αρεστό και ευχάριστο στον ίδιο, τότε και ο τρόπος με τον οποίο περνάει το θέμα προς συζήτηση στα παιδιά θα είναι και ο πιο κατάλληλος. Επόμενο στάδιο λοιπόν ήταν να οργανώσουμε μία μικρή διδασκαλία επάνω στην έννοια αυτή, διάρκειας 40' το πολύ, την οποία θα πραγματοποιούσαμε δύο φορές, σε δύο ξεχωριστές τάξεις νηπιαγωγείου. Σκοπός μας ήταν δηλαδή να πραγματοποιήσουμε το ίδιο πείραμα δύο φορές, σε ξεχωριστές τάξεις, με διαφορετικό δείγμα παιδιών, ώστε να συγκρίνουμε στο τέλος και τα αποτελέσματα. Μας δίδεται επίσης η ευκαιρία να διορθώσουμε τυχόν λάθη της πρώτης διδασκαλίας, ώστε στη δεύτερη να είμαστε πιο προετοιμασμένοι.

Οι κεντρικές έννοιες τις οποίες επέλεξα εγώ είναι οι έννοιες «**άνθρωπος- ζώο**», καθώς σκέφτηκα αμέσως πως τα ζώα είναι ένα πολύ αγαπητό θέμα στα παιδιά και άμεσα συνδεδεμένο με δικά τους προσωπικά βιώματα. Τι περιλαμβάνει όμως το πείραμα το οποίο θα διεξάγουμε; Όπως και όλες οι διδασκαλίες του νηπιαγωγείου είναι οργανωμένες με αρχή μέση και τέλος, ώστε να ολοκληρώνεται το θέμα που διδάσκουμε, έτσι και το πείραμα, βασισμένο στις παιδαγωγικές εφαρμογές του Matthew Lipman, είναι σχεδιασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να περιλαμβάνει: α)μία αφόρμηση απαραίτητη για την εισαγωγή του θέματος, β)κάποιες ερωτήσεις(το maximum 10). Οι ερωτήσεις αποτελούν το κυρίως μέρος του πειράματος, δηλαδή τη συζήτηση στην παρεούλα με τα παιδιά και οδηγούν με συνοχή στο δίλημμα το οποίο εμείς θα έχουμε επινοήσει για τα ίδια (όπως και τις ερωτήσεις) και στο οποίο διαπραγματευόμαστε τις δύο κεντρικές έννοιες., και τέλος γ)μία δραστηριότητα ως μέσο αξιολόγησης για τα όσα προηγήθηκαν. Φυσικά όλα αυτά συνοδεύονται από ειδικούς στόχους, τους οποίους είναι απαραίτητο να θέσουμε, ώστε να προσεγγίσουμε ειδικότερα το θέμα. Το επίπεδο (χαμηλό, υψηλό) και ο αριθμός των στόχων θα πρέπει να είναι, όπως είναι λογικό, προσαρμοσμένα στις ικανότητες αντίληψης της προσχολικής ηλικίας στην οποία και απευθυνόμαστε. Ας δούμε όμως αναλυτικά τα περιεχόμενα, τους στόχους και τις κεντρικές έννοιες του συγκεκριμένου πειράματος που θα διεξαχθεί, παρακάτω.

1.2 Στοιχεία για το έναυσμά μου

1.2.1 Αίτια επιλογής του πίνακα ζωγραφικής- Ερμηνεία πίνακα

Το θέμα συζήτησης το οποίο επέλεξα να αναπτύξω στην τάξη με τα παιδιά, αφορά όπως προανέφερα τις κεντρικές έννοιες άνθρωπος- ζώο. Είναι εύλογο το γεγονός πως υπάρχει μία ευρεία ποικιλία υλικού την οποία μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ως αφόρμηση στα παιδιά για να εισαγάγουμε το θέμα. Ανάμεσα στα παραμύθια, τα ποιήματα, το τραγούδι και τους πίνακες ζωγραφικής, εναύσματα μεταξύ των οποίων μπορούσαμε να επιλέξουμε ένα ή και

δύο και τα οποία όλα μπορούν εξίσου να ελκύσουν το ενδιαφέρον των παιδιών, εγώ κατέληξα στο τελευταίο, δηλαδή σε έναν πίνακα ζωγραφικής.

Δεν είναι τυχαία η χαρακτηριστική φράση που συνηθίζουμε να λέμε «Μια εικόνα ίσον χίλιες λέξεις». Μέσα από έναν πίνακα ζωγραφικής, μία και μόνο εικόνα δηλαδή, τα μηνύματα που απορρέουν μπορούν να είναι πολλαπλά, αρκεί να εστιάσουμε την προσοχή μας εκεί που πρέπει και να εξετάσουμε αυτή την εικόνα από όλες τις οπτικές γωνίες όπου μπορούμε. Όπως αναφέρω και στη συνέχεια, τον πίνακα τον οποίο επέλεξα να παρουσιάσω ως έναυσμα στα παιδιά, μπορούμε να τον αναλύσουμε από δύο οπτικές γωνίες, α) από αυτή του παιδιού και β) αυτή του ενήλικα. Ας παρακολουθήσουμε όμως αναλυτικά την εξέταση αυτού του πίνακα παρακάτω:

Θα χρησιμοποιήσω ως αφορμή για το θέμα μου τον πίνακα ζωγραφικής του Camille Leopold « The Pet-Lamb», ο οποίος δημιουργήθηκε το έτος 1877(βλ. παράρτημα 1). Ο πίνακας ζωγραφικής απεικονίζει ένα κορίτσι που προσφέρει με στοργή, τροφή σε ένα αρνάκι. Ο τόπος στον οποίο βρίσκονται φαίνεται να είναι ένας κήπος σπιτιού, μία αυλή και αυτό το δηλώνουν ξεκάθαρα ο εξωτερικός χώρος με τα φυτά και το πηγάδι. Ο πίνακας αυτός περνάει κάποια πολύ σημαντικά μηνύματα στα παιδιά τα οποία ισχύουν και στην δική μας εποχή. Από μία πρώτη οπτική γωνία, και ειδικότερα αυτήν ενός παιδιού, διακρίνουμε μια ρεαλιστική, καθημερινή, ήρεμη και τρυφερή σκηνή ανάμεσα σε ένα κορίτσι και ένα ζώο. Ο πίνακας όμως στην ουσία είναι αμφίσημος, καθώς διακρίνεται ο συναισθηματικός δεσμός του παιδιού με ένα οικόσιτο ζώο. Παρατηρώντας ξανά αυτή την εικόνα απ' την οπτική γωνία ενός ενήλικα, μπορούμε εύκολα να αντιληφθούμε τον πραγματικό λόγο για τον οποίο προσφέρεται αυτή η φροντίδα στο αρνί, δηλαδή για να θραφεί καλά και έπειτα να φαγωθεί. Μάλιστα είναι πολύ πιθανόν να φαγωθεί από την ίδια την οικογένεια που το φροντίζει, συμπεριλαμβανομένου και του κοριτσιού, το οποίο μπορεί να μην έχει επίγνωση του τι ακριβώς τρώει. Θα μπορούσα να επιλέξω έναν πίνακα με ένα άλλο οποιοδήποτε ζώο, όπως τον σκύλο, αλλά επέλεξα το αρνί, καθώς ήθελα να τονίσω αυτή τη δυσδιάστατη σχέση μας με κάποια ζώα.

Οι άνθρωποι κατά την περίοδο της παιδικής τους ηλικίας, χαρακτηρίζονται συνήθως από ένα συναισθηματικό δέσιμο με τα ζώα. Κάποια παιδιά δεν γνωρίζουν καν πως το κρέας που τρώνε προέρχεται από ένα ζώο το οποίο αγαπούν και πιθανόν φροντίζουν(π.χ. κότα-κοτόπουλο). Αυτός ο πίνακας λοιπόν με την παρουσία του αρνιού, η οποία δεν ήταν τυχαία (οικόσιτο ζώο), θα βοηθήσει τα παιδιά να μουν σε αυτή τη διαδικασία σκέψης, να αναρωτηθούν, όπως προβάλλεται παρακάτω και στο δίλημμα, αν είναι σωστό ή λάθος το να τρώνε αυτά τα ζώα απ' τη στιγμή που τα ίδια δεν τους έχουν κάνει κάποιο κακό.

Είναι πολύ σημαντικό να σημειώσουμε πως το δείγμα των παιδιών με το οποίο θα ασχοληθώ ζει στην πόλη ενός νησιού. Τα παιδιά αυτά πιθανόν να είναι εξοικειωμένα με τη σύνδεση του ζώου και του φαγητού, καθώς τα περισσότερα από αυτά επισκέπτονται συχνά τα χωριά στα οποία ζουν οι παππούδες τους ή έχουν τα ίδια σπίτι σε χωριό ή έχουν απλώς ζώα στην πόλη. Σκηνές όπου ο πατέρας π.χ. σφάζει μια κότα για να φαγωθεί, μπορεί να είναι οικεία σε αυτά. Αντιθέτως, το δίλημμα το οποίο τίθεται, πιστεύω πως θα απασχολούσε σε μεγαλύτερο βαθμό και θα εξέπλησσε παιδιά που ζουν σε πόλεις όπως η Αθήνα, τα οποία πιθανόν να μην έχουν καμία σχέση με την προσωπική φροντίδα ζώων και ειδικά των οικόσιτων. Έτσι δεν θα είναι σε θέση να συνδέσουν το κουνέλι που τρώνε με το ζωντανό και αγαπητό προς αυτά κουνελάκι, το οποίο τα περισσότερα παιδιά αγαπούν και στα οποία αρέσει να φροντίζουν. Στην προκειμένη περίπτωση του πίνακα, δεν γνωρίζουμε αν το κορίτσι ξέρει τον πραγματικό λόγο ύπαρξης του αρνιού εκεί, το μόνο σίγουρο όμως είναι πως μέσα από την κίνηση της και την έκφραση του προσώπου της φανερώνονται αισθήματα στοργής και αγάπης προς αυτό.

1.2.2 Τρόπος εμφάνισης πίνακα στα παιδιά και εισαγωγής θέματος

Γνωρίζουμε πολύ καλά το πόσο σημαντικό ρόλο παίζει η αφόρμιση που χρησιμοποιούμε για την εισαγωγή ενός θέματος, το οποίο θέλουμε να διαπραγματευτούμε με τα παιδιά στο νηπιαγωγείο. Γι' αυτό, με σκοπό να γίνει η παρουσίαση του πίνακα πιο ελκυστική, αποφάσισα να εκτυπώσω την εικόνα σε μέγεθος A4 και να την κολλήσω σε ένα έντονο χρώματος πορτοκαλί χαρτόνι, το οποίο θα έχει σαν βάση μία χαρτόκουτα. Έτσι η εικόνα αμέσως θα λάβει μία πιο ρεαλιστική μορφή πίνακα, καθώς θα βρίσκεται μέσα σε πλαίσια. Επέλεξα το χρώμα πορτοκαλί γιατί ταίριαζε με τα χρώματα της απεικόνισης και πιστεύω πως θα τραβήξει το ενδιαφέρον των παιδιών. Ο πίνακας θα τοποθετηθεί πάνω σε καβαλέτο ώστε να βρίσκεται στη θέση που του αρμόζει και αρχικά θα είναι καλυμμένος, έτσι ώστε να δημιουργηθεί η αίσθηση της αγωνίας στα παιδιά για το τι πρόκειται να δουν. Θα ξεκινήσω λέγοντας πως έχω φέρει μία έκπληξη για εκείνους «Φαντάζεστε τι μπορεί να βρίσκεται κάτω από το πανί;». Μόλις τα παιδιά κάνουν τις υποθέσεις τους, θα τους αναφέρω πως επισκέφθηκα μια έκθεση ζωγραφικής και είδα αυτό τον πίνακα. «Ήθελα πολύ να σας τον δείξω και να μιλήσουμε γι' αυτόν, επειδή ξέρω πόσο καλά παιδιά είστε και πόσο καλές σχέσεις έχετε με τα ζώα...». Έπειτα θα αναλύσουμε σε σύντομο χρονικό διάστημα το τι βλέπουμε στο πίνακα, ώστε να γίνει η σύνδεση με το κυρίως μέρος της συζήτησης, με τα βιώματα και τις απόψεις των παιδιών.

Ερωτήσεις κατανόησης πίνακα:

- Τι βλέπουμε στον πίνακα;
- Πού βρίσκονται;
- Τι κάνει το κορίτσι;
- Πως λένε να νιώθει το κορίτσι για το ζώο;
- Γιατί το ταΐζει;
- Μήπως έχει και κάτι άλλο στο μυαλό του το κορίτσι;

Εδώ δεν περιμένω διαφορετικές απαντήσεις από τα παιδιά, καθώς θα μιλήσουν για την ίδια εικόνα. Με την τελευταία ερώτηση επιδιώκω να παραπέμψω τα παιδιά να σκεφτούν πέρα από το συναισθηματικό δέσιμο του κοριτσιού με το αρνί, δηλαδή τη χρήση του για βιοτική μας ανάγκη. Οπότε ήδη από την αρχή επιτυγχάνεται μία προσέγγιση του διλήμματος.

1.3 Στόχοι ή υποθέσεις πειράματος

Δεν θα μπορούσαμε να πραγματοποιήσουμε ένα πείραμα με τα παιδιά χωρίς να θέσουμε στόχους. Οι στόχοι στις διδασκαλίες παίζουν πρωταρχικό ρόλο, καθώς είναι αυτοί πάνω στους οποίους χτίζουμε τις συζητήσεις και τις σχετικές με το θέμα μας δραστηριότητες. Στη συγκεκριμένη διδασκαλία, καθώς πρόκειται για μία φιλοσοφική συζήτηση, θα υπάρχει έντονα το υποκειμενικό στοιχείο, ιδιαίτερα στα δύο πρώτα ερωτήματα (συναισθήματα) και στο σημείο του διλήμματος (ηθικό ερώτημα), καθώς το κάθε παιδί θα προβάλλει την προσωπική του άποψη. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν γνωρίζουμε εξ αρχής τα αποτελέσματα της συζήτησης. Οπότε σε εκείνο το σημείο πιο πολύ μπορούμε να κάνουμε υποθέσεις για τις απαντήσεις των παιδιών. Επίσης, στόχος μου είναι να γνωρίσουν τα παιδιά κάποια βασικά πράγματα για τις σχέσεις ανθρώπου- ζώου (γνωστικές ερωτήσεις). Οι ειδικοί στόχοι τους οποίους επιδιώκω να επιτευχθούν είναι οι παρακάτω:

- Να εξωτερικεύσουν τα παιδιά τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους με τα ζώα (ερωτήσεις 1,2)
- Να κατανοήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ ανθρώπων και ζώων (ερωτήσεις 3,4,5)

- Να κατανοήσουν πως ο άνθρωπος είναι ανώτερο ον απ' τα ζώα, οφείλουμε όμως να τα σεβόμαστε (ερώτηση 6)
- Να κατανοήσουν ότι σκοτώνουμε τα ζώα για δύο λόγους:
 - α) επειδή εντάσσονται στην τροφική μας αλυσίδα (ερώτηση 8) και β) λόγω του κινδύνου που διατρέχουμε από κάποια ζώα (ερώτηση 7)
- Να έρθουν σε σύγκριση τα παιδιά όσον αφορά το δίλημμα, ώστε να παρουσιάσουν αντίθετες απόψεις και να επιχειρηματολογήσουν

Οι στόχοι δεν θα μπορούσαν να είναι παραπάνω από τους αναφερόμενους, καθώς απευθυνόμαστε σε προσχολική ηλικία και το πείραμα θα πραγματοποιηθεί σε μία μόνο ημέρα. Οπότε ο αριθμός και το επίπεδο κατανόησής τους είναι σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό.

1.4 Κεντρικές έννοιες

Οι κεντρικές έννοιες με τις οποίες θα ασχοληθώ στο πείραμά μου είναι οι εξής: άνθρωπος-ζώο. Εξετάζοντας τη σημασία της κάθε μίας λέξης από αυτές, μπορούμε να δώσουμε τους παρακάτω ορισμούς:

Άνθρωπος: Η ανώτατη βαθμίδα των ζωντανών οργανισμών στη γη, το υποκείμενο της ιστορικοκοινωνικής δραστηριότητας και του πολιτισμού(Ιλίτσεφ- Φεντοσέγιεφ, 1985, σελ.129-34). χαρακτηρίζεται ως το έμβιο ον που ανήκει στα πρωτεύοντα θηλαστικά και διαφέρει από τα υπόλοιπα όντα της τάξης του, λόγω της ικανότητάς του να παράγει έναρθρο λόγο και αφηρημένες σκέψεις, να πραγματοποιεί ηθικές κρίσεις, να επικοινωνεί και να ανταλλάσει ιδέες(Μπαμπινιώτης, 2002, σελ. 189). Ο ανεπτυγμένος εγκέφαλός του σε συνδυασμό με τη δίποδη όρθια στάση του, που του ελευθερώνει τα χέρια, τον καθιστούν ως το μόνο είδος ικανό να κάνει εκτεταμένη χρήση εργαλείων συγκριτικά με τα άλλα ζώα, ώστε να τα χρησιμοποιεί για δικούς του σκοπούς (<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%BF%CF%82>).

Ζώο: κάθε έμβιο ον, εκτός από τα φυτά, κάθε οργανισμός με την ικανότητα της συναίσθησης και της κίνησης, κυρίως θηλαστικό και κατά δεύτερο λόγο έντομο, πτηνό, ψάρι ή ερπετό, κάθε έμβιο ον που στερείται λογικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον άνθρωπο(Μπαμπινιώτης, 2002, σελ. 718). Τα ζώα δε μπορούν να προκαλέσουν ριζικές αλλαγές στους όρους της ύπαρξής τους. Προσαρμόζονται στο περιβάλλον το οποίο καθορίζει και τον τρόπο ζωής τους, σε αντίθεση με τον άνθρωπο, ο οποίος τροποποιεί τις συνθήκες σύμφωνα με τις συνεχώς αναπτυσσόμενες ανάγκες του(Ιλίτσεφ- Φεντοσέγιεφ, 1985, σελ. 129-34)

Είναι εύλογο το γεγονός πως αυτές οι δύο έννοιες είναι απόλυτα γνώριμες και κατανοητές στα παιδιά, καθώς πρόκειται για την δική μας οντότητα σε αυτό τον κόσμο σε συνύπαρξη με τον κόσμο των ζώων, ο οποίος είναι πολύ αγαπητός στα παιδιά, είναι ένας κόσμος γεμάτος εξερεύνηση. Ίσως τα παιδιά να μην έχουν αναλύσει ποτέ τη σημασία αυτών των εννοιών, αλλά σίγουρα όλα ξέρουν να τις ξεχωρίζουν, να εντοπίζουν κάποιες ομοιότητες και κάποιες διαφορές, καθώς αποτελούν έννοιες απόλυτα συνδεδεμένες με τη ζωή τους.

1.5 Ερωτήματα και δίλημμα

Έπειτα από την ανάλυση του πίνακα, θα ακολουθήσουν 8 ερωτήσεις σε συνέχεια με τις προηγούμενες του πίνακα. Επιδιώκουμε οι ερωτήσεις να είναι ανοιχτού τύπου για τα παιδιά, έτσι ώστε να πραγματοποιηθεί συζήτηση και να αποφευχθούν οι μονολεκτικές απαντήσεις «ναι ή όχι». Η κάθε μία από αυτές ακολουθεί την επόμενη με συνοχή, έτσι ώστε όλες μαζί να καταλήγουν σε ένα δίλημμα για τα παιδιά, το οποίο ξετυλίγεται στο τελευταίο ερώτημα. Οι ερωτήσεις αυτές αποτελούν και το κυρίως μέρος του πειράματος, καθώς μέσα από αυτές θα καταλήξουμε στα συμπεράσματα του πειράματος, ανάλογα με την ομάδα με την οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση. Ο χρόνος διάρκειας της συζήτησης υπολογίζεται σε περίπου 30 λεπτά μαζί με την αφόρμηση (πίνακα), τα οποία θα μαγνητοφωνούνται για πιο έγκυρα και αξιόπιστα αποτελέσματα. Οι στόχοι οι οποίοι τέθηκαν παραπάνω, αφορούν αυτό ακριβώς το κομμάτι του πειράματος, τη συζήτηση με τα παιδιά, η οποία επικεντρώνεται στο θέμα. Όπου είναι απαραίτητο θα βοηθάω τα παιδιά διευκρινίζοντάς τους ερωτήσεις που τυχόν δεν κατανόησαν ή προτρέποντάς τα να είναι πιο συγκεκριμένα π.χ. «Τι εννοείς με αυτό;» . Επίσης, πρέπει να προσέξουμε ώστε να μην ξεφεύγουμε από το θέμα π.χ. «Τι σχέση έχει η απάντηση με την ερώτησή μας;». Όσον αφορά το δίλημμα, θα είναι ωφέλιμο να κρατήσω μια ουδέτερη στάση, έτσι ώστε να φέρω τα παιδιά σε σύγχυση, με την έννοια πως θα μπουν στη διαδικασία να εξετάσουν όλες τις πιθανές εκδοχές. Οι ερωτήσεις, καθώς και κάποιες πιθανές απαντήσεις των παιδιών πάνω σε αυτές τις ερωτήσεις, καταγράφονται παρακάτω αναλυτικά:

1. Εσείς πώς αισθάνεστε για τα ζώα; Γιατί;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Αγαπώ τα ζώα, έχουμε σκύλο και είναι απαλός, μ' αρέσει να παίζω με τα ζώα, έχουν πλάκα

2. Έχετε κάποιο ζώο το οποίο φροντίζετε εσείς ή οι δικοί σας; Για ποιο λόγο έχετε το συγκεκριμένο ζώο; Όσοι δεν έχετε θα θέλατε να είχατε; Ποιο και γιατί;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Ναι έχουμε κοτούλες γιατί μας δίνει αυγά. Έχουμε γάτα, μου την έκανε δώρο ο μπαμπάς μου επειδή μου αρέσει. Θα' θελα να έχω σκυλάκι για να παίζω μαζί του

3.Εμείς οι άνθρωποι μοιάζουμε με τα ζώα; Σε τι ναι, σε τι όχι;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Όχι καθόλου, είναι πιο μικρά, ή πιο μεγάλα, οι γάτες σκαρφαλώνουν πιο γρήγορα από μας, ναι μοιάζουμε, οι παπαγάλοι μιλάνε όπως κι εμείς, μπορούμε να τρέχουμε κ.α.

4. Τι χρειαζόμαστε εμείς για να ζήσουμε και τι τα ζώα;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Πρέπει να τρώμε, να κοιμόμαστε, να φοράμε ρούχα και τα ζώα να τρώνε, να κοιμούνται, να έχουν σπίτι κ.α.

5. Υπάρχουν πράγματα που μπορούμε να κάνουμε μόνο εμείς οι άνθρωποι και όχι τα ζώα; Ποια είναι αυτά;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Ναι εμείς μπορούμε να πλένουμε τα δόντια μας, να παίζουμε με παιχνίδια, να ερχόμαστε νηπιαγωγείο κ.α.

6. Οπότε μπορούμε να κάνουμε περισσότερα πράγματα απ' τα ζώα και το πιο σημαντικό είναι ότι εμείς σκεφτόμαστε και μιλάμε. Αυτό σημαίνει ότι μπορούμε να φερόμαστε όπως θέλουμε στα ζώα; Ακόμα και άσχημα; Γιατί;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Όχι, δεν πρέπει γιατί θα πονάνε, ναι εγώ πετάω πέτρες στις γάτες και φεύγουν και γελάω.

7. Υπάρχουν όμως και ζώα που είναι πιο δυνατά από μας, όπως ο λύκος. Αν βρισκόσασταν στο δάσος και ένας λύκος σας επιτιθόταν, θα σκεφτόσασταν να τον αφήσετε να ζήσει για να μην του κάνετε κακό; Γιατί;

Πιθανή απάντηση παιδιών: Ναι θα το άφηνα να ζήσει γιατί πρέπει να τα αγαπάμε τα ζώα, όχι θα πολεμούσα σαν τον Ταρζάν για να μη με σκοτώσει κ.α.

8. Δίλημμα

Άρα είναι καλό ή κακό το να τρώμε εμείς οι άνθρωποι κάποια ζώα, για παράδειγμα τα ψάρια αφού δε μας έκαναν κανένα κακό; Γιατί;

Ξεκινώ τα ερωτήματα κάνοντας μια άμεση σύνδεση με τα συναισθήματα και τα προσωπικά βιώματα των παιδιών, ώστε να προσελκύσω το ενδιαφέρον τους, να κατανοήσουν το πόσο συνδεδεμένες είναι αυτές οι έννοιες με τη ζωή τους και το πόσα βιώματα μπορεί να έχουν καθημερινά. Έπειτα επιχειρώ να προχωρήσω σε ένα γνωστικό κομμάτι, ώστε τα παιδιά να έχουν πλήρη επίγνωση των ομοιοτήτων και διαφορών του ανθρώπου με τα ζώα, καθώς και της ανωτερότητάς του από αυτά και τέλος, θέτω στα παιδιά ένα ηθικό ερώτημα το οποίο αποτελεί και το δίλημμα και το οποίο προετοιμάζεται ήδη από τα δύο προηγούμενα ερωτήματα (ερωτ. 6 και 7).

Στο δίλημμα όπως προείπα, θα προσπαθήσω να αντικρούω τις απαντήσεις των παιδιών υποστηρίζοντας την αντίθετη άποψη. Αν για παράδειγμα μου πουν πως είναι καλό να τρώμε ψάρια, θα τους απαντήσω πως μπορούμε να ζήσουμε τρώγοντας φρούτα. Αν μου πουν πως είναι κακό, θα υποστηρίξω πως είναι στην τροφική μας αλυσίδα. Έτσι αυτόματα δημιουργείται ένα δίλημμα στα παιδιά, στο οποίο δεν μπορεί να δοθεί μια ξεκάθαρη απάντηση.

1.6 Δραστηριότητα

Αφού ολοκληρώσουμε τη συζήτησή μας, είναι σκόπιμο το να ακολουθήσει μία δραστηριότητα μέσα από την οποία θα συμπεράνουμε αν τα παιδιά κατανόησαν τις κεντρικές έννοιες και όλα όσα συζητήσαμε γύρω από αυτές, αν σκεφτούν αυθόρμητα να αποτυπώσουν στο χαρτί τις σκέψεις και τις απόψεις που εξέφρασαν στην παρεούλα. Θα γίνει δηλαδή μία μικρή αξιολόγηση του πειράματος, μέσα από έναν ευχάριστο τρόπο για τα παιδιά, τη ζωγραφική(ιχνογράφημα). Άλλωστε σε αυτή την ηλικία τα παιδιά εκφράζονται καλύτερα μέσα από τις ζωγραφιές τους παρά από τα λόγια, καθώς δεν διαθέτουν ακόμη το κατάλληλο γλωσσικό επίπεδο.

Η δραστηριότητα θα έχει ως εξής: Θα χωρίσω κόλλες A4(τόσες όσες είναι και τα παιδιά) στα δύο με μία διαχωριστική γραμμή. Τα παιδιά καλούνται να ζωγραφίσουν στη μία πλευρά μία εικόνα κατά την οποία θεωρούν καλή τη σχέση του ζώου με τον άνθρωπο και στην άλλη το αντίθετο. Θα ακολουθήσει η παρουσίαση των ζωγραφιών και η αιτιολόγησή τους στην παρεούλα.

Για να διευκρινίσω περισσότερο την δραστηριότητα θα πω στα παιδιά να προσπαθήσουν να ζωγραφίσουν απ' τη μία πλευρά μία όμορφη εικόνα με τον εαυτό τους και ένα ζώο και στην άλλη μία άσχημη, στη μία θα έχουν όμορφα συναισθήματα (χαρά, αγάπη κλπ) για την εικόνα και στην άλλη άσχημα (λύπη, θυμός κλπ.). Η δεύτερη πιστεύω θα τους δυσκολέψει

περισσότερο, αλλά αυτό εξαρτάται από τα όσα θα έχουν ειπωθεί στην παρεούλα πρωτύτερα. Αν για παράδειγμα ένα παιδί θεωρήσει κακό το να τρώμε κάποια ζώα, μπορεί να το ζωγραφίσει αυτό στην άσχημη πλευρά, αντιθέτως ένα παιδί που θα έχει την αντίθετη άποψη, θα το ζωγραφίσει στην καλή. Έτσι ακόμη και μέσα από τις ζωγραφιές θα φαίνεται ξεκάθαρα το δίλημμα των παιδιών. Αν δυσκολευτούν γενικά στην κατανόηση της δραστηριότητας θα βοηθήσω δίνοντας παραδείγματα μέσα από τη συζήτηση.

1.7 Στρατηγική της ερευνητικής προσπάθειας

Σε συνεργασία με τη συνεξετάστρια του καθηγητή μας κυρίου Τζαβάρα, κυρία Ευανθία Συνώδη, θα επιλέξουμε αρχικά τα νηπιαγωγεία στα οποία θα πραγματοποιήσουμε τα δύο πειράματα κι έπειτα θα συνεννοηθούμε με τις νηπιαγωγούς για την ημέρα και ώρα διδασκαλίας μας, όπως επίσης θα μιλήσουμε για τυχόν ειδικές περιπτώσεις παιδιών που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής, για τυχόν αλλοδαπά παιδιά ή και για τον έλεγχο της τάξης. Τα πειράματα θα διεξαχθούν την πρώτη διδακτική ώρα, από τις 09:00 έως τις 10:00 κι εμείς θα προσέλθουμε στα νηπιαγωγεία στις 08:00 το πρωί. Θα έχουμε έτσι χρόνο να προσεγγίσουμε (αν δεν τα γνωρίζουμε) περισσότερο τα παιδιά και να εξοικειωθούμε μαζί μας. Αφού μαζευτούμε στην παρεούλα στις 09:00, θα πραγματοποιήσουμε το καθιερωμένο του ξεκινήματος της ημέρας (προσευχή, ημερολόγιο, απουσιολόγιο) κι έπειτα θα εξηγήσω μαζί με τη νηπιαγωγό της τάξης το λόγο που βρίσκομαι εκεί, ότι δηλαδή χρειάζομαι τη βοήθειά τους σε μία σημαντική εργασία που έχω να κάνω για το πανεπιστήμιο και ξέρω πως μόνο τα συγκεκριμένα παιδιά μπορούν να με βοηθήσουν, η συζήτησή μας δεν θα κρατήσει για πολύ και θα έχει ένα θέμα πολύ ευχάριστο για τα ίδια. Έπειτα θα τους εξηγήσω πως πρέπει να κάνουν ησυχία καθώς θα ηχογραφώ τη συζήτησή μας και θα ήθελα να ακούγονται όλοι. Θα τους υπενθυμίσω κάποιους κανόνες της τάξης όπως το γεγονός πως όποιο παιδί θέλει να μιλάει θα σηκώνει το χέρι και τα υπόλοιπα παιδιά θα σέβονται τον ομιλητή.

Θα ξεκινήσω το πείραμά μου με την εμφάνιση του πίνακα ζωγραφικής σαν έκπληξη και την ανάλυσή του από τα ίδια τα παιδιά. Έπειτα θα γίνει άμεση σύνδεση του πίνακα και των 8 ερωτήσεων που θα έχω προετοιμάσει, μέχρι να καταλήξουμε στο δίλημά μας. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης θα επιχειρήσω το διάλογο με τα παιδιά, έτσι ώστε να έχει ενδιαφέρον η συζήτηση και να διαπραγματευόμαστε τις απαντήσεις των παιδιών. Αφού καταλήξουμε στα συμπεράσματά μας για το δίλημμα, θα περάσουμε στην δραστηριότητα την οποία έχω προαναφέρει κι έπειτα στην παρουσίαση των ιχνογραφημάτων από τα ίδια τα παιδιά, ως αξιολόγηση ολόκληρης της ερευνητικής διαδικασίας. Τέλος, θα ευχαριστήσω τα παιδιά για τη συμμετοχή και βοήθειά τους, καθώς και τη νηπιαγωγό και θα αποχωρήσω από την τάξη μαζί με τα ιχνογραφήματα και τη μαγνητοφώνηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΜΑΤΟΣ

2.1 Περιγραφή πρώτου πειράματος

2.1.1 Νηπιαγωγείο και δείγμα της έρευνας

Το πρώτο πείραμα του διλήμματος πραγματοποιήθηκε στο ολόημερο τμήμα του 4^{ου} Νηπιαγωγείου της πόλης Ρεθύμνου και το δείγμα παιδιών που συμμετείχαν σε αυτό ήταν 15 παιδιά εκ των οποίων τα 7 ήταν αγόρια και τα 8 ήταν κορίτσια. Απουσίαζαν μόνο τρία παιδιά(σύνολο παιδιών της τάξης:18).

2.1.2 Μέσα συλλογής δεδομένων

Τα μέσα συλλογής δεδομένων που χρησιμοποίησα για τη διεξαγωγή του πειράματος ήταν: α) ένα μαγνητόφωνο τύπου MP3 για την μαγνητοφώνηση της συζήτησης με τα παιδιά. Με τη μαγνητοφώνηση το πείραμα αμέσως απέκτησε εγκυρότητα και αξιοπιστία. Επίσης είναι ένα πολύ βοηθητικό στοιχείο για τον διδάσκοντα στη συνέχεια, όταν πρόκειται να γίνει ανάλυση των δεδομένων του πειράματος.

β) τα ιχνογραφήματα των παιδιών που συνέλεξα στο τέλος της ημέρας, τα οποία προέκυψαν από τη δραστηριότητα που έθεσα στα παιδιά. Μέσα από τις ζωγραφιές τους τα παιδιά διαπραγματεύονταν όχι εξειδικευμένα το δίλημμα, αλλά τα συναισθήματα και τις απόψεις τους σχετικά με ολόκληρη τη φιλοσοφική συζήτηση που είχαμε στην παρεούλα.

2.1.3 Πώς έγινε το πείραμα

Αρχικά η σκέψη μου ήταν να επιλέξω μια ομάδα παιδιών με την οποία θα διεξήγαγα το πείραμα, αλλά καθώς γνωρίζω το τμήμα(εκεί πραγματοποιώ τις πρακτικές μου ασκήσεις), ήμουν σίγουρη πως η ομάδα που δεν θα συμμετείχε θα μας ενοχλούσε ή θα ήθελε κι αυτή να συμμετέχει. Έτσι αποφάσισα να εντάξω στο πείραμα όλα τα παιδιά. Η συζήτηση πραγματοποιήθηκε στην παρεούλα και προτού ξεκινήσω την μαγνητοφώνηση εξήγησα το λόγο που βρισκόμουν εκεί στα παιδιά, τους είπα πως χρειάζομαι τη βοήθειά τους σε μια εργασία του πανεπιστημίου και γνώριζα πως μόνο αυτά μπορούν να με βοηθήσουν. Επίσης με ρώτησαν για την ύπαρξη του μαγνητοφώνου και τους είπα πως θα τους μαγνητοφωνήσω, γι ' αυτό πρέπει να κάνουν ησυχία για να ακούγονται όλοι. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν.

Η αφόρμηση άρεσε πολύ στα παιδιά, παρατηρούσαν όλα τον πίνακα μόλις αποκαλύφθηκε και το γεγονός πως στην αρχή ήταν κρυμμένος και παρουσιάστηκε σαν έκπληξη, αυτό τράβηξε περισσότερο το ενδιαφέρον τους. Το περιεχόμενο τους άρεσε και στο σχολιασμό του πίνακα πολλά παιδιά σήκωσαν το χέρι τους. Οι ερωτήσεις του πίνακα πραγματοποιήθηκαν όλες και απαντήθηκαν. Τα παιδιά είχαν μια τάση να ξεφεύγουν από το θέμα όμως σε αρκετά σημεία του πειράματος και έκαναν αρκετή φασαρία, ενώ έδειχναν να τους ενδιαφέρει το θέμα. Έκαναν άστοχα σχόλια για να γελάνε μεταξύ τους και αυτά γίνονται φανερά και στην απομαγνητοφώνηση. Σε γενικές γραμμές όμως το θέμα τους άρεσε και δεν έδειχναν να βαριούνται. Απάντησαν όλες τις ερωτήσεις του πειράματος, τις οποίες καταφέραμε να αναλύσουμε. Στο δίλημμα, το οποίο είχε τοποθετηθεί στην τελευταία ερώτηση, δεν έγινε μεγάλη ανάλυση γιατί τα παιδιά είχαν καταλήξει όλα στην ίδια απάντηση εξ αρχής και αυτό ήταν φανερό από τις αντιδράσεις τους μόλις πραγματοποίησα την ερώτηση : «Είναι καλό ή κακό που τρώμε κάποια ζώα...;» «όχι δεν είναι κακό», «μας το λέει η μαμά», «μας κάνει καλό» κλπ. . Όταν προσπάθησα να τους πείσω για το αντίθετο μου προέβαλλαν αυτά τα

επιχειρήματα. Επίσης είχαμε αναλώσει δυστυχώς αρκετή ώρα στις προηγούμενες ερωτήσεις και λόγω της γενικότερης ανησυχίας του τμήματος η ώρα είχε περάσει με τις παρατηρήσεις στα παιδιά ώστε να κάνουν ησυχία, οπότε στο δίλημμα δεν μπορούσα άλλο να τα κρατήσω στην παρεούλα. Η διεξαγωγή του πειράματος μαζί με την ανάλυση του πίνακα διήρκησε περίπου 50 λεπτά, λόγω του αριθμού των παιδιών καθώς ήταν πολλά και χρειαζόμασταν κάποιο χρόνο σε κάθε ερώτηση και λόγω των καθυστερήσεων που είχαμε εξαιτίας της συμπεριφοράς των παιδιών(συνομιλίες μεταξύ τους, φασαρία)

2.1.4 Απομαγνητοφώνηση

Στην απομαγνητοφώνηση περιλαμβάνονται η ανάλυση του πίνακα, καθώς συνδέεται άμεσα με τις ερωτήσεις και θεώρησα καλό να την συμπεριλάβω και το κυρίως μέρος του πειράματος με τη διεξαγωγή των ερωτήσεων και τη συζήτηση επάνω στις φιλοσοφικές έννοιες.

Διάλογος πρώτης διδασκαλίας

Ο πίνακας είναι καλυμμένος αρχικά επάνω στο καβαλέτο, τον εμφανίζω σαν έκπληξη...

Φοιτήτρια: Λοιπόν, πέρασε και η Καθαρά Δευτέρα και ξαναγυρίσαμε στο σχολείο...

Παιδί: Τι ακούγεται εκεί τώρα; (δείχνει το μαγνητόφωνο)

Φοιτήτρια: Εγώ ακούγομαι εδώ και θα ακουστείτε κι εσείς σε λίγο

Παιδί: Εντάξει θα περιμένω(γέλια)

Φοιτήτρια: Σας έφερα να δείτε μία έκπληξη

Παιδί: Είναι μία φωτογραφία

Φοιτήτρια: Είναι μία ζωγραφιά (αποκαλύπτω τον πίνακα)

Παιδί: Για να δω!

Παιδί: Πίνακας!

Φοιτήτρια: Ένας πίνακας!

Παιδί: Το ήξερα!

Φοιτήτρια: Πήγα σε μία έκθεση ζωγραφικής και βρήκα αυτό τον πίνακα παιδιά και σκέφτηκα ότι θα σας άρεσε πάρα πολύ γιατί νομίζω ότι έχετε καλές σχέσεις με τα ζώα, αγαπάτε τα ζώα...

Παιδί: Εγώ αγαπάω μόνο ένα ζώο, το προβατάκι μου!

Φοιτήτρια: Θα μου πεις ποιο ζώο αγαπάς γιατί θα μιλήσουμε για τα ζώακια σήμερα!

Παιδί: Εγώ έχω κουνελάκι!

Φοιτήτρια: Βλέπετε όλοι;

Παιδιά: Ναι! Εγώ αγαπώ τη χελωνίτσα! Κι εγώ τη χελωνίτσα! Εγώ το δελφινάκι....

Φοιτήτρια: Θέλω, ήσυχα- ήσυχα, να σηκώσει χέρι όποιος θέλει να μου πει τι βλέπει στον πίνακα! Τι βλέπετε στον πίνακα θέλω να μου πείτε!

Παιδί: Ένα κοριτσάκι που ταΐζει ένα... αρνάκι

Φοιτήτρια: Αρνάκι είναι, ωραία! Και πού βρίσκονται; Για δείτε έτσι λίγο που βρίσκονται περίπου!

Παιδί: Στο χωριό!

Φοιτήτρια: Ωραία! Με χέρι όμως, με χέρι!

Παιδί: Στην αυλή!

Φοιτήτρια: Α! Στην αυλή του κοριτσιού μάλλον ε;

Παιδιά: (άλλο υποστηρίζει την αυλή, άλλο την αυλή στο χωριό)

Φοιτήτρια: Πώς φαίνεται να νιώθει το κορίτσι που ταΐζει το ζώο; Με χέρι, όμως, με χέρι! Και τα υπόλοιπα παιδιά!

Παιδί: Χαρά!

Φοιτήτρια: Με χέρι πες μας αυτό που θέλεις! Πες το έλα!

Παιδί: Χαρά!

Φοιτήτρια: Χαρά νιώθει ε; Λέτε....

Παιδί: Και ευτυχία!

Φοιτήτρια: Λέτε να τ' αγαπάει το ζώακι δηλαδή ε; Μάλιστα! Λέτε να έχει και τίποτα άλλο στο μυαλό του το κοριτσάκι;

Παιδί: Όχι

Φοιτήτρια: Που ταΐζει το αρνάκι... Για ποιο λόγο το ταΐζει το αρνάκι;

Παιδί: Του δίνει κάτι για να φάει!

Παιδί: Για να μεγαλώσει!

Φοιτήτρια: Μήπως έχει τίποτα άλλο στο μυαλό του; Εσείς το Πάσχα τρώτε αρνάκι; Τι τρώτε;

Παιδιά: Ναι!

Παιδί: Εγώ τρώω σκυλάκι!

Φοιτήτρια: Δεν το τρώμε το σκυλάκι!

Παιδί: Εγώ τρώω μονόκερο (γέλια)

Φοιτήτρια: Νομίζω ότι ξεφύγαμε τώρα. Μήπως σκέφτεται να το ταΐσει για να το φάμε; Ωραία! Παιδιά! Φάμπιο! Τι σας είπα πριν λίγο; Γράφει τώρα αυτό! (δείχνω το μαγνητόφωνο) **Θέλω να μου πείτε πως αισθάνεστε εσείς για τα ζώα!** Λοιπόν τέλος... Δεν θα μιλήσεις έτσι που κάνεις... Με χέρι! Και τα υπόλοιπα παιδιά!

Παιδί: Εγώ σκέφτομαι.

Φοιτήτρια: Σκέψου... Σκεφτείτε! Πως αισθάνεστε για τα ζώα; Τα αγαπάτε; Σας αρέσουν;

Παιδί: Εγώ τα αγαπάω!

Φοιτήτρια: Να μου πείτε πως αισθάνεστε και γιατί! Πες Μαρία

Παιδί: Εγώ τα αγαπάω πολύ και ειδικά το σκύλο(....)!

Φοιτήτρια: Αλλά πιο πολύ το σκύλο, μάλιστα! Κανένα άλλο παιδί που να αγαπάει ένα συγκεκριμένο ζώο πολύ;

Παιδί: Α! Αγαπάω και τα δελφίνια!

Φοιτήτρια: Εσύ Μιχάλη;

Παιδί: Το μονόκερο! (γέλια)

Φοιτήτρια: Έχεις δει μονόκερο;

Παιδί: Ναι!

Φοιτήτρια: Ο Μανόλης. Θέλω να μας πεις κάτι καλό όμως

Παιδί: Εγώ αγαπάω το αρνάκι

Φοιτήτρια: Γιατί αγαπάς το αρνάκι; Τι σου αρέσει στο αρνάκι;

Παιδί: Γιατί θέλω να το αγαπάω

Φοιτήτρια: Κάποιο άλλο παιδί;

Παιδί: Κι εγώ αγαπώ το σκυλάκι

Παιδιά: (μιλάνε μεταξύ τους για τα ζώα και γελάνε)

Παιδί: Εγώ το άλλο παιδάκι!

Φοιτήτρια: Ναι, μιλάει η Νεφέλη!

Παιδί: Στο χωριό μου έχουμε ένα σκυλάκι, στο χωριό! Και εγώ πηγαίνω κάθε μέρα στις Ελένης και πηγαίνω στη σάιτα που έχουνε. Η Ελένη ανοίγει την πόρτα και έχει κάτω μια σάιτα κι εγώ βάζω το χέρι μου και με γλείφει αυτό (γέλια)

Φοιτήτρια: Α! Σ' αρέσει λοιπόν το σκυλάκι, που πηδάει...

Παιδί: Αλλά δεν έβγαζε σάλια, δεν με κυνηγάει!

Φοιτήτρια: Ε εντάξει παίζεις μαζί σου τέλος πάντων..

Παιδί: Απλά μόνο μου κάνει χαρές!

Φοιτήτρια: Πες μου...

Παιδί: Εγώ στο χωριό μου έχω μια αγελαδίτσα.....

Φοιτήτρια: Αυτή ήταν η επόμενη ερώτηση. Ποια ζωάκια έχετε!

Παιδί:... και ένα κουνελάκι και ένα γατάκι, που το γατάκι όταν το κρατάω έρχεται στη μπλούζα μου και με γρατζουνάει (γέλια)

Φοιτήτρια: Και σ' αρέσει αυτό;

Παιδί: Ναι!

Φοιτήτρια: Λοιπόν, λοιπόν αυτή ήταν η επόμενη ερώτηση! Αν έχετε κάποιο ζώο που το φροντίζετε εσείς οι ίδιοι ή οι γονείς σας! Για σκεφτείτε!

Παιδί: Εγώ έχω σκυλάκι....

(φασαρία) Φοιτήτρια: Τι πάθατε παιδιά;

Παιδί: ...κοτούλες και γαλοπούλες!

Φοιτήτρια: Α! Τις κοτούλες και τις γαλοπούλες ποιος τις φροντίζει;

Παιδί: Εγώ και το σκυλάκι μας!

Φοιτήτρια: Α! Και τις κοτούλες γιατί τις φροντίζετε; Γιατί έχετε κοτούλες;

Παιδί: Γιατί κάνουν αυγά!

Φοιτήτρια: Παιδιά! Ακούσατε τι είπε ο Μιγάλης;

Παιδί: Γιατί κάνουν αυγά!

Παιδιά: Για να τις σφάζουμε το Πάσχα

Φοιτήτρια: Και να τις φάτε ε; Α! Μάλιστα! Άλλος που έχει ζωάκια;

(τα παιδιά μιλάνε μεταξύ τους για τα ζώα που έχουν)

Παιδί: Θα σφάζουμε και το γουρούνι που έχουμε!

Φοιτήτρια: Εσύ έχεις κουνελάκια και γουρουνάκια Μαρία; Με χέρι, με χέρι, δεν ακούω....

Παιδί: Εγώ έχω κοτούλες, κουνελάκια, πουλάκια, όχι από αυτά που πετάνε, αυτά δεν τα σφάζουμε, τα έχουμε. Και έχουμε ένα σκύλο, έχουμε δύο σκύλους, που ο ένας έχει άλλον ένα..... Και έχω τη Λίτσα, τη Μπαλίτσα, το Μπούμπη και το Σήφη.

Φοιτήτρια: Α! Μάλιστα, ωραία ονόματα. Να πουν κι άλλα παιδιά

Παιδί: Είναι δύο κοριτσάκια και δύο αγοράκια

Φοιτήτρια: Η Καλλιόπη σήκωνε το χέρι, η Καλλιόπη..

Παιδί: Εμείς έχουμε τρία σκυλάκια και ένα λαγουδάκι. Αυτά, μόνο αυτά έχουμε!

Φοιτήτρια: Και το λαγουδάκι γιατί το έχετε;

Παιδί: Στο σπίτι μας το έχουμε!

Φοιτήτρια: Α! Στο σπίτι! Πες μας...

Άλλο παιδί: Εγώ στο σπίτι μου έχω αρνάκια, γάιδαρο...

(επιφωνήματα έκπληξης)

Φοιτήτρια: Γάιδαρο; Ωραία για πες! Αυτό είναι διαφορετικό!

Παιδί: Στην Αλβανία το έχουμε

Φοιτήτρια: Και εδώ τι ζωάκια έχεις;

Παιδί: Έχω και κοτούλες

Φοιτήτρια: Μάλιστα, και γιατί έχεις τις κοτούλες;

Παιδί: Γιατί κάνουν αυγά

Φοιτήτρια: Πες μας Αρμάντο!

Παιδί: Εγώ σπίτι μας έχω κοτούλες, είχαμε σκύλο αλλά τώρα δεν έχουμε και ... τίποτα άλλο

Φοιτήτρια: Τίποτα άλλο.. Κοτούλες και σκύλο ε; Οι περισσότεροι αυτό έχετε...

Παιδί: Εγώ έχω μία γάτα...

Φοιτήτρια: Να και μία γάτα...

Παιδί: ... που είναι άσπρη και είναι όμορφη!

Φοιτήτρια: Τι σ' αρέσει στη γατούλα;

Παιδί: Ότι τα μάτια της γυαλίζουν!

Φοιτήτρια: Α! Τα μάτια της γυαλίζουν. Ναι, Κωνσταντίνε!

Παιδί: Εγώ είχα φέρει εδώ μια μέρα ένα προβατάκι και έχυσα το γάλα εξαιτίας μιας πιπίλας!

(γέλια, ενθουσιασμός)

Φοιτήτρια: Για κάντε ησυχία να το ακούσουμε αυτό, είναι ενδιαφέρον!

Παιδί: Γιατί το τραβούσε και η πιπίλα πήγε μπροστά και ήταν γεμάτο γάλα

Φοιτήτρια: Το είχατε βυζάξει;

Νηπιαγωγός: Το έφερε εδώ ο Κωνσταντίνος... Το αρνάκι αυτό πως το ταΐζετε στο σπίτι; Με ποιο τρόπο; Είναι η μανούλα του κοντά; Την έχετε μέσα στο σπίτι; Όχι, είναι μόνο του. Και πως τρώει;

Παιδί: Εμείς το ταΐζουμε, αλλά τώρα το πήραμε στο χωριό πάλι και το ταΐζει η γιαγιά μου

Νηπιαγωγός: Πως δηλαδή το ταΐζει;

Παιδί: Με το μπιμπερό

Φοιτήτρια: Με το μπιμπερό, είδες; Σαν τα μωράκια!

Παιδιά: (κάνουν λίγη φασαρία)

Φοιτήτρια: Οπότε ο Κωνσταντίνος ξέρει να ταΐζει και....

Παιδί: Άλλη μέρα να το φέρεις εδώ!

Νηπιαγωγός: Τώρα το πήραν στο χωριό, ε Κωνσταντίνε;

Φοιτήτρια: Να μας πει και κάποιο άλλο παιδί. Ναι, Μιχάλη!

Παιδί: Εγώ έχω κουνελάκια!

Φοιτήτρια: Όλοι έχουν κουνελάκια...

Παιδί: Εγώ δεν έχω κανένα ζώο στο σπίτι μου!

Φοιτήτρια: Ωραία, θα σας ρωτήσω κι εσάς που δεν έχετε!

Παιδί: Έχω και πουλιά, περιστέρια, που πετάνε κιόλας!

Φοιτήτρια: Έχετε περιστέρια

Νηπιαγωγός: Κρίμα που λείπει η Εριέττα και είχε φέρει μια μέρα εδώ μια φωτογραφία που τι είχε απάνω;

Παιδιά: Κατσικά!

Νηπιαγωγός: Και της είχε δώσει και όνομα, το αγαπημένο της.

Φοιτήτρια: Ωραία την επόμενη φορά θα τη ρωτήσουμε...

Άλλο παιδί: Εγώ είχα πάει μια μέρα στο χωριό και ο μπαμπάς, επειδή ο Έκτορας ήταν άρρωστος στο χωριό, μου είπε να πάμε μαζί να τον ταΐσουμε, γιατί δεν μπορούσα μόνη μου μην μου ορμήσει.....(μας αφηγείται μια πολύ μεγάλη ιστορία που της συνέβη μια μέρα στο χωριό και ξεφεύγουμε λίγο από το θέμα)

Φοιτήτρια: Ωραία, Δημητρούλα φτάνει. Μου είπατε πολύ ωραίες ιστορίες. Υπάρχουν και κάποια παιδιά βέβαια που δεν έχουν ζωάκια μου είπατε. Ποιοι είναι αυτοί; Να σηκώσουν το χέρι(2 παιδιά: Μανόλης- Γιώργος)! **Εσείς που δεν έχετε ζωάκια, ποια θα θέλατε να έχετε;**

Μανόλης: Εγώ έχω στο χωριό μου. Έχω κότες, αρνιά, κατσικάκια... (γέλια, φωνές)

Φοιτήτρια: Και κατσικάκια... Γιατί τα έχετε αυτά τα ζωάκια; Τι σας δίνει το κατσικάκι και τα αρνάκια;

Παιδιά: Γάλα!

Φοιτήτρια: Για να μου πείτε κάτι άλλο τώρα... Α! Θα μας πει κι ο Γιώργος και θα πάμε σε άλλη ερώτηση.

Γιώργος: Είχα σπίτι μου παλιά ένα ζώο αλλά έφυγε!

Φοιτήτρια: Α! Τι ζωάκι;

Γιώργος: Δε θυμάμαι τώρα!

Φοιτήτρια: Να μας τελειώσει και ο Μανόλης!

Μανόλης: Έχω και δύο μεγάλους σκύλους, τόσους..

Φοιτήτρια: Και τα αγαπάς τα ζωάκια σου;

Παιδί: Ναι, έχω κι άλλους. Είχα και κουνελάκια αλλά τελειώσανε. Και πήγαμε στο κοτέτσι με τον παππού και πέταξε το καλαμπόκι στις κότες για να πάρουμε τα αυγά, για να μη με τσιμπήσει και μπήκαμε κα πήραμε τα αυγά. Και την άλλη μέρα όταν πήγαμε να τις ταΐσουμε, ήταν μια κότα απάνω στα αυγά και φοβήθηκα μόλις την είδα(γέλια). Ο παππούς με κοροϊδεύει αλλά του είπα ψέματα για να μη με κοροϊδεύει. Το ίδιο έκανε και η αδερφή μου.

(γέλια)

Φοιτήτρια: Για να μου πείτε κάτι άλλο τώρα. Να βάλετε τα μυαλουδάκια σας να σκεφτούν!
Εμείς είμαστε άνθρωποι εδώ πέρα τώρα έτσι; Μοιάζουμε με τα ζώα;

Παιδιά: Όχι!!!

Φοιτήτρια: Θέλω να σκεφτείτε να μου πείτε αν μοιάζουμε σε κάτι, στον τρόπο ζωής μας με τα ζώα, τι κάνουν τα ζώα, τι κάνουμε εμείς, δεν ξέρω. Να σκεφτείτε να μου πείτε αν μοιάζουμε σε κάτι, πως είναι εμφανισιακά εκείνα, πως είμαστε εμείς... Με χεράκι!

Παιδί: Εγώ δεν μοιάζω με τα ζώα, γιατί δεν είμαι γάτα... (γέλια)

Παιδί: Εγώ μοιάζω με σκύλο!(γέλια)

Παιδί: Εγώ δε μοιάζω με τίποτα, ούτε με κουνέλι(γέλια)

Φοιτήτρια: Τι το διαφορετικό κάνουμε εμείς που δεν κάνουν τα ζώα και δεν μοιάζουμε μαζί τους;

Παιδί: Τα ζώα δεν έχουν ποδαράκια και χεράκια...

Φοιτήτρια: Έχουν..

Παιδί: Έχουν ποδαράκια αλλά δεν έχουν όπως εμάς!

Φοιτήτρια: Α έχουμε δηλαδή και εκείνα και εμείς έχουμε πόδια. Δεν έχουμε; Αλλά ο καθένας...

Παιδί: Και έχουμε και μαλλιά. Αυτά όμως έχουν πολλά μαλλιά, τα μαλλιά τους είναι η γούνα τους!

Φοιτήτρια: Ναι είναι η γούνα τους! Είναι όλο τους το σώμα καλυμμένο!

Παιδί: Αντί για πάπλωμα, τα μικρά κουταβάκια για να σκεπαστούνε τα ζεσταίνει η μανούλα τους και όταν μεγαλώνουν επειδή είναι μεγάλη η γούνα τους και ζεστή και δεν κρυώνουν το καλοκαίρι. Κάποια σκυλάκια σκάνε στο κρύο, όπως ο Μπούμπης, έχει πολλές τρίχες και δεν τον κουρεύουμε και το καλοκαίρι τον πάμε στην παραλία και κολυμπάει

Φοιτήτρια: Κολυμπάει για να ξεσκάσει κι εκείνος λίγο, γιατί με τόση γούνα τι να κάνει;

Παιδί: Εμείς έχουμε ένα σκύλο που τη λένε Ρέα και είναι άσπρη και φουντωτή.....

Φοιτήτρια: Ωραία! Μισό λεπτό, τα ζώα έχουν τη γούνα τους, εμείς οι άνθρωποι τι χρειαζόμαστε για να φυλαχτούμε από το κρύο και όλα αυτά;

Παιδί: Εμένα μου αρέσει το καλοκαίρι να κολυμπάω

Φοιτήτρια: Για να φυλαχτούμε από το κρύο, από τον ήλιο, από όλα αυτά τα πράγματα... Τι χρειαζόμαστε να φοράμε;

Παιδί: Κυρία, εμένα μου αρέσει το καλοκαίρι να κολυμπάω...

Φοιτήτρια: Μισό λεπτό, τα ζώα ντύνονται;

Παιδιά: Όχι!!

Φοιτήτρια: Γιατί;

Παιδί: Έχουν γούνα

Παιδί: Όμως κάποια ζώακια ντύνονται.... Έχω ξαναδεί!

Φοιτήτρια: Τα ζώακια από τη φύση τους χρειάζεται να ντύνονται; Τα ντύνουν έτσι κάποια ζώακια...

Παιδί: Για να μην κρυώνουν και είναι άρρωστα

Παιδί: Κυρία το είδα στην τηλεόραση!

Παιδί: Ήταν αληθινά;

Παιδί: Ναι και στην τηλεόραση είδα τρία σκυλάκια που φορούσανε μπλούζες.

Φοιτήτρια: Ποιοι τα ντύνουν όμως;

Νηπιαγωγός: Μόνα τους ντύνονται;

Παιδί: Οι άνθρωποι!

Φοιτήτρια: Εμείς οι άνθρωποι τι πρέπει να φοράμε για να μην κρυώνουμε...

Παιδιά: Ρούχα!

Φοιτήτρια: Οπότε για σκεφτείτε τώρα κάτι που μοιάζει με το προηγούμενο.. Τι χρειαζόμαστε εμείς... Σσσσσς ...Δήμητρα τι θέλεις να πεις;

Παιδί: Ότι εμείς οι άνθρωποι και τα λαγούδια έχουμε κεφάλια!

Φοιτήτρια: Έχουμε κεφάλια, και πόδια και χέρια και σώμα, όπως είπαμε και πριν ε; Αλλά είμαστε διαφορετικοί

Παιδί: Τα ζώακια έχουν τέσσερα πόδια

Παιδί: Εγώ είχα δύο σκιουράκια με έναν σκύλο και ο σκύλος μου ήταν μαλακός σαν μαξιλάρι, αλλά συνέχεια τον ακούμπαγα και του έκανα ένα μπανάκι..(βγαίνει εκτός θέματος συζήτησης)

Φοιτήτρια: Για βάλτε το μυαλουδάκι σας να σκεφτείτε, τώρα που τα είπαμε όλα αυτά, για σκεφτείτε **τι χρειαζόμαστε εμείς οι άνθρωποι για να ζήσουμε και τι τα ζώα;**

Παιδιά: Φαγητό, νερό, τροφή, ρούχα, πιπίλα (γέλια)

Φοιτήτρια: Τα ζώα είπαμε έχουν τη γούνα τους, εμείς χρειαζόμαστε ρούχα όμως... Και για να προφυλαχτούν από το κρύο δεν θέλουν σπίτι τα ζώα όπως κι εμείς; Ε Ραμόνα;

Παιδί: (μας λέει για τα ζώακια που έχει)

Φοιτήτρια: Άρα αυτά τα πράγματα χρειαζόμαστε εμείς λοιπόν. **Υπάρχουν όμως παιδιά και πράγματα που μπορούμε να τα κάνουμε εμείς και όχι τα ζώα;**

Παιδιά: Όχι, ναι!

Παιδί: Εμείς χρειαζόμαστε πιρούνια για να φάμε!

Φοιτήτρια: Μπράβο! Ωραία παρατήρηση! Άλλος;

Παιδί: Οι άνθρωποι τρώνε με τα κουτάλια!

Παιδί: Και με τα πιρούνια!

Φοιτήτρια: Ναι το είπαμε για το φαγητό! Εκτός από το φαγητό, σσσσς, παιδιά θα το κλείσω(το μαγνητόφωνο)! Τι άλλο κάνουμε εμείς που δεν το κάνουν τα ζώα; Τώρα που το κάνετε ας πούμε...

Παιδί: Κυρία, εμείς πηγαίνουμε στην παιδική χαρά κι εκείνοι τρέχουν και χοροπηδάνε...

Φοιτήτρια: Ωραία, που αλλού πάμε;

Παιδί: Εμείς πάμε βόλτες με χεράκι, με τη μαμά μας απ' το χεράκι...

Φοιτήτρια: Ωραία, για να μας προσέχουν!

Παιδί: ...ενώ αυτοί πάνε τρέχοντας!

Φοιτήτρια: Πού αλλού πάμε εμείς και δεν πάνε τα ζώα; Εμείς τώρα πού είμαστε;

Παιδιά: Στο σχολείο!

Φοιτήτρια: Και τι μαθαίνουμε εδώ εμείς;

Παιδιά: Γράμματα!

Φοιτήτρια: Οι σκύλοι και τα ζώακια πάνε σχολείο;

Παιδιά: Όχι!

(επικρατεί ταραχή στην τάξη)

Φοιτήτρια: Πιάσατε συζήτηση εδώ πέρα, σας παρακαλώ παιδιά! Εσείς τώρα που κάθεστε τόση ώρα, τι κάνουμε εδώ πέρα εμείς;

Παιδί: Μιλάμε!

Φοιτήτρια: Τα ζώα μιλάνε;

Παιδιά: Όχι.

Παιδί: Κάνουν ήχους!

Φοιτήτρια: Κάνουν ήχους, ωραία!

(τα παιδιά κάνουν αυθόρμητα ήχους ζώων)

Φοιτήτρια: Και πριν μιλήσουμε τι κάνουμε; Έτσι μιλάμε, ό, τι να' ναι;

Παιδί: Σηκώνουμε το χέρι!

Φοιτήτρια: Γιατί σηκώνεις το χέρι; Τι κάνουμε πριν μιλήσουμε;

Παιδί: Γιατί σκεφτόμαστε!

Φοιτήτρια: Σκεφτόμαστε πριν μιλήσουμε! Τώρα θέλω να σκεφτείτε κάτι άλλο πολύ σημαντικό, Μαρία και Κωνσταντίνε!

Παιδιά: (μιλάνε μεταξύ τους)

Φοιτήτρια: **Το γεγονός πως εμείς μιλάμε και σκεφτόμαστε σημαίνει πως μπορούμε να φερόμαστε όπως θέλουμε στα ζώα;** (καμία απάντηση)

Λέω εμείς είμαστε ανώτεροι από τα ζώα οι άνθρωποι. Αυτό σημαίνει πως μπορούμε τους φερόμαστε όπως θέλουμε, ακόμα και άσχημα;

Παιδιά: Όχι! Ναι!

Φοιτήτρια: Γιατί;

Παιδί: Γιατί πρέπει να δίνουμε στα ζώακια αγάπη, φροντίδα, όπως εμάς!

(διέκοψα για λίγο την ηχογράφηση για να μιλήσω στα παιδιά τα οποία ήταν πολύ άτακτα)

Συνέχεια...

Παιδί: Πρέπει να προφυλασσόμαστε από κάποια ζώα! Κάποια ζώακια προφυλάσσονται από τις μαμάδες τους και μπορούν να μας δαγκώσουν ή να μας χτυπήσουν.

Φοιτήτρια: Α! Άρα κάποιο σκυλάκι μπορεί αν μας γρατζουνίσει και....

Παιδί: Αν τα βασανίσουμε!

Παιδί: Τι σημαίνει βασανίσουμε;

Παιδί: Η γιαγιά μου, είχε μπει ένα σκυλί στο σπίτι και το έπιασε από το πόδι και το έβγαλε έξω.

Φοιτήτρια: Α γιατί μάλλον την ενοχλούσε που μπήκε μες το σπίτι ε; Αλλά και πάλι δεν πρέπει να φερόμαστε άσχημα στα ζώακια! Για πες μας Αρμάντο!

(ένα παιδί επαναλαμβάνει τα λόγια του Αρμάντο και του κάνω παρατήρηση)

Αρμάντο: Εγώ στο σπίτι που μένω τώρα, μια μέρα με το μπαμπά πήγαμε κάπου και είδαμε ένα σκύλο και ήταν στο δρόμο και του είπα του μπαμπά να τον πάρουμε, γιατί ήταν μόνο του και ο μπαμπάς δεν τον πήρε γιατί φοβόταν...

Φοιτήτρια: Φοβόταν μάλλον γιατί ήταν αδέσποτο.

Παιδί: Τι είναι αδέσποτο;

Φοιτήτρια: Χωρίς ιδιοκτήτη, χωρίς κάποιον να το φροντίζει! Και μπορεί να ήταν αρρωστούλη και να μην το πήραν σπίτι.

Αρμάντο: Και μετά όταν πήγαμε σπίτι είπα κάτι στο μπαμπά για τα ζώα και μου είπε ο μπαμπάς ότι έχουμε μικρό σπιτάκι και δεν χωράει στο μπαλκόνι

Φοιτήτρια: Και γι' αυτό λοιπόν δεν πήρατε το σκύλο... Μάλιστα... **Υπάρχουν όμως και κάποια ζώακια που είναι επικίνδυνα**, που μπορεί....

Παιδί: Οι λύκοι!

Φοιτήτρια: Οι λύκοι, μπράβο Κωνσταντίνε για τους λύκους ήθελα να πω!

Παιδιά: Λιοντάρια, και οι τίγρεις, οι ύαινες, τα λυκόσκυλα...

Φοιτήτρια: Ναι παιδιά, όλα αυτά τα ζώα!

Παιδί: Είναι και κάτι σκυλάκια που δεν μας ξέρουν..

Φοιτήτρια: Δεν μας ξέρουν και μας φοβούνται... Και όλα τα υπόλοιπα! Γιατί μας επιτίθενται; Γιατί πάνε να μας κάνουν κακό;

Παιδί: Η αράχνη, τα γουρούνια...

Φοιτήτρια: **Αν βρισκόσασταν σε ένα δάσος και προχωρούσατε στο δάσος και ερχόταν ένας λύκος και σας επιτιθότανε, τι θα κάνατε;**

Παιδί: Θα παίζαμε καράτε!

Φοιτήτρια: Δεν ακούω τίποτα, με χέρι, με χέρι!!!!

Παιδί: Δεν θα μας επιτιθότανε, γιατί αν είχαμε και το δικό μας σκυλάκι, δεν θα μπορούσε, γιατί θα ορμούσε και το δικό μας σκυλάκι ...

Φοιτήτρια: Α! Θα είχες ένα σκυλάκι να σε υπερασπιστεί λοιπόν, γιατί μόνος σου δεν θα μπορούσες!

Παιδί: Κι αν δεν είχαμε σκυλάκι;

Φοιτήτρια: Τι θα κάνατε; Θα το αφήνατε γιατί θα λέγατε «αχ ας το αφήσω γιατί είναι ζωάκι και δεν μπορώ να του κάνω κακό»;

Παιδί: Κυρία, δεν φοβάται τους νίτζα;

Φοιτήτρια: Όχι δεν φοβάται, τι θα κάνατε;

Παιδί: Κυρία, μια μέρα είχαμε πάει σπίτι εμείς και είχε κάτι σκύλους και με φώναξε εκεί που μάζευα λουλούδια, γιατί μπορεί να μου ορμούσανε...

Παιδί: Κυρία, όμως τα χελωνονιτζάκια φοβούνται τους λύκους;

Φοιτήτρια: Τα χελωνονιτζάκια είναι ένα Mickey mouse, δεν υπάρχουνε στ' αλήθεια!

Παιδί: Στα ψέματα, πες μου!

Φοιτήτρια: Ε στα ψέματα, τώρα τι να σου πω; Μπορεί και να τα φοβούνται! Αλλά στ' αλήθεια ένας λύκος θα φοβότανε μία χελώνα;

Παιδί: Θα φοβότανε όμως γιατί είναι ο Νίτζα!

Φοιτήτρια: Δεν υπάρχει όμως ο Νίτζα χελώνα, εκτός από αυτές που περπατάνε αργά- αργά! Αφήνουμε λοιπόν τα χελωνονιτζάκια. Οπότε δεν θα αφήνατε τον λύκο να σας φάει! Θα τον χτυπούσατε κι εσείς!

Παιδί: Θα τον έδερνα

(κάποια αγόρια μιλάνε ακόμα για τα χελωνονιτζάκια)

Παιδί: Ε τότε δεν υπάρχουν ούτε οι λύκοι, ούτε οι καρχαρίες!

Φοιτήτρια: Υπάρχουν οι λύκοι, αφού το ξέρεις ότι υπάρχουν όλα αυτά! Παιδιά, ακούστε τον Αρμάντο, θα κάνουμε μια τελευταία ερώτηση τώρα!

Παιδί: Δεν θα σου βάλει καλό βαθμό!

Φοιτήτρια: Μμμ

Παιδί: Μια μέρα που ήμασταν με τη μαμά και το μπαμπά, είδαμε ένα λύκο...

Φοιτήτρια: Παιδιά!!!

Παιδί: Μια μέρα που βγήκαμε από το σπίτι με τη μαμά, είδαμε δύο λύκους και φοβόταν η μαμά κι εγώ και πήγαμε στο σπίτι τρέχοντας

Φοιτήτρια: Τρέξατε λοιπόν...

Παιδί: Και μετά ήρθαν πίσω μας και δεν μας πρόλαβαν και ένας λύκος μου έπιασε το πόδι κι εγώ τον έριξα κάτω με το πόδι μου

Παιδί: Δηλαδή τον κλώτσησες...

Παιδί: Και μετά πήγαμε στο σπίτι που ήταν ο μπαμπάς!

Φοιτήτρια: Οπότε τρέξαν στο σπίτι τους και τον κλώτσησε. Οπότε πήγε να του επιτεθεί το ζώο και υπερασπίστηκε τον εαυτό του! Μπράβο, καλά έκανες!

Παιδί: Ψέματα λέει!

Παιδί: Δεν λέει ψέματα!

Φοιτήτρια: Μία τελευταία ερώτηση θέλω να σας κάνω. Αν με ακούσετε... Άρα για να μου πείτε, τότε είναι κάλο ή κακό... Για ακούστε....

Παιδιά: Υπάρχουν λύκοι, δεν υπάρχουν.....

Φοιτήτρια: Στο λύκο του επιτεθήκαμε για να υπερασπιστούμε τη ζωή μας!

Παιδί: Ναι!

Φοιτήτρια: Εμείς οι άνθρωποι τρώμε κάποια ζώα, έτσι; Είναι καλό ή κακό.....

Παιδί: Κουνέλι στιφάδο!

Φοιτήτρια: Ωραία, είναι καλό ή κακό που τρώμε κάποια ζώα, όπως για παράδειγμα....

Παιδί: Όχι, δεν είναι κακό!

Φοιτήτρια: **...το κουνέλι στιφάδο που λες κι εσύ, αφού δεν μας έχει κάνει κανένα κακό το κουνέλι;**

Παιδί: Δεν είναι κακό!

Φοιτήτρια: Γιατί δεν είναι κακό;

Παιδί: Δεν είναι κακό να τρώμε έναν άνθρωπο στη σούβλα!

Φοιτήτρια: Άνθρωπο;;; Για το κουνέλι λέγαμε τώρα!

Παιδί: Το κρεατάκι του μπορούμε να το φάμε!

Φοιτήτρια: Γιατί το τρώμε το κρεατάκι του;

Παιδί: Για να μεγαλώσουμε!

Παιδί: Μας το λέει η μαμά!

Φοιτήτρια: Τι σας λέει η μαμά;

Παιδί: (μας αφηγείται μια ιστορία που τα παιδιά δεν πιστεύουν, πως δηλαδή έσφαξε ένα λύκο με τον μπαμπά της και τον πήραν σπίτι και τον έφαγαν)

Παιδιά: Κυρία ψέματα μας λέει, μην την πιστεύεις!

Φοιτήτρια: Άλλη ιδέα; Αφού δεν μας έχουν κάνει μωρέ κανένα κακό τα καημένα τα κουνελάκια γιατί τα τρώμε; Μήπως είναι άδικο;

Παιδί: Για να μεγαλώσουμε

Παιδιά: (εμμένουν στην ιστορία του κοριτσιού με το λύκο!)

Παιδί: Αποκλείεται να είδες λύκο! Αποκλείεται!

Φοιτήτρια: Εντάξει! Έχει κανένας άλλος καμία ιδέα; Γιατί, ας πούμε, να τρώμε ψαράκια αφού αυτά δεν μας έκαναν κανένα κακό;

Παιδί: Και τι θα τρώμε;

Φοιτήτρια: Ε τι θα φάμε... Μπορείς να φας φρούτα και λαχανικά! Είναι λίγα για τους ανθρώπους;

Παιδί: Ναι!

Παιδί: Τα ψάρια τα πιάνουν οι ψαράδες και τα πουλάνε, αυτή είναι η δουλειά τους!

Φοιτήτρια: Α! Είναι και η δουλειά τους! Αλλά εμείς γιατί τα τρώμε;

(επικρατεί φασαρία)

Παιδιά: Μας κάνουν καλό! Έχουν βιταμίνες!

Φοιτήτρια: Κανένας λοιπόν δεν συμφωνεί ότι δεν πρέπει να τρώμε τα ζωάκια επειδή δεν μας έκαναν κανένα κακό!

Παιδί: Όχι!

Παιδί: Οι λύκοι είναι σκυλάκια!

Φοιτήτρια: Ναι είναι, αλλά είναι πιο άγριοι απ' τα σκυλάκια. Δεν μοιάζουν με τα σκυλάκια

Παιδί: Κυρία όταν εγώ κοιμάμαι και γίνεται πρωί ένα κατσίκι κακαρίζει.

(γέλια και φασαρία)

Φοιτήτρια: Και σε ενοχλεί; Λοιπόν ήρθε η ώρα να μου δείξετε τα ταλέντα σας!

→ Έπειτα από την συζήτηση προχωρήσαμε στην διευκρίνιση και εφαρμογή της δραστηριότητας.

(στα τελευταία 10 λεπτά της ηχογράφησης(50:00-58:00), περιέχονται οι οδηγίες για την δραστηριότητα, καθώς και μερικές παρουσιάσεις των παιδιών στην παρεούλα.)

2.1.5 Πώς έγινε η δραστηριότητα

Έπειτα από τη διεξαγωγή της συζήτησης, τα παιδιά ήδη κάθονταν αρκετή ώρα στην παρεούλα και είχαν κουραστεί. Εμφάνισα λοιπόν αμέσως τις κόλλες Α4 ώστε να τους

τραβήξω το ενδιαφέρον. Είχα διαχωρίσει την κάθε μία με ένα μαρκαδόρο στη μέση ώστε να ζωγραφίσουν τα παιδιά στη μία πλευρά την όμορφη εικόνα με το ζώο και στην άλλη την άσχημη. Τους είπα να σκεφτούν τον εαυτό τους με ένα ζώο σε μία όμορφη εικόνα όπως για παράδειγμα να ταΐζουν ένα ζώο ή να παίζουν μαζί του. Τα παιδιά ήταν πολύ ανήσυχα και δεν ανέλυσαν παραπάνω τη δραστηριότητα. Θα μπορούσα να τους πω να σκεφτούν τη ζωγραφιά που θα κάνουν βάσει της συζήτησης που είχαμε από την αρχή μέχρι και το τέλος, για να συμπεριληφθεί έτσι και το δίλημμα, όμως δεν το έκανα. Τους ζήτησα να μου πουν ένα παράδειγμα για το τι θα ζωγράφιζαν και δύο με τρία παιδιά μου απάντησαν. Τα παιδιά πήγαν στα τραπεζάκια και άρχισαν να ζωγραφίζουν, τους άρεσε πολύ η δραστηριότητα. Γενικά αυτό το τμήμα προτιμάει πολύ περισσότερο τις δραστηριότητες παρά τη συζήτηση. Εγώ κάθε τόσο περνούσα πάνω από το καθένα και το ρωτούσα τι ζωγράφιζε ώστε αν ξέφευγε από το θέμα να το επανέφερα. Είχαμε συμφωνήσει για να μην μπερδευτούμε να ζωγραφίσουμε στην αριστερή πλευρά την όμορφη εικόνα και από τη δεξιά την άσχημη, δείξαμε όλοι ποια είναι αυτή η πλευρά. Κάποια παιδιά τα έκαναν ανάποδα, γι' αυτό και στις συγκεκριμένες ζωγραφιές έχω σημειώσει σε ποια πλευρά είναι το καλό(παραρτήματα). Τη μεγαλύτερη δυσκολία τα παιδιά τη βρήκαν στην κακή πλευρά, καθώς δεν ήξεραν τι να ζωγραφίσουν. Με βάση τη συζήτηση που είχαμε τους βοήθησα λέγοντάς τους «Κινδυνεύουμε από κάποια ζώα. Αυτό είναι καλό ή κακό;». Πολλά παιδιά χρησιμοποίησαν αυτό το παράδειγμα στις ζωγραφιές τους.

Αποτελέσματα δραστηριότητας:

Στο τέλος της παρούσης εργασίας, στα παραρτήματα, παρουσιάζονται οι ζωγραφιές των παιδιών οπότε μπορούμε να διακρίνουμε αναλυτικά τις σκέψεις τους. Σε γενικές γραμμές κανένα παιδί δεν σκέφτηκε να ζωγραφίσει κάτι σχετικό με το δίλημμα, όπως για παράδειγμα το να τρώει κοτόπουλο, αλλά όλα επικεντρώθηκαν στην αλληλεπίδρασή τους με ζωντανά ζώα και μάλιστα μερικά από αυτά δεν ήθελαν να ζωγραφίσουν την αρνητική πλευρά. Υπήρχε έντονα η συζήτηση ανάμεσα στα παιδιά για το τι θα ζωγραφίσουν και επηρέασαν αρκετά το ένα το άλλο. Οι ζωγραφιές όμως είχαν όλες τη μοναδικότητα του κάθε παιδιού. Παρόλο που πολλές από αυτές παρουσίαζαν το ίδιο πράγμα, διέφεραν τα χρώματα, τα σχήματα, τα μεγέθη, οι εκφράσεις των προσώπων κλπ.

Αναλυτικότερα, αρκετά παιδιά ζωγράφισαν στην καλή πλευρά τον εαυτό τους χαρούμενο να παίζει με ένα ζώο και στην κακή ένα ζώο από το οποίο κινδυνεύουν(εικόνες 1-6). Τα συναισθήματα στις εικόνες διακρίνονται είτε από τα χρώματα που χρησιμοποίησαν τα παιδιά(σκούρα για τα άσχημα, χαρούμενα για τα καλά), είτε από τις εκφράσεις των προσώπων(χαμόγελο, ανοιχτό στόμα(φόβος) κλπ). Τα παιδιά αυτά επηρεάστηκαν όπως είναι εύλογο, για τη θετική και αρνητική πλευρά, από τη συζήτηση που είχαμε σχετικά με την **αγάπη** μας προς τα ζώα(ερωτήσεις 1,2) και σχετικά με τον **κίνδυνο** που διατρέχουμε από κάποια ζώα(ερώτημα 7). Επέλεξαν λοιπόν αυτό το κομμάτι της αλληλεπίδρασής τους με τα ζώα. Άλλωστε η στοργή και το αίσθημα της ασφάλειας είναι δύο γνωρίσματα που τα συναντάμε κυρίως στα παιδιά. Ένα παιδί μάλιστα προσέθεσε μαχαίρια στα χέρια των ανθρώπων ως ένδειξη άμυνας και προστασίας από τα ζώα (εικ. 6), όχι απλά το φόβο, αλλά την αντιμετώπιση απέναντι σε αυτά.

Τρία αγόρια ενώ γνώριζαν τι έπρεπε να ζωγραφίσουν, επέμεναν στα χελωνονιτζάκια και τα τέρατα ενώ ήξεραν πως είναι φανταστικά ζώα (εικ. 7,8, και 9). Έτσι ένα αγόρι χωρίς να μπορώ να του αλλάξω τη γνώμη ζωγράφισε ένα τέρας από το οποίο προστατεύεται και το πολεμάει (εικ. 7- ουσιαστικά πρόκειται για μια ενιαία εικόνα), ένα άλλο στην καλή πλευρά μια ήρεμη ζωή του παιδιού που παίζει με τα ζώα και στην άλλη ένα τέρας(εικ. 8) και το τρίτο ένα παιδί που παίζει με ένα ζώο και στην κακή πλευρά ένα χελωνονιτζάκι που είναι έτοιμο για δράση απέναντι στο κακό, σώζοντας τους ανθρώπους (εικ. 9).

Στην εικόνα 10 βλέπουμε κάτι διαφορετικό. Στην καλή πλευρά το κορίτσι παίζει με το ζώο και το έχει σαν πριγκίπισσα, είναι και οι δύο χαρούμενες μορφές, ενώ στην κακή το κορίτσι φωνάζει στο ζώο, δεν του φέρεται καλά κι εκείνο είναι στεναχωρημένο. Οπότε εδώ βλέπουμε πως το κορίτσι το επηρέασε περισσότερο η συζήτησή μας για το σεβασμό απέναντι στα ζώα(μεγάλο μέγεθος για το χαρούμενο ζώο- μικρό για το θλιμμένο). Ένα άλλο κορίτσι ζωγράφισε επίσης κάτι σχετικό με τα συναισθήματα των ζώων, χωρίς να συμπεριλάβει τον εαυτό της (εικ.11). Στην καλή πλευρά ζωγράφισε δύο ζώα που κάνουν παρέα και χαίρονται, ενώ στην αρνητική ένα ζώο(γκρι χρώμα), για να δείξει τη θλίψη των ζώων, όταν είναι μόνα τους.

Κάποια παιδιά δεν ήθελαν να ζωγραφίσουν την κακή πλευρά τους με τα ζώα, οπότε στην εικόνα 12 βλέπουμε μια χαρούμενη εικόνα με λουλούδια και με το κορίτσι να παίζει με τα ζώα, στην εικόνα 13 ένα κορίτσι να χαίρεται δίπλα σε ένα ζώο, ενώ στην κακή πλευρά απλώς τον εαυτό της και στην εικόνα 14 βλέπουμε στην καλή πλευρά ένα αγόρι να παίζει με ένα ζώο χαρούμενο, κρατώντας το στα χέρια του και στην κακή κάτι ουδέτερο, το σπίτι του. Περίπου το ίδιο απεικονίζεται και στην εικόνα 15, απλώς απουσιάζει το παιδί και το ζώο είναι ελεύθερο και χαρούμενο στον κήπο του σπιτιού. Προσπάθησα να αλλάξω τη γνώμη σε αυτά τα παιδιά προβάλλοντάς τους το επιχείρημα του κινδύνου μας από κάποια ζώα και υπενθυμίζοντάς τους τις οδηγίες της δραστηριότητας καθώς και το διαχωρισμό της φωτοτυπίας σε καλό και κακό, αλλά επέμεναν πως θέλουν να ζωγραφίσουν μόνο κάτι καλό. Έτσι σταμάτησα να επιμένω για το αντίθετο.

Αφού όλα τα παιδιά ολοκλήρωσαν τις ζωγραφιές τους, μαζευτήκαμε στην παρεούλα και το κάθε παιδί σηκωνόταν και μας παρουσίαζε τη ζωγραφιά του. Οι αντιδράσεις του κοινού ήταν η επιβράβευση «ωραία ζωγραφιά!», «ωραία χρώματα», «αχ πως το έκανες αυτό; Μπράβο!», η διακριτικότητα στις ζωγραφιές που δεν τους άρεσαν(δεν έκαναν σχόλια ή έλεγαν «ωραία» χωρίς βλέμμα θαυμασμού), ερωτήσεις του τύπου «τι είναι αυτό; Κι εκείνο εκεί πέρα;» κλπ. και γέλια, όπως στα τέρατα και στις ζωγραφιές που θεωρούσαν αστείες. Σχολιάσαμε τις ζωγραφιές, ρώτησα τα παιδιά το λόγο που ζωγράφισαν τον εαυτό τους και τα ζώα στις συγκεκριμένες αλληλεπιδράσεις, επιβράβευσα τα παιδιά που έκαναν σωστά τη δραστηριότητα και έκανα κάποια παρατήρηση στα παιδιά που έκαναν το αντίθετο. Έπειτα συνέλεξα τις ζωγραφιές και λήξαμε τη δραστηριότητα.

2.2 Περιγραφή δεύτερου πειράματος

2.2.1 Νηπιαγωγείο και δείγμα της έρευνας

Το δεύτερο πείραμα διεξήχθη στο κλασσικό τμήμα του ίδιου νηπιαγωγείου με δείγμα παιδιών 12, εκ των οποίων τα 4 ήταν αγόρια και τα 8 ήταν κορίτσια. Απουσίαζαν 8 παιδιά (σύνολο τάξης: 20 παιδιά)

2.2.2 Μέσα συλλογής δεδομένων

Και σε αυτό το πείραμα ως μέσα συλλογής δεδομένων χρησιμοποίησα το μαγνητόφωνο και τα ιχνογραφήματα, για τους λόγους που προανέφερα.

2.2.3 Πώς έγινε το πείραμα

Καθώς αυτό το τμήμα ήταν άγνωστο προς εμένα, αρχικά παίξαμε ένα παιχνίδι γνωριμίας για να μάθω τα ονόματα των παιδιών και για να υπάρξει μία εξοικείωση μεταξύ μας, όπως επίσης

προσέγγισα τα περισσότερα από αυτά στις αυθόρμητες δραστηριότητες παίζοντας μαζί τους. Στο παιχνίδι τα παιδιά χαλάρωσαν και γέλασαν. Μετά την προσευχή, το ημερολόγιο και το απουσιολόγιο, προχωρήσαμε στο λόγο για τον οποίο επισκέφτηκα τα συγκεκριμένα παιδιά, όπως εξήγησα και στο προηγούμενο τμήμα και πέρασα αμέσως στην αφόρμηση...

Ο πίνακας επάνω στο καβαλέτο ενθουσίασε τα παιδιά και άρχισαν αμέσως να παρατηρούν το ζώο, το κορίτσι, το χώρο... Δεν μείναμε πολύ ώρα στην αφόρμηση καθώς τα παιδιά κατανόησαν τον πίνακα και έκανα σχετικά γρήγορα τη σύνδεση με τις ερωτήσεις. Στο κυρίως μέρος του πειράματος, δηλαδή στη διεξαγωγή των ερωτήσεων, επιτεύχθηκε μια καλή συζήτηση με τα παιδιά, καθώς τους ενδιέφερε πολύ το θέμα με τα ζώα και ήταν γενικότερα συνεργάσιμα και ήσυχα στην τάξη. Έτσι οι ερωτήσεις προχώρησαν αρκετά γρήγορα μέχρι το δίλημμα. Στη συζήτηση συμμετείχαν όλα τα παιδιά, άλλα λιγότερο άλλα περισσότερο και οι αδυναμίες στην έκφραση του λόγου τους ήταν εμφανής. Δεν άλλαξα κάποια ερώτηση ή παρέλειψα κάποια άλλη, καθώς η συζήτηση κυλούσε ομαλά. Όλα έγιναν βάσει του σχεδιαγράμματος που είχα ετοιμάσει. Επίσης όπως φαίνεται και στην απομαγνητοφώνηση εμπλέκεται και η νηπιαγωγός της τάξης σε πολλά σημεία. Αυτό φυσικά δεν το επεδίωξα, αλλά η ίδια θεώρησε πως ήταν καλό να συμμετάσχει αν και γνώριζε πως το πείραμα μαγνητοφωνούταν. Η νηπιαγωγός καθόταν μαζί μας στην παρεούλα και ήταν μια ευχάριστη παρουσία. Το μόνο που με ενόχλησε ήταν πως κάποιες φορές έκανε σχόλια τα οποία είχα σκοπό να κάνω ακριβώς εκείνη τη στιγμή, αλλά και κάποιες άλλες βοηθούσε τα παιδιά στο να κατανοήσουν περισσότερο κάποια ερώτηση και να σκεφτούν επάνω σε αυτήν, όταν εγώ δεν μπορούσα να σκεφτώ κάτι. Η συζήτηση με τα παιδιά μαζί με την αφόρμηση διήρκεσαν συνολικά 29 λεπτά.

2.2.4 Απομαγνητοφώνηση

Στην απομαγνητοφώνηση περιλαμβάνονται η ανάλυση του πίνακα, καθώς δεν διαρκεί πολύ και το κυρίως μέρος του πειράματος που είναι η διεξαγωγή των ερωτήσεων και η συζήτηση επάνω σε αυτές με τα παιδιά, έως και το δίλημμα.

Διάλογος δεύτερης διδασκαλίας

Φοιτήτρια: Λοιπόν, ξεκινήσαμε τώρα... Ε σας έχω φέρει εδώ πέρα μια έκπληξη... Φαντάζεστε τι μπορεί να είναι εδώ από πίσω τώρα; (ο πίνακας είναι καλυμμένος με πανί)

Παιδί: Να ζωγραφίσουμε;

Φοιτήτρια: Μετά θα ζωγραφίσουμε, έχεις πέσει μέσα, το βρήκες! Εδώ πέρα φαντάζεστε τι έχω φέρει; Όχι; Αυτό τι είναι; (δείχνω το καβαλέτο)

Παιδί: Έναν πίνακα!

Φοιτήτρια: Α! Έναν πίνακα! Ωραία! Λοιπόν... (εμφανίζω τον πίνακα)

Παιδιά: Ουάου(επιφωνήματα θαυμασμού).

Άλλο παιδί: Τι είναι αυτό ρε; (με έκπληξη)

Φοιτήτρια: Με χεράκι όποιος θέλει να μας πει τι βλέπει στον πίνακα. Τι βλέπει;

Παιδί: Είναι ένα κοριτσάκι με ένα.... με ένα ζωάκι, δεν ξέρω τι είναι το ζωάκι.

Άλλο παιδί: Είναι προβατάκι

Άλλο παιδί: Πρόβατο

Φοιτήτρια: Είναι αρνάκι, αρνάκι, μάλιστα. Ε και που βρίσκονται; Με χεράκι αν μπορείτε να δείτε.

Παιδί: Στην ταβέρνα

Φοιτήτρια: Ταβέρνα;

Παιδί: Ναι σε ταβέρνα!

Φοιτήτρια: Μήπως ονειρεύεσαι αρνάκι στον φούρνο; (γέλια)

Παιδί: Όχι

Φοιτήτρια: Πες μας εσύ...

Άλλο παιδί: Στο στάβλο!

Φοιτήτρια: Στο στάβλο μπορεί να βρίσκονται, εγώ βλέπω εδώ πίσω κι ένα... τι είναι αυτό εδώ πίσω;

Παιδί: Κυρία το βρήκα! Στο Άδελε!

Φοιτήτρια: Στο Άδελε;

Νηπιαγωγός: Το Άδελε είναι τοποθεσία! Σε τι χώρο βρίσκονται;

Φοιτήτρια: Σε ένα χώρο, τι χώρο;

Παιδί: Κυρία το βρήκα! Στην αυλή!

Φοιτήτρια: Στην αυλή! Ωραία! Και πώς λέτε να νιώθει το κοριτσάκι; Τι κάνει καταρχήν;

Παιδιά: Χαρούμενο!

Φοιτήτρια: Για πες..

Παιδί: Του δίνει να φάει!

Φοιτήτρια: Του δίνει να φάει ε; Ωραία και είναι χαρούμενο. Πως λέτε να νιώθει το κοριτσάκι για το ζώο;

Παιδί: Χαρούμενο.

Φοιτήτρια: Χαρούμενο λέτε ε; Λέτε να έχει τίποτα άλλο στο μυαλό του που ταΐζει το αρνάκι; Το ταΐζει μόνο επειδή το αγαπάει;

Παιδί: Χόρτα..

Φοιτήτρια: Χορτάρι το ταΐζει, ναι, αλλά λέτε να έχει τίποτα άλλο στο μυαλό του που το ταΐζει;

Παιδί: Δεν ξέρω.

Φοιτήτρια: Σας αρέσει το αρνάκι; Τρώτε το Πάσχα;

Παιδιά: Ναι!!!

Φοιτήτρια: Και για πείτε μου εσείς, να σκεφτείτε όλοι όμως ε; Μην σηκώνουν τα χεράκια μόνο τα παιδιά από δω! **Πώς αισθάνεστε εσείς για τα ζώακια;**

Παιδί: Χαρούμενα!

Φοιτήτρια: Πως νιώθεις; Τι νιώθεις; Σκέψου ένα ζωάκι που σ' αρέσει και πες μου τι νιώθεις όταν το βλέπεις....

Παιδί: Το λαγουδάκι

Φοιτήτρια: Ωραία το λαγουδάκι! Τι νιώθεις για το λαγουδάκι;

Παιδί: Γιατί είναι ωραίο και είναι και μαλακό και είναι πολύ ωραίο, βγαίνει και στην τηλεόραση...

Φοιτήτρια: Σ' αρέσει λοιπόν επειδή είναι μαλακό και γλυκούλη, έτσι; Κανένα άλλο παιδί να μας πει; Πες μας...

Παιδί: Και εμένα μ' αρέσει το λαγουδάκι, γιατί πηδάει και είναι άσπρο κι εμένα τ' αγαπημένο μου χρώμα είναι το άσπρο.

Φοιτήτρια: Α! Είναι και το αγαπημένο σου χρώμα! Εσύ;(άλλο παιδί)

Παιδί: Εμένα, εγώ θέλω να είχα σκυλάκι, που είναι ένα κουταβάκι.

Φοιτήτρια: Θα ήθελες να έχεις; Δεν έχεις όμως ε;

Παιδί: Όχι, έχω στην Αλβανία ένα.

Φοιτήτρια: Ναι πες μας κι εσύ...

Παιδί: Εμένα μ' αρέσει ο σκύλος ο άσπρος επειδή είναι μικρός και είναι πολύ μαλακός, σαν αρκουδάκι(γέλια)

Άλλο παιδί: Εμένα μ' αρέσουν τα ψάρια.

Φοιτήτρια: Τα ψάρια σ' αρέσουνε; Α! Μάλιστα!

Παιδί: Ναι γιατί είχαμε και πρόγραμμα

Φοιτήτρια: Έχετε πάει και στο ενυδρείο;

Παιδιά: Όχι, αλλά εγώ έχω δει...

Άλλο παιδί: Κυρία εγώ έχω πάει στο ενυδρείο.

Άλλο παιδί: Εγώ έχω δει γιατί έχει η Κιβωτός

Φοιτήτρια: Έχεις πάει ε; Σας άρεσαν; Είδατε και μεγάλα ψάρια, έτσι;

Παιδί: Ε βέβαια και καρχαρίες.

Φοιτήτρια: Και καρχαρίες ε; Εγώ δεν έχω πάει ακόμα στο ενυδρείο του Ηρακλείου, πρέπει να πάω μια μέρα. **Για πείτε μου τώρα, έχετε ζωάκια στο σπίτι σας;**

Παιδιά: Εγώ έχω, εγώ έχω.....

Φοιτήτρια: Με χέρι, με χέρι, όλοι θα μου πείτε με χεράκι. Θα ξεκινήσουμε από εσένα και θα πάμε έτσι.

Παιδί 1: Εγώ έχω ψάρι

Φοιτήτρια: Έχεις ψάρι; Και τι κάνεις, το φροντίζεις;

Παιδί: Ναι του δίνω νερό...

Άλλο παιδί: Αφού μες τη γυάλα έχει νερό.

Παιδί 1: Ναι ρε το γεμίζω... Για να έχει καθαρό νερό!

Φοιτήτρια: Και γιατί έχεις το ψαράκι ας πούμε;

Παιδί: Για να μου κάνει παρέα

Φοιτήτρια: Για να σου κάνει παρέα. Εσύ;

Παιδί 2: Εγώ έχω σκύλο, τη Ζιζέλ.

Φοιτήτρια: Έχεις σκύλο... Και πως περνάτε το χρόνο σας;

Παιδί: Παίζουμε

Φοιτήτρια: Παίζετε; Μάλιστα, εσύ;

Παιδί 3: Εγώ έχω δύο ζώα, μία γάτα κι ένα σκύλο

Άλλο παιδί: Και δε μαλώνουνε;

Παιδί 3: Όχι κάποιες ώρες.

Φοιτήτρια: Μάλιστα, και γιατί επιλέξατε αυτά τα ζώα;

Παιδί: Όχι η γάτα ήρθε από μόνη της ...

Φοιτήτρια: Και την κρατήσατε;

Παιδί: Και το σκύλο μας τον έδωσαν δώρο..

Φοιτήτρια: Μάλιστα, εσύ Νούρα; Έχεις κάποιο ζωάκι;

Παιδί 4: (Κίνηση με το κεφάλι για άρνηση)

Φοιτήτρια: Αφού δεν έχεις, ποιο θα ήθελες να έχεις;

Παιδί: (δεν απαντάει)

Νηπιαγωγός: Νούρα, κατάλαβες; Θα ήθελες ένα ζωάκι παρεούλα στο σπίτι σου;

Φοιτήτρια: Θα ήθελες να έχεις ένα ζωάκι; Ποιο ζωάκι θα ήθελες να έχεις; Σκυλάκι, γατάκι, κουνελάκι, τι;

Παιδί: Μια γάτα.

Νηπιαγωγός: Α! Επειδή τρώει τα ποντικάκια; Που ξέρεις μπορεί να έρθει κι εσένα στην πόρτα σου μια γατούλα να σου κάνει νιάου-νιάου, όπως του Δημήτρη..

Φοιτήτρια: Και να την κρατήσεις... Ωραία. Εσύ Χριστίνα;

Παιδί 5: Εμείς έχουμε ένα μεγάλο ενυδρείο με πολλά ψάρια και τα φροντίζουμε.

Φοιτήτρια: Α! Μάλιστα. Πάρα πολύ ωραία! Ψαράκια, απ' όλα έχετε!

Παιδί 6: Εγώ δεν έχω αλλά θέλω να έχω.

Φοιτήτρια: Α! Μάλιστα. Τι;

Παιδί: Σου έχω πει, ψάρι.

Φοιτήτρια: Και γιατί θέλεις το ψάρι;

Παιδί: Για όταν πηγαίνει η μαμά στα σκουπίδια να μου κάνει παρέα.

Φοιτήτρια: Και τι σ' αρέσει στο ψαράκι; Σ' αρέσει που τρέχει μέσα στο νερό;

Παιδί: Όχι μ' αρέσει που φτάνει στον πάτο. Κι εμένα μ' αρέσει όταν βουτάω στο κολυμβητήριο να πηγαίνω στον πάτο

Φοιτήτρια: Α, σ' αρέσει κι εσένα όταν πηγαίνεις κολυμβητήριο, μπράβο! Εσύ Έλενα;

Παιδί 7: Εγώ έχω τέσσερις σκύλους!

Φοιτήτρια: Τέσσερις σκύλους;!

Παιδί: Είναι του μπαμπά μου αλλά τους έχουμε μαζί.

Νηπιαγωγός: Πες στην κυρία τι μαγαζί έχετε, ,

Παιδί: Την Κιβωτό

Νηπιαγωγός: Έχει pet shop!

Φοιτήτρια: Αααα έχει την Κιβωτό ο μπαμπάς, ε τότε εσύ έχεις δει πολλά ζώακια εκεί πέρα. Και; Τους αγαπάς τους σκύλους σου; Τους έχεις δώσει και ονόματα;

Παιδί: Η Λόρα, η Σίμπα, η Νίνα, η Κιμ....

Φοιτήτρια: Α μάλιστα, τόσα πολλά...(τα παιδιά αναστατώνονται για λίγο)

Άλλο παιδί: Κορίτσια ή αγόρια;

Παιδί: Και κορίτσια, και αγόρια

Φοιτήτρια: Η Μαρία τώρα, η Μαρία μιλάει τώρα

Παιδί 8: Εγώ έχω δύο σκύλους, ένα ροζ και ένα άσπρο

Φοιτήτρια: Ένα ροζ και ένα άσπρο! Ροζ;(γέλια) Μήπως είναι προς το πορτοκαλί και το μπέρδεψες;

Νηπιαγωγός: Μπα, η Μαρία το χει με το ροζ και όλα ροζ τα βλέπει

Φοιτήτρια: (γέλια) Εσύ;

Παιδί 9: Έχω ένα σκυλί που κάθε μέρα το πηγαίνουμε κάτω στον κήπο και εκεί πέρα κατουράει (γέλια παιδιών)

Νηπιαγωγός: Ναι δεν το αφήνουν να κατουράει μέσα στο σπίτι και το βγάζουν έξω

Φοιτήτρια: Και;

Παιδί: Και κατεβάζω φαγητό κάτω και βάζω και νερό και πίνει κάτω και το ταΐζω

Φοιτήτρια: Μάλιστα οπότε σ' αρέσει να το φροντίζεις το σκυλάκι. Η Βέρα;

Παιδί 10: Δεν έχω

Φοιτήτρια: Δεν έχεις, ποιό θα ήθελες να' χεις;

Παιδί: Ένα σκυλάκι

Φοιτήτρια: Ένα σκυλάκι, για να σου κάνει συντροφιά ε; Και η Μαρίνα;

Παιδί 11: Είχα ένα σκυλάκι αλλά μου το κλέψανε!

Φοιτήτρια: Αχ αλήθεια; Και θα ήθελες να πάρεις άλλο τώρα;

Παιδί: Ναι θα ήθελα ένα μικρό να το έχω στο σπίτι

Φοιτήτρια: Να το έχεις στο σπίτι να σου κάνει συντροφιά, Εσύ;

Παιδί 12: Ο αδερφός μου έχει μία χελώνα που τη λένε Μανόλη κα είναι τόσο μεγάλη και θα ήθελα κι εγώ ένα ψαράκι να' χω

Φοιτήτρια: Α! Ψαράκι κι εσύ... Σ' αρέσουν τα ψαράκια! Έχουν μήπως οι γονείς σας κοτούλες, αρνάκια, κατσικάκια...;

Παιδιά: Κυρία, κυρία...

Παιδί: Η γιαγιά μου έχει κότες

Φοιτήτρια: Α! Και τι σας δίνουν οι κότες;

Παιδί: Αυγά!

Φοιτήτρια: Και σας αρέσει το κοτόπουλο, τρώτε κότα;

Παιδιά: Ναι, όχι, μιαμ, μούρλια....

Παιδί: Ναι μ' αρέσει αλλά δεν τρώω πολλές φορές!

Φοιτήτρια: Για να πουν και τα δύο παιδιά που σηκώνουν χέρι για να προχωρήσουμε

Παιδί: Εμένα έχει μια αγελάδα και κότες

Φοιτήτρια: Αγελάδα! Και τι σας δίνει η αγελάδα;

Παιδί: Γάλα που το πίνω κι είναι ωραίο

Φοιτήτρια: Μάλιστα, το χρειαζόμαστε το γαλατάκι ε;

Άλλο παιδί: Κάνουμε γερά κόκκαλα

Παιδί: Εμένα η γιαγιά μου κι ο παππούς μου έχει πάρα πολλούς σκύλους και η γιαγιά μου έχεις μερικές γάτες, έχει πάπιες, έχει αγελάδες και μια κότα που τώρα την έχουνε βάλει κάπου που δεν ξέρω

Φοιτήτρια: Α! Σαν να έχεις μια μικρή φάρμα!

Νηπιαγωγός: Για να κλωσήσει; Που την έχουν βάλει;

Παιδί: Δεν ξέρω

Άλλο παιδί: Εγώ είχα ένα ζωάκι, αλλά τώρα δεν το έχω πια!

Φοιτήτρια: Α! Το ένα στο έκλεψαν και το άλλο πέθανε...

Παιδί: Λαγουδάκι ήταν!

Φοιτήτρια: Για σκεφτείτε κάτι άλλο τώρα παιδιά! **Εμείς οι άνθρωποι μοιάζουμε με τα ζώα;**

Παιδιά: Όχι!(όλα μαζί)

Φοιτήτρια: Γιατί;

Παιδιά: (μιλάνε όλα μαζί)

Φοιτήτρια: Σσσς, με χέρι να μου πείτε τι πιστεύετε.

Παιδί: Εμείς έχουμε δύο πόδια

Φοιτήτρια: Έχουμε δύο πόδια και...

Παιδί: Και τα ζώα έχουν τέσσερα

Άλλα παιδιά: Έχουν τέσσερα, έχουν τέσσερα...

Φοιτήτρια: Μήπως κι εμείς παλιά περπατούσαμε στα τέσσερα και μετά σηκωθήκαμε στα δύο;

Παιδί: Ήμασταν πρώτα μωρά και μετά γίναμε μεγάλοι

Φοιτήτρια: (γέλια) Μπράβο ήμασταν πρώτα μωρά και μετά μεγαλώσαμε

Παιδί: Είναι ανάμεικτα όλο

Φοιτήτρια: Α! Έχουνε διάφορα χρώματα ε;

Παιδί: Είναι και μαύρα και γκρι, είναι και καφέ...

Φοιτήτρια: Έχουν δηλαδή διαφορετικά χρώματα τα σκυλάκια, εμείς είμαστε...

Παιδί: Άσπροι...

Φοιτήτρια: Ε δεν είμαστε μόνο άσπροι, έχουμε και εμείς, αλλά δεν έχουμε τόσα πολλά χρώματα όσο τα ζώα. Για πες Γιώργο! Εμείς μοιάζουμε με τα ζώα;

Παιδί: Όχι!

Φοιτήτρια: Και πως είναι το δέρμα τους;

Παιδί: Είναι λεπτό, μαλακό

Φοιτήτρια: Και έχουν πολλές τρίχες, δεν έχουν;

Παιδί: Ναι, ναι και αν μας πει η μαμά να φάμε φαγητό πρέπει να τα πλύνουμε τα χέρια μας!

Φοιτήτρια: Ναι να τα πλύνουμε τα χέρια μας για να μην πάθουμε τίποτα. Χρειάζεται να φοράνε ρούχα τα ζώα;

Παιδί: Της Λόρας της έχουμε πάρει ένα μπουφανάκι και της κάνει

Φοιτήτρια: Καλά, αλλά αν την αφήσετε έξω στην φύση μόνη της να τρέξει, δε νομίζω να το χρειάζεται το μπουφάν, γιατί έχουν πολλές τρίχες όλα τα ζώακια

Παιδί: Έχω μάθει ότι αν φάμε φαγητό και στο ψωμί μας και το φάμε, αν είναι μια τρίχα θα τη φάμε στο στόμα μας

Φοιτήτρια: Δεν θα είναι καλό αυτό

Παιδί: (επιφώνημα άρνησης)

Φοιτήτρια: Ωραία γι' αυτό θα προσέχουμε (ξαναλέμε ότι τα ζώα δε χρειάζεται να φοράνε ρούχα, έχουν γούνα- εμπλέκεται και η νηπιαγωγός)

Νηπιαγωγός: Εμείς γιατί δεν βγαίνουμε έξω χωρίς ρούχα;

Παιδί: Κάνει κρύο

Άλλο παιδί: Γιατί θα μας κοροϊδεύουνε

Νηπιαγωγός: Γι' αυτό δε βγαίνουμε έξω γυμνοί; Επειδή θα μας κοροϊδεύουνε;

Παιδί: Επειδή θα κρυώνουμε

Άλλο παιδί: Σιγά και χωρίς μπουφάν;

Φοιτήτρια: Εμείς τα χρειαζόμαστε τα ρούχα. Τα ζώακια όμως έχουν από μόνα τους....

Παιδί: Ναι είναι χωρίς ρούχα και τα παιδιά στην Αφρική, κι αυτά είναι καημένα.

Φοιτήτρια: Ναι! Εκείνα βέβαια δεν φοράνε ρούχα επειδή δεν έχουνε, όχι επειδή δεν τα θέλουνε.

Παιδί: Αυτά πεινάνε, το ξέρουμε. Πεινάνε τα παιδιά στην Αφρική

Άλλο παιδί: Και είναι ολόμαυρα

Φοιτήτρια: Κι είναι ολόμαυρα απ' τον ήλιο κιόλας ε;

Παιδί: Κάνει πολύ ζέστη εκεί.

Άλλο παιδί: Και δεν έχουνε φαΐ να φάνε!

Φοιτήτρια: Για κάντε λίγη ησυχία τώρα. Σσσςσ παιδιά για ακούστε γιατί γράφω εδώ πέρα, μην το ξεχνάτε και θα το ακούσει ο καθηγητής μου μετά. Και για ακούστε, θέλω να μου πείτε, **τι χρειαζόμαστε εμείς για να ζήσουμε και τι τα ζώα;**

Παιδιά: Τίποτα, τίποτα.....

Φοιτήτρια: Πείτε ότι ξυπνάτε μια μέρα, τι θα κάνετε για να περάσει η μέρα και να πείτε ότι είστε καλά το βράδυ πριν κοιμηθείτε; Τι χρειαζόμαστε για να ζήσουμε; Τι κάνουμε;

Παιδιά: Να φάμε, να πιούμε, γάλα

Νηπιαγωγός: Μόνο φαγητό;

Φοιτήτρια: Μπράβο! Τι άλλο χρειαζόμαστε που το είπαμε και πριν;

Παιδί: Ααα! Βρήκα! Ρούχα!

Παιδιά: Φρούτα, σαλάτα.....(και άλλα φαγητά)

Φοιτήτρια: Τι άλλο;

Παιδί: Οξυγόνο!

Φοιτήτρια: Οξυγόνο! Τι άλλο; Που μένετε εσείς ας πούμε;

Παιδιά: Σε σπίτι!

Φοιτήτρια: Αν δεν μέναμε σε σπίτι και είχε αυτό τον χάλια καιρό που είχε χθες ας πούμε τι θα παθαίναμε;

Παιδί: Θα βρεχόμασταν

Παιδί: Η γιαγιά θα (...)

Φοιτήτρια: Και θα κρυώναμε, οπότε χρειαζόμαστε και σπίτι. Και τα ζώακια τι χρειάζονται για να ζήσουνε;

Παιδί: Σκυλοτροφή, γατοτροφή...

Φοιτήτρια: Φαγητό δηλαδή. Και τι άλλο χρειάζονται τα ζώακια τα καημένα;

Νηπιαγωγός: Για να προστατεύονται από την κακοκαιρία.

Παιδί: Σπίτι

Άλλο παιδί: Όπως ο σκύλος

Φοιτήτρια: Σπίτι! Οπότε χρειαζόμαστε τα ίδια πράγματα, Έλενα. Για σκεφτείτε τώρα κάτι άλλο με τα μυαλουδάκια σας. **Υπάρχει κάτι, υπάρχουν πράγματα που μπορούμε να τα κάνουμε μόνο εμείς οι άνθρωποι και όχι τα ζώα;**

Παιδιά: Ναι, ναι, ξέρω....

Φοιτήτρια: Όλοι μπορείτε να απαντήσετε σε αυτό

Παιδί: Να πλύνει τα χέρια του

Παιδί: Να φάει μέλι

Φοιτήτρια: Να φάει μέλι. Πως;

Παιδί: Με τη μουσούδα τους. Α! Η αρκούδα το τρώει το μέλι, συγγνώμη!

Φοιτήτρια: Δεν πειράζει. Θα το πάμε με τη σειρά. Πες μας

Παιδί: Σκαρφαλώνουμε!

Παιδί: Και η αρκούδα σκαρφαλώνει!

Φοιτήτρια: Και τα ζώα σκαρφαλώνουν και μάλιστα πιο γρήγορα από μας

Παιδί: Εμείς δεν μπορούμε να πετάξουμε

Φοιτήτρια: Ωραία παρατήρηση, αλλά μπορούμε να κάνουμε άλλα πράγματα που δεν μπορούν να κάνουν τα ζώα.

Παιδιά: (μιλάνε όλα μαζί)

Παιδί: Κυρία εμείς μπορούμε να πετάξουμε!

Φοιτήτρια: Δεν ακούω τίποτα. Με χεράκι!

Παιδί: Να πηγαίνουμε στο σχολείο

Φοιτήτρια: Μπράβο, εμείς πάμε στο σχολείο. Και τι μαθαίνουμε στο σχολείο;

Παιδί: Γράμματα

Φοιτήτρια: Γράμματα! Τα ζωάκια ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν;

Παιδιά: Όχι!

Παιδί: Να ζωγραφίζουμε πράγματα

Παιδί: Δεν μπορούν να φάνε με το ένα τους πόδι το φαγητό

Φοιτήτρια: Α! Κι εμείς πως τρώμε, με τα χέρια, έτσι;(δείχνω)

Παιδιά: Όχι!

Παιδί: Με το πιρούνι!

Φοιτήτρια: Με το πιρούνι! Και για σκεφτείτε τι άλλο κάνουμε εμείς, τώρα εδώ τι κάνουμε μεταξύ μας που δεν μπορούν να κάνουν τα ζωάκια;

Παιδί: Και εργασίες κάνουμε, φτιάχνουμε καιρό...

Παιδί: Να μιλάνε!

Φοιτήτρια: Και εργασίες κάνουμε

Παιδί: Δεν μπορούν να κάνουν κουτσό!

Παιδί: Να μιλάνε!

Φοιτήτρια: Να μιλάνε δεν μπορούν τα ζωάκια! Μισό λεπτό, και πριν μιλήσετε εσείς, πριν σηκώσετε το χεράκι σας τι κάνετε εδώ μέσα στο μυαλουδάκι σας;

Παιδί: Σκέφτονται

Φοιτήτρια: Σκεφτόσαστε!! Οπότε τα ζωάκια δεν μπορούν ούτε να σκεφτούν. Μιλάνε, αλλά πως μιλάνε τα ζωάκια;

Παιδιά: Γαβ, γαβ, νιάου, νιάου, μπέεε (αυθόρμητα όλα τα παιδιά βγάζουν κραυγές διαφόρων ζώων)

Φοιτήτρια: Με ήχους! (γέλια) Εντάξει- εντάξει... Όλα αυτά που είπατε είναι πάρα πολύ σωστά, μπράβο, **οπότε εμείς είμαστε ανώτεροι από τα ζώα. Αυτό σημαίνει όμως ότι μπορούμε να τους φερόμαστε όπως θέλουμε; Να τους φερόμαστε άσχημα ως πούμε;**

Παιδιά: Όχι!!!

Φοιτήτρια: Με χέρι, με χέρι, Βέρα πες

Παιδί: Γιατί θα πεθάνουνε!

Φοιτήτρια: Γιατί θα πεθάνουνε και δεν το θέλουμε αυτό. Αν δέρνεις ας πούμε ένα ζώακι και αυτό δεν μπορεί να σου πει «μη με δέρνεις, μη με χτυπάς», δεν μπορεί να στο πει και εσύ συνεχίζεις να το δέρνεις...

Παιδί: Θα δαγκώνει

Νηπιαγωγός: Ναι βρίσκει κι αυτό έναν τρόπο να....

Φοιτήτρια: Ωραία, γιατί θα πάει να σε δαγκώσει όταν το χτυπήσεις;

Παιδί: Γιατί είναι άγρια...

Φοιτήτρια: Ωραία, γιατί θα σε δαγκώσει όταν θα το χτυπήσεις;

Παιδί: Γιατί τον χτυπάμε

Φοιτήτρια: Ωραία, δηλαδή δεν μπορεί να μας μιλήσει, να μας πει «μη με δαγκώσεις» κι όλα αυτά και πρέπει να κάνει κάτι να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Οπότε θα σε δαγκώσει, έτσι δεν είναι;

Παιδί: Βρήκα τι να κάνουμε.

Φοιτήτρια: Ναι, πες μου.

Παιδί: Πάμε εκδρομή!

Φοιτήτρια: Ναι, τι;

Παιδί: Αυτό!

Φοιτήτρια: Α! Πάμε εκδρομή! Μπορούμε να κάνουμε κάτι παραπάνω από τα ζώα. Δηλαδή μαζευόμαστε όλοι μαζί, συνεννοούμαστε και πάμε μια εκδρομή. Και έχουμε ανακαλύψει τόσα πράγματα εμείς ε; Ωραία! Για πείτε μου κάτι άλλο τώρα. **Υπάρχουν και κάποια ζώακια που είναι πιο δυνατά από μας έτσι δεν είναι;**

Παιδιά: Ναι!

Φοιτήτρια: Όπως;

Νηπιαγωγός: Ποια ζώακια είναι πιο δυνατά από μας;

Παιδί: Η αγελάδα!

Φοιτήτρια: Η αγελάδα; Άλλος;

Διάφορα παιδιά: Ο ταύρος, ο γορίλλας, η αρκούδα

Φοιτήτρια: Άλλα ζώακια που είναι πιο δυνατά από μας;

Παιδί: Ο λύκος!

Φοιτήτρια: Βέρα... το λύκο ήθελες να πεις;

Παιδί: Ο ελέφαντας

Άλλα παιδιά: Ο ιπποπόταμος, ο τίγρης, το λιοντάρι

Παιδί: Έλα ρε μου το πήρες, αυτό ήθελα να πω!

Άλλο παιδί: Ο χοίρος...

Φοιτήτρια: Ε, ε....

Νηπιαγωγός: Ε αν σε δαγκώσει μπορεί...

Παιδί: Η αλεπού

Φοιτήτρια: Για σκεφτείτε τώρα όλα αυτά τα ζώακια που είπαμε.... Φανταστείτε ότι βρίσκεστε σε ένα δάσος κι εκεί που προχωράτε...

Παιδιά: Φοβάμαι, φοβάμαι...

Φοιτήτρια: ...έρχεται ένας λύκος!

Παιδιά: υι (επιφωνήματα φόβου - κάθονται το ένα πιο κοντά στο άλλο)

Νηπιαγωγός: Γιατί τον φοβάστε το λύκο;

Φοιτήτρια: Γιατί τον φοβάστε το λύκο; Ναι!

Παιδί: Θα μας φάει!

Παιδί: Γιατί έχει μυτερά δόντια και θα μας φάει!

Φοιτήτρια: Ωραία, έχει μυτερά δόντια!

Νηπιαγωγός: Τι είπαμε όμως; Ότι αν τα ζώακια τα φροντίζουμε, τα περιποιούμαστε, δεν τα πειράζουμε δεν μας δαγκώνουν!

Φοιτήτρια: Ναι αλλά κάποια ζώα, είναι από τη φύση τους άγρια και νομίζουν ότι εμείς θέλουμε να τους κάνουμε κακό! Οπότε έρχεται ένας λύκος, ε Έλενα;

(κάποια παιδιά αλλάζουν θέση)

Φοιτήτρια: **Έρχεται ένας λύκος λοιπόν και σας επιτίθεται, κάνει χραπ... Εσείς τι θα κάνετε; Θα τον αφήσετε...**

Παιδί: Θα τρέξουμε!

Φοιτήτρια: **Θα τον αφήσετε γιατί θα πείτε «αχ το καημένο το ζώακι να μην του κάνω κακό(παράλληλα ένα παιδί λέει: Θα τρέξουμε) Τι θα κάνετε εκείνη τη στιγμή;**

Παιδί: Θα τρέξουμε!

Φοιτήτρια: Θα τρέξετε! Άλλος; Τι άλλο θα κάνατε;

Παιδί: Θα προστατευτούμε

Φοιτήτρια: Με ποιο τρόπο;

Παιδί: Θα κρυφτούμε!

Παιδί: Κυρία, βρήκα! Θα τον χτυπήσουμε με μπουνίδια!

Παιδί: Θα βάλουμε μια τρομακτική στολή και θα φύγει!

(τα παιδιά μιλάνε όλα μαζί)

Φοιτήτρια: Που θα τη βρεις; Έχει έρθει ξαφνικά εκείνη την ώρα!

(μιλάνε μεταξύ τους)

Παιδιά: Θα του πετάμε πέτρες, θα του πετάμε πέτρες στα μούτρα!

Φοιτήτρια: Οπότε είδατε τι λέτε τώρα, σ' αυτή την περίπτωση τι θα κάνετε! Για πες...

Παιδί: Θα τρέξουμε, να βρούμε μια σπηλιά και θα μπούμε μέσα!

Φοιτήτρια: Κι άμα σε κυνηγάει κι εκείνος από πίσω τι θα κάνεις;

Παιδί: Πού;

Φοιτήτρια: Πρέπει να βρεις έναν τρόπο να προστατεύσεις τον εαυτό σου!

Δύο παιδιά: Να του βγάλουμε τα αυτιά!

Φοιτήτρια: Πώς να του τα βγάλουμε τα αυτιά;

Παιδί: Ή να τα κόψουμε!

Φοιτήτρια: Με χεράκι.... Πες μου...

Παιδί: Μπορεί να είναι στο δέντρο των βελανιδιών και μόλις περνάει ο λύκος να αρχίσουμε να του πετάμε βελανίδια πάνω στο κεφάλι

Φοιτήτρια: (γέλια) Να αρχίσουμε να του πετάμε βελανίδια στο κεφάλι

(φασαρία, τα παιδιά μιλάνε χωρίς να έχουν σηκώσει χέρι όλα μαζί)

Φοιτήτρια: Σσσς, για κάντε ησυχία να ακούσουμε το φίλο μας τον... Έλιο!

Παιδί: (μας λέει μια φανταστική ιστορία με σκαντζόχοιρους, άσχετη με το θέμα της συζήτησης)

Φοιτήτρια: Οπότε είδατε ότι σ' αυτή την περίπτωση, αυτή τη φορά, θα το δέρνατε το ζώακι για να προστατευτείτε εσείς οι ίδιοι! Άρα μια τελευταία ερώτηση..... Για σκεφτείτε...

Άλημα: Άρα πιστεύετε ότι είναι καλό ή κακό να τρώμε ας πούμε κάποια ζώακια...

Παιδί: Όχι...

Φοιτήτρια: **για παράδειγμα τα ψάρια που δεν μας έχουν κάνει κανένα κακό;**

Παιδί: Όχι, εμένα μ' αρέσει!

Φοιτήτρια: Μα δεν σου έχουν κάνει κανένα κακό!

Παιδί: Μ' αρέσει εμένα να τρώω τις κότες, τον κόκορα, τα πάντα μ' αρέσουν!

Παιδί: Τον κόκορα; (γέλια)

Φοιτήτρια: Γιατί; Με χέρι, με χέρι!

Παιδί: Εμένα μ' αρέσει η ψαρόσουπα!

Φοιτήτρια: Θα μου πείτε όμως, αν πιστεύετε ότι είναι καλό ή κακό να τα τρώμε αυτά τα ζωάκια αφού δεν μας έκαναν κανένα κακό...

Παιδί: Τίποτα δεν μας έκαναν, αλλά τι αν κάνουμε; Πεθάνανε για να τα φάμε!

Φοιτήτρια: Α! Πεθάνανε! Δηλαδή έτσι είναι η ζωή...;

Νηπιαγωγός: Το ψάρι κολυμπάει μες τη θάλασσα, αυτό δε μας ενοχλεί και πάει ο ψαράς και του ρίχνει δίχτυα και το κλείνει μέσα το καημένο χωρίς να τον πειράξει και το βγάζει στην αγορά και πάμε εμείς και το αγοράζουμε. Δεν μας πείραξε σε τίποτα!

Παιδί: Αφού πεινάμε!

Φοιτήτρια: Εμείς γιατί το πιάνουμε; Για σκεφτείτε!

Παιδί: Αφού τρώω ψάρια!

Φοιτήτρια: Γιατί τρως ψάρια;

Νηπιαγωγός: Γιατί τα τρώμε τα ψαράκια; Μας προσφέρει κάτι το κρεατάκι τους;

Παιδί: Κυρία, κυρία, αφού μ' αρέσουν τα ψάρια!

Παιδί: Ε δύναμη, γιατί αλλιώς θα πεθάνουμε!

Φοιτήτρια: Γιατί; Μπορείς να ζήσεις με φρούτα και λαχανικά! Τα χρειαζόμαστε τα ψαράκια και το κρέας;

Παιδί: Να κάνουμε μπράτσα!

Παιδί: Ναι γιατί κάνει καλό στα μάτια!

Φοιτήτρια: Άρα πιστεύετε ότι είναι καλό να τρώμε!

Παιδί: Και το κρεμμύδι κάνει καλό στα μάτια!

Φοιτήτρια: Και το κρεμμύδι κάνει καλό ναι! Άλλος, καμιά άλλη ιδέα;

Παιδί: Εγώ δεν μπορώ γιατί όταν το βλέπω με κάνει να κλαίω!

Φοιτήτρια: (γέλια)Οπότε δεν πιστεύει κανένας ότι είναι κακό να τρώμε κάποια ζωάκια, αφού δεν μας έκαναν τίποτα; Και πήγαμε εμείς μια μέρα και σφάξαμε την κοτούλα, σφάξαμε και τ' αρνάκι...

Παιδί: Τα σφάξαμε όλα!

Φοιτήτρια: ...για να τα φάμε;

Παιδί: Χρειάζεται για να μεγαλώσουμε!

Φοιτήτρια: Για να μεγαλώσουμε. Άρα το χρειαζόμαστε το κρεατάκι πιστεύετε ε; Κάποιος άλλος που θέλει να πει κάτι άλλο; Έλενα;

Παιδί: Ότι τα αρνάκια μας δίνουν γάλα!

Φοιτήτρια: Τα αρνάκια μας δίνουν γάλα και οι κοτούλες αυγά... Οπότε τι πιστεύετε; Ότι είναι καλό μάλλον οι περισσότεροι! Οπότε ήρθε η ώρα να πάμε να μου δείξετε κι εσείς τις ζωγραφικές σας ικανότητες!

→ Έπειτα από τη συζήτηση ακολούθησε η διεξαγωγή της δραστηριότητας

(στην ηχογράφιση κατά το χρονικό διάστημα 29:00 – 42:52, περιέχονται οι οδηγίες της δραστηριότητας και κάποιες παρουσιάσεις των παιδιών)

2.2.5 Πώς έγινε η δραστηριότητα

Έπειτα από τη συζήτηση εξήγησα τη δραστηριότητα στα παιδιά. Δυσκολεύτηκε και αυτή η ομάδα στην κακή πλευρά και έτσι έδωσα ένα παράδειγμα. Η νηπιαγωγός τους βοήθησε με το παράδειγμα ενός ζώου που το πατάει αμάξι «πώς αισθάνεστε όταν βλέπετε ένα τέτοιο θέαμα;». Αυτό βοήθησε αρκετά τα παιδιά, αλλά τέσσερα από αυτά το ζωγράφισαν αυτούσιο, γιατί δεν μπορούσαν να σκεφτούν κάτι άλλο άσχημο σε σχέση με τον εαυτό τους και τα ζώα. Τα παιδιά ενώ ζωγράφιζαν ήταν πολύ ήσυχα και συγκεντρωμένα στις ζωγραφιές τους. Δεν κοιτούσαν καν τις διπλανές ζωγραφιές. Όλα τοποθέτησαν την καλή πλευρά τους με τα ζώα στην αριστερή πλευρά και τήρησαν τις οδηγίες της δραστηριότητας ως είχαν (έφτιαξαν και τις δύο πλευρές παρόλο που τους δυσκόλευε η κακή). Καθώς ζωγράφιζαν περνούσα από πάνω τους και τους ρωτούσα διακριτικά τι ζωγραφίζουν, ώστε να τους βοηθήσω αν έβρισκαν δυσκολία. Κάποια παιδιά χρειάζονταν βοήθεια στην κακή πλευρά και μόλις τους έλεγα να σκεφτούν μια εικόνα με τον εαυτό τους και ένα ζώο που όμως δεν είναι ευχάριστη, η οποία τα κάνει να στεναχωριούνται, αυτό τους βοηθούσε και σύντομα αποτύπωναν κάτι στο χαρτί.

Αποτελέσματα δραστηριότητας

Στα παραρτήματα του δεύτερου πειράματος προβάλλονται οι ζωγραφιές των παιδιών κι εκεί πάλι διακρίνουμε την ψυχολογία του κάθε παιδιού, τα αρνητικά και θετικά συναισθήματα με βάση τα χρώματα, τα μεγέθη, τις εκφράσεις των προσώπων και ζώων. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως κάποια παιδιά δείχνουν έντονα την αντίθεση ανάμεσα στο όμορφο και το άσχημο, χρησιμοποιώντας τη μέρα για το καλό και τη νύχτα για το κακό (εικ.1,3,4) ή ακόμη και τον άσχημο καιρό (εικ. 10) . Σε άλλες εικόνες δεν υπάρχει καν καιρός στην αρνητική πλευρά ενώ στη θετική υπάρχει μέρα (εικ.7, 12) ενώ σε άλλες ο ήλιος είναι αντίστοιχα ή στεναχωρημένος ή χαρούμενος (εικ. 9)

Όλα τα παιδιά αρκέστηκαν στην αλληλεπίδρασή τους με τα ζωντανά ζώα και κανένα δεν σκέφτηκε αυτό που απάντησαν στο δίλημμα (ότι τους αρέσει να τρώνε κρέας κλπ- δεν έκαναν τη σύνδεση ζώου- φαγητού). Τα περισσότερα παιδιά στη θετική πλευρά τοποθέτησαν τον εαυτό τους να παίζει με κάποιο ζώο, να το ταΐζει ή απλώς να χαίρεται που βρίσκεται μαζί του. Έτσι, στις εικόνες 1,2,3,4 βλέπουμε αυτές τις σκέψεις, ενώ στην κακή πλευρά αντικρίζουμε το θάνατο ενός ζώου από αμάξι στο δρόμο ή απλώς το θάνατό του (εικ.5).

Μερικά παιδιά που προβληματίστηκαν για την άσχημη πλευρά του ανθρώπου με τα ζώα, σκέφτηκαν μια διαφορετική εικόνα, κάτι που τους στεναχωρούσε, όπως στη ζωγραφιά ενός κοριτσιού, όπου ένα πουλάκι βρίσκεται στη φωλιά του σε ένα δέντρο και επειδή είναι μικρό και δεν μπορεί να πετάξει πανικοβάλλεται, καθώς το δέντρο είναι έτοιμο να πέσει. Το κορίτσι κάθεται κάτω από το δέντρο στεναχωρημένο γιατί δεν μπορεί να το βοηθήσει(εικ. 7). Παρόμοια ζωγραφιά βλέπουμε και στην εικόνα 6, όπου ενώ στη θετική πλευρά το παιδί παίζει με το ζώο χαρούμενο, στην αρνητική ένα παιδί τραβάει το δεύτερο για να φύγουν κι εκείνο κλαίει, καθώς αφήνουν ένα ζώο αβοήθητο.

Στις εικόνες 10, 11 και 12 αντικρίζουμε μια διαφορετική αντίληψη των παιδιών για την αρνητική σχέση τους με τα ζώα. Προφανώς αυτά τα παιδιά επηρεάστηκαν από τη συζήτησή μας για το σεβασμό απέναντι στα ζώα. Έτσι, στην εικόνα 10 το αγόρι χτυπάει δυνατά το ζώο και σε αυτή την άσχημη σκηνή συμμετέχει με τη θλίψη του ο καιρός, στην εικόνα 11 ένα

αγόρι ετοιμάζεται να το σκοτώσει(όχι για να φαγωθεί όμως) και στην εικόνα 12 ένα κορίτσι έχει δεμένο το ζώο σε ένα δέντρο, νιώθει λοιπόν έτσι πως του στερεί την ελευθερία του.

Η παρουσίαση πραγματοποιήθηκε με παραστατικό τρόπο ώστε να προσελκύει και το ενδιαφέρον των παιδιών. Η ζωγραφιά τοποθετούνταν στον πίνακα και το κάθε παιδί κρατώντας ένα ξυλαράκι, έδειχνε αναλυτικά στα υπόλοιπα παιδιά τι είχε ζωγραφίσει και αιτιολογούσε την επιλογή του. Το κοινό έκανε διάφορα σχόλια θαυμασμού «ποπό τι είναι αυτό;» «τι ωραία ζωγραφιά» κ.α., αλλά και συγκρατημένα σχόλια όπως «το καημένο το ζώακι» ή επιφωνήματα τρόμου. Στο τέλος επιβράβευσα τα παιδιά για τη συμμετοχή και την προσπάθειά τους και θεώρησα σωστό να κάνω ένα σχόλιο. Τους έκανα την παρατήρηση πως ενώ όλοι πίστευαν πως είναι καλό να τρώμε κάποια ζώα, κανένα παιδί δεν σκέφτηκε να το τοποθετήσει αυτό στην καλή πλευρά με το ζώο. Τα παιδιά με κοιτούσαν χωρίς να μιλάνε, σκεπτόμενοι αυτό που μόλις τους είχα πει. Κάποια παιδιά όμως εν τέλει μου απάντησαν «δεν το σκεφτήκαμε» και τους είπα πως δεν πειράζει, πως οι ζωγραφιές τους ήταν πολύ όμορφες και χωρίς αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΛΥΣΗ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

3.1 Πρώτη ερευνητική προσπάθεια (ολοήμερο τμήμα)

3.1.1 Ανάλυση περιεχομένου μιας συζήτησης με παιδιά

1. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα, στο οποίο περιστρέφεται η συζήτηση, και ποια τα παράπλευρα θέματα:

Το κεντρικό θέμα στο οποίο περιστρέφεται η συζήτησή μας είναι η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα και συγκεκριμένα αυτό που προβάλλει το δίλημμα, δηλαδή εάν είναι καλό ή κακό το να τρώμε κάποια ζώα ενώ δεν μας έχουν βλάψει σε τίποτα. Μέχρι να φτάσουμε όμως εκεί, προέκυψαν και άλλα παράπλευρα θέματα, τα οποία αναδύονταν μέσα από τις ερωτήσεις που έκανα. Ήδη με την αφόρμηση του πίνακα τα παιδιά ανακάλεσαν μνήμες και προσωπικά τους βιώματα με τα ζώα, μίλησαν για τα συναισθήματά τους γι' αυτά και μοιράστηκαν μαζί μας δικές τους εμπειρίες. Έτσι μέσα από την ανάλυση των διαφορετικών περιπτώσεων που αντιμετωπίζουμε τα ζώα (σεβασμός, άμυνα απέναντι στον κίνδυνο, εκμετάλλευση για βιοτικές ανάγκες- οικόσιτα ζώα κλπ), καταλήξαμε ομαλά στην κορύφωση της συζήτησης, την οποία αποτελεί το δίλημμα.

2. Ποια είναι η πορεία της συζήτησης, δηλαδή οι βασικοί σταθμοί της και τα συμπεράσματά της:

Μετά την ανάλυση του πίνακα οι ερωτήσεις που είχα προετοιμάσει διαδέχονταν η μία την άλλη χωρίς κάποιο πρόβλημα γιατί είχαν άμεση σχέση μεταξύ τους. Έτσι μερικά παιδιά απαντούσαν ήδη την επόμενη ερώτηση η οποία δεν είχε ακόμη τεθεί π.χ. Εσείς πώς αισθάνεστε για τα ζώα; «Εγώ στο χωριό μου έχω μια αγελαδίτσα...», ενώ η επόμενη ερώτηση ήταν «Έχετε ζωάκια...». Από την αρχή της συζήτησης εντάχθηκαν και οι δύο έννοιες στο διάλογο με τα παιδιά. Καταλήξαμε έτσι διαδοχικά στο δίλημμα, το οποίο βρισκόταν στην όγδοη ερώτηση.

Οι βασικοί σταθμοί της συζήτησης ήταν τα συναισθήματά των παιδιών για τα ζώα «Εγώ τα αγαπάω», ο σεβασμός μας και η φροντίδα προς αυτά, οι ομοιότητες και διαφορές του ανθρώπου με τα ζώα, ο κίνδυνος που διατρέχουμε από κάποια από αυτά και τέλος το δίλημμα όσον αφορά την ένταξη κάποιων ζώων στην τροφική μας αλυσίδα (σωστό ή λάθος;). Συμπερασματικά, τα παιδιά στον πρώτο σταθμό απάντησαν όλα πως αγαπάνε τα ζώα και έπειτα από προτροπή κάποια αιτιολόγησαν την απάντησή τους «Στο χωριό μου έχουμε ένα σκυλάκι ... και με γλείφει αυτό» «Ότι τα μάτια της γυαλίζουν» κ.α. Σε αυτόν και το δεύτερο σταθμό, όπου επρόκειτο για τη φροντίδα των ζώων τα παιδιά είχαν να διηγηθούν πολλές ιστορίες λόγω προσωπικών εμπειριών από τα χωριά τους ή το σπίτι τους. Στις ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα χρειάστηκαν περισσότερο χρόνο να σκεφτούν τις διαφορές μας όσον αφορά την ομιλία, τη σκέψη, τον πολιτισμό. Γι' αυτό και τα βοήθησα σε εκείνο το σημείο «τι κάνουμε εδώ πέρα εμείς;» ώστε να κυλήσει η συζήτηση ομαλά. Στην εξωτερική εμφάνιση δεν δυσκολεύτηκαν καθόλου «Έχουν ποδαράκια αλλά δεν έχουν όπως εμάς!» «Και έχουμε και μαλλιά. Αυτά όμως έχουν πολλά μαλλιά, τα μαλλιά τους είναι η γούνα τους!» κ.α., όπως επίσης και σε πράγματα που κάνουμε μόνο εμείς και όχι τα ζώα «Εμείς χρειαζόμαστε πιρούνια για να φάμε» «...πηγαίνουμε στην παιδική χαρά κι εκείνοι τρέχουν και χοροπηδάνε...». Επίσης τα παιδιά σε σύντομο χρονικό διάστημα βρήκαν τις ανάγκες που έχουμε για να ζήσουμε και δεν διαφέρουν τόσο από τα ζώα (φαγητό, στέγη κλπ). Στον σταθμό του κινδύνου που διατρέχουμε από κάποια ζώα, άλλα παιδιά απαντούσαν πως θα τρέξουν, άλλα πως θα τα χτυπήσουν κλπ. Όλα κατέληξαν στο συμπέρασμα πως πρέπει να

προφυλάξουμε τη ζωή μας, ενώ στο δίλημμα όλα τα παιδιά προέβαλλαν το επιχείρημα πως δεν είναι κακό να τρώμε ζώα γιατί: «Το κρεατάκι του μπορούμε να το φάμε! «Για να μεγαλώσουμε!» «Μας το λέει η μαμά!» «Τα ψάρια τα πιάνουν οι ψαράδες και τα πουλάνε, αυτή είναι η δουλειά τους!» «Μας κάνουν καλό! Έχουν βιταμίνες!»... Μάλιστα έδειξαν να ταράζονται με το ερώτημα, όχι τόσο από άποψης διλήμματος, αλλά γιατί έχουν συνηθίσει αυτό τον τρόπο ζωής, τους αρέσει και δεν ήθελαν να μουν στη σκέψη πως τόσο καιρό κάνουν κάτι κακό.

3. Ποια γλωσσικά στοιχεία χρησιμοποιούν οι συνομιλητές:

Τα παιδιά σε γενικές γραμμές χρησιμοποιούσαν ολοκληρωμένες προτάσεις με απλές λέξεις, τις οποίες κατανοούσαν τα ίδια. Δεν χρησιμοποίησαν πολύπλοκες εκφράσεις (βλ. Εγώ αγαπάω μόνο ένα ζώο, το προβατάκι μου!, σελ. 26), Οι άνθρωποι τρώνε με τα κουτάλια!, σελ. 37). Σε κάποιες περιπτώσεις μόνο υπήρχαν γραμματικά λάθη (βλ. Γιατί πρέπει να δίνουμε στα ζώακια αγάπη, φροντίδα, όπως εμάς!, σελ. 38) καθώς και δύσκολες λέξεις (βλ. Πρέπει να προφυλασσόμαστε από κάποια ζώα!, σελ.39). Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως τα παιδιά πάντα απαντούσαν στο σωστό χρόνο του ρήματος που έκανα την ερώτηση (βλ. Αν βρισκόσασταν σε ένα δάσος... τι θα κάνατε; Απ.: Θα παίζαμε καράτε!, Δεν θα μας επιτιθότανε, γιατί... σκυλάκι σελ.40, Ερ.: Θέλω να μου πείτε πως αισθάνεστε εσείς για τα ζώα! Απ.: Εγώ τα αγαπάω!, σελ. , 28). Σε μεμονωμένες περιπτώσεις είδαμε ασυνέχεια λόγου, αλλάζοντας το χρόνο, αλλά αυτό έγινε λόγω του ότι το παιδί ένωσε δύο ξεχωριστές προτάσεις. (βλ. Αλλά δεν έβγαζε σάλια, δεν με κυνηγάει!, σελ. 29). Τα παιδιά χρησιμοποιούσαν στις απαντήσεις τους αιτιολογικούς συνδέσμους (βλ. Γιατί κάνουν αυγά!, σελ. 30, όπως και «Εγώ είχα φέρε... έχυσα το γάλα εξαιτίας μιας πιπίλας!», σελ. 32) κ.α. για να, επειδή). Από τα σχήματα λόγου τα παιδιά χρησιμοποίησαν μόνο κυριολεξία, ενώ στο λόγο τους δεν έκαναν καθόλου χρήση μεταφοράς και παρομοίωσης. Γενικότερα, μερικά παιδιά απαντούσαν μονολεκτικά και άλλα εμπλούτιζαν το λόγο τους και ανέπτυσαν μεγάλες προτάσεις (βλ. «Ναι, έχω κι άλλους. Είχα και κουνελάκια αλλά τελειώσανε.... Το ίδιο έκανε και η αδερφή μου.», σελ.34), αναφερόμενα σε μια ιστορία πολλές φορές που ενέπλεκε και προσωπικό τους βίωμα (βλ. «Αντί για πάπλωμα, τα μικρά κουταβάκια..... κολυμπάει», σελ. 35). Το νόημα από τις προτάσεις των παιδιών ήταν ξεκάθαρο και η σύνταξη σωστή. Λαμβάνοντας υπόψη μας τα παραπάνω, το γλωσσικό επίπεδο αυτής της ομάδας είναι σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό.

4. Ποιοι είναι οι στόχοι των(α', β', γ'...) ομιλητών:

Τα παιδιά από την αρχή της συζήτησης φαίνονταν να έχουν θέσει κάποιους στόχους έμμεσα, οι οποίοι διακρίνονται και επαληθεύονται μέσα από τα λόγια και τις αντιδράσεις τους καθ' όλη τη διάρκεια του πειράματος.

Ένας από τους στόχους τους λοιπόν ήταν **να υποστηρίζουν τη λογική** και όχι τυχόν φανταστικές ιστορίες (βλ. Ψέματα λέει!, Αποκλείεται να είδες λύκο! Αποκλείεται!, σελ.43), υποστηρίζοντας το δίκαιο, οι **επεξηγήσεις** (βλ. «Και έχουμε και μαλλιά. Αυτά όμως έχουν πολλά μαλλιά, τα μαλλιά τους είναι η γούνα τους!», σελ.35, «Αντί για πάπλωμα,... κολυμπάει», σελ. 35), η **κατάθεση προσωπικών εμπειριών** σχετικών με το κάθε ερώτημα αλλά και κάποιων όπου ξέφευγαν(βλ. «Εγώ είχα πάει μια μέρα στο χωριό και ο μπαμπάς,... ορμήσει», σελ.33, «Στο χωριό μου έχουμε... με γλείφει αυτό», σελ.29, «Εγώ είχα δύο σκιουράκια... του έκανα ένα μπανάκι», σελ.36), οι πολλοί **αστειϊσμοί** (βλ. «Το μονόκερο», σελ. 28, «Δεν είναι κακό να τρώμε έναν άνθρωπο στη σούβλα!», σελ.42, κ.α.), η **εμπλοκή φανταστικού με το πραγματικό** (βλ. Κυρία, όμως τα χελωνονιτζάκια φοβούνται τους λύκους; , Στα ψέματα , πες μου!, σελ.40), η **αιτιολόγηση των απόψεών τους**(βλ. Για να

μεγαλώσουμε!, Μας το λέει η μαμά!, σελ.42), όπως επίσης σε ένα σημείο εντοπίζουμε μια **υπόθεση** (βλ. Κι αν δεν είχαμε σκυλάκι;, σελ.40). Τέλος, διακρίνουμε πως τα παιδιά επιδίωκαν να **συζητάνε μεταξύ τους**, γεγονός το οποίο φαίνεται σε πολλά σημεία της απομαγνητοφώνησης όπου κάνω παρατηρήσεις στα παιδιά, εκεί όπου κάνουν φασαρία ή μιλάνε μεταξύ τους, καθώς ο δικός μου στόχος ήταν να συντονίσω μια καλή συζήτηση με τη συμμετοχή όλων των παιδιών και το σεβασμό των ομιλητών.

Οι δικοί μου στόχοι από την άλλη πλευρά ήταν αυτοί οι οποίοι προανέφερα στο πρώτο κεφάλαιο, δηλαδή να κατανοήσουν τα παιδιά τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ ανθρώπων και ζώων, να εξωτερικεύσουν τα συναισθήματα και τις εμπειρίες τους με τα ζώα, να κατανοήσουν πως ο άνθρωπος είναι ανώτερο ον απ' τα ζώα, οφείλουμε όμως να τα σεβόμαστε και να αντιληφθούν ότι σκοτώνουμε τα ζώα επειδή εντάσσονται στην τροφική μας αλυσίδα και λόγω του κινδύνου που διατρέχουμε από κάποια ζώα. Φυσικά, ως συντονίστρια και εμπνευστήρια κύριο στόχο είχα θέσει να πραγματοποιήσω μια φιλοσοφική συζήτηση γύρω από όλα αυτά τα ερωτήματα επιτυγχάνοντας ένα ευχάριστο κλίμα με τα παιδιά, ενισχύοντάς τα εκεί όπου δυσκολεύονταν, ακούγοντας τις απόψεις τους, επιβραβεύοντάς τα για την προσπάθειά τους και συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάλυση του διλήμματος, δίδοντας το δικαίωμα σε όλα τα παιδιά να μιλήσουν.

5. Πόσο επιτυγχάνονται αυτοί οι στόχοι μέσα από τη συζήτηση:

Πράγματι, όπως ανέφερα και παραπάνω οι στόχοι των παιδιών επιτυγχάνονται μέσα από τη συζήτηση, καθώς υπάρχουν και τα αντίστοιχα χωρία που το επαληθεύουν. Οντως τα παιδιά ήταν άτακτα σε γενικές γραμμές και ενώ το θέμα τα ενδιέφερε και συμμετείχαν, δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν τους κανόνες της τάξης πολλές φορές οι οποίοι αναφέρουν πως σηκώνουμε το χέρι, σεβόμαστε τους ομιλητές και κάνουμε ησυχία. Επίσης, σε αρκετά σημεία τα παιδιά επιθυμούσαν να μοιραστούν μαζί μας προσωπικές τους ιστορίες κι αυτό ήταν κάτι επιθυμητό και ένδειξη του ενδιαφέροντος τους περί του θέματος. Λόγω του χιούμορ που διαθέτουν και της τάσης που έχουν να κάνουν αστεία και να γελάνε μεταξύ τους, μέσα στη συζήτηση αυτό το επιχείρησαν πολλές φορές, όπως όμως επίσης στα σημεία όπου διαφωνούσαν με τους φίλους τους, σίγουρα σοβάρευαν απότομα και προσπαθούσαν να προβάλλουν την αντίθετη γνώμη τους.

Οι δικοί μου στόχοι κατά ένα μεγάλο βαθμό επιτεύχθηκαν, καθώς τα παιδιά μοιράστηκαν αρκετές εμπειρίες τους με τα ζώα μαζί μας, εξέφρασαν τα συναισθήματά τους για αυτά και εντόπισαν αρκετές ομοιότητες και διαφορές μεταξύ ζώων και ανθρώπων. Κατανόησαν πως εμείς είμαστε ανώτερα όντα από τα ζώα, αλλά αυτό δε σημαίνει πως μπορούμε να τα κακομεταχειριζόμαστε και παράλληλα υποστήριξαν το γεγονός πως πρέπει να προφυλασσόμαστε από κάποια ζώα λόγω του κινδύνου που διατρέχουμε απ' αυτά. Στο δίλημμα δεν είχαμε καμία σύγκρουση ή προβολή αντίθετων απόψεων, όλα τα παιδιά συμφώνησαν πως είναι καλό το να τρώμε ζώα και κανένα παιδί δεν προέβαλλε το αντίθετο. Οπότε σε αυτό το σημείο δεν επιτεύχθηκε ο στόχος του διλήμματος. Ίσως να χρειαζόταν και από την πλευρά μου να δοθεί περισσότερη έμφαση στην συζήτηση, προφανώς δεν αντέκρουσα όσο έπρεπε τις απόψεις των παιδιών ώστε να τα φέρω σε σύγχυση. Ένας λόγος που δεν το έκανα αυτό ήταν η φασαρία που επικρατούσε και το γεγονός πως τα παιδιά είχαν ήδη κουραστεί. Σε γενικές γραμμές αν λάβουμε υπόψη μας το κλίμα της ομάδας, βλέπουμε πως ο στόχος μου ώστε να επιτύχω ένα συντονισμένο ήρεμο φιλοσοφικό διάλογο χωρίς διακοπές δεν επιτεύχθηκε όπως ακριβώς θα τον περίμενα, αλλά κατά ένα βαθμό. Τα παιδιά πάντως συμμετείχαν στη συζήτηση, προέβαλλαν τα επιχειρήματά τους, τα ενίσχυα όπου μπορούσα ώστε να προχωρήσει η συζήτηση παρακάτω (βλ. «Τα ζώα μιλάνε;», σελ. 38) και τα επιβράβευα στην προσπάθειά τους «Μπράβο...».

6. Γίνεται προσπάθεια να υποστηριχθεί μια ιδέα ή μια πεποίθηση:

Παρατηρώντας τον διάλογο με τα παιδιά, διακρίνουμε ορισμένα σημεία όπου τα ίδια προσπαθούν να υποστηρίξουν μια ιδέα, όπως έγινε με την ερώτηση που έκανα «Τα ζώακια από τη φύση τους χρειάζεται να ντύνονται;» και ένα παιδί απάντησε «Κυρία το είδα στην τηλεόραση!», «Ναι και στην τηλεόραση είδα τρία σκυλάκια που φορούσανε μπλούζες.»(σελ. 36). Εκεί βλέπουμε πως το παιδί επηρεασμένο από την επίδραση του ανθρώπου επάνω στο ζώο, θεώρησε ως σωστή απάντηση το γεγονός πως τα ζώα φοράνε ρούχα και προσπάθησε να το δικαιολογήσει. Όταν όμως κατάλαβε τι σήμαινε αυτό, δεν το σχολίασε ξανά. Επίσης, στο δίλημμα όλα τα παιδιά υποστήριξαν ένθερμα πως είναι καλό και σωστό να τρώμε κάποια ζώα, στηρίζοντάς το σε διάφορες αιτιολογίες από την καθημερινή τους ζωή (βλ. «Για να μεγαλώσουμε!», «Τα ψάρια τα πίνουν οι ψαράδες και τα πουλάνε, αυτή είναι η δουλειά τους!» «Μας κάνουν καλό! Έχουν βιταμίνες!», σελ. 43)». Κάποια στιγμή, ενώ είχαμε ξεκαθαρίσει με το παιδί που προέβαλλε τα χελωνονιτζάκια, πως πρόκειται για φανταστικές φιγούρες, μετά προσπάθησαν με τους φίλους τους να παρουσιάσουν και τα υπόλοιπα ζώα ως φανταστικά, επειδή δεν τους άρεσε η απάντησή μου. Έτσι, ενώ γνώριζαν πως υπάρχουν οι λύκοι και όλα τα πραγματικά ζώα, άρχισαν να υποστηρίζουν πως δεν υπάρχουν (βλ. «Ε τότε δεν υπάρχουν ούτε οι λύκοι, ούτε οι καρχαρίες!», σελ.41), ιδέα όμως που στηριζόταν σε ένα πείσμα και τίποτε άλλο. Τέλος, παρατηρούμε πως ένα κορίτσι προσπαθεί να μας πείσει για την αγάπη που πρέπει να δίνουμε στα ζώα, όπως μας φροντίζουν κι εμάς οι δικοί μας (βλ. «Γιατί πρέπει να δίνουμε στα ζώακια αγάπη, φροντίδα, όπως εμάς!», σελ.38), όπως επίσης και για την προφύλαξή μας από κάποια από αυτά για το λόγο πως τα προστατεύουν οι μαμάδες τους και μπορεί να γίνουν επιθετικές απέναντί μας (βλ.«Πρέπει να προφυλασσόμαστε από κάποια ζώα!... χτυπήσουν, σελ.39). Αυτή η ιδέα στηρίζεται σε πραγματικά γεγονότα της ζωής μας και αποτελεί μια πάρα πολύ καλή παρατήρηση παιδιού.

7. Ποια είναι τα ενδιαφέροντα των συνομιλητών; Πού εστιάζεται η προσοχή τους; Τι θεωρούν άξιο και τι ανάξιο(π.χ. την αγάπη, τα χρήματα, την υγεία, την ομορφιά);

Τα παιδιά εστιάζουν πολύ την προσοχή τους στα βιώματά τους με τα ζώα. Προβάλλουν προσωπικές τους εμπειρίες και αυτό τους αρέσει πολύ. Ουσιαστικά οι εμπειρίες τους τα βοηθούν πολύ ώστε να δίνουν τις απαντήσεις τους. Ακόμη και σε ερωτήσεις που ζητάω απλώς τη γνώμη τους, αυτά εμπλέκουν μέσα και προσωπικά τους βιώματα, όπως για παράδειγμα στην ερώτηση «μπορούμε να φερόμαστε στα ζώα όπως θέλουμε;» κάποια παιδιά μου έδιναν απαντήσεις μέσα από περιστατικά της ζωής τους (βλ. «Η γιαγιά μου, είχε μπει ένα σκυλί στο σπίτι και το έπιασε από το πόδι και το έβγαλε έξω», σελ.39, «Εγώ στο σπίτι που μένω τώρα, ...γιατί φοβόταν», σελ.39) Το ενδιαφέρον των παιδιών επίσης εστιάζεται στα ζώα που έχουν (δηλαδή πάλι προσωπικά βιώματα).

Θεωρούν άξια την αγάπη του ανθρώπου για τα ζώα «Α! Αγαπάω και τα δελφίνια!», «Εγώ αγαπάω το αρνάκι» και την φροντίδα προς αυτά, την επίθεσή μας σε αυτά όταν κινδυνεύουμε «Θα τον έδερνα», όπως και το γεγονός πως τρώμε κάποια ζώα γιατί «Το κρεατάκι του μπορούμε να το φάμε!», «Για να μεγαλώσουμε!», «Και τι θα τρώμε;» κ.α., οπότε βλέπουμε πως δίνουν έμφαση στην ανάπτυξή τους κυρίως.

Αντίστοιχα, θεωρούν ανάξιο το γεγονός πως μπορούμε να φερόμαστε στα ζώα όπως θέλουμε «Γιατί πρέπει να δίνουμε στα ζώακια αγάπη, φροντίδα, όπως εμάς!» και το γεγονός πως είναι λάθος το να τρώμε κάποια ζώα, καθώς όπως προείπα από τη μία το κρέας τους αρέσει πολύ και από την άλλη το θεωρούν βασική τροφή για την σωματική ανάπτυξή τους.

8. Ποια είναι η ψυχολογική κατάσταση των συνομιλητών;

Τα παιδιά από την αρχή κιάλας του πειράματος έδειξαν χαρά και ενθουσιασμό, κι αυτό έγινε με την εμφάνιση του πίνακα καθώς τους προσέλευσε πολύ το θέμα του. Λόγω του στενού δεσμού των παιδιών με τα ζώα υπήρχε ενδιαφέρον από την πλευρά τους και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα μέσα από τους διαλόγους και τις προσωπικές εμπειρίες των παιδιών. Σε πολλά σημεία ενδιάμεσα της συζήτησης τα παιδιά μιλούσαν μεταξύ τους κάνοντας άσχετα σχόλια ή σχετικά με το θέμα. Βρίσκονταν σε έντονη ψυχολογική κατάσταση, σε μια ένταση που πολλές φορές με ανάγκαζε να διακόπτω τη συζήτηση για παρατηρήσεις. Δεν μπορούσαν να σεβαστούν επίσης τους φίλους τους όταν εκείνοι μιλούσαν, βρίσκονταν σε μία ανησυχία και υπερένταση καθ' όλη τη διάρκεια σχεδόν του πειράματος. Γενικά, ενώ το θέμα ενδιέφερε τα παιδιά στο σύνολο δυσκολευόμουν να τα συντονίσω ώστε να επιτευχθεί μια καλή συζήτηση, γιατί αυτά τα οποία προκαλούσαν τη φασαρία ήταν συγκεντρωμένα μόνο στα σημεία που ενδιέφερε τον καθένα προσωπικά. Υπήρχαν φυσικά και τα παιδιά που ήταν ήρεμα και πολύ συνεργάσιμα, αλλά κι αυτά κάποιες φορές παρασύρονταν απ' τους υπόλοιπους. Τέλος, στο δίλημμα κάποια παιδιά φάνηκαν να ταράζονται. Γι' αυτά ήταν δεδομένο πως θα έτρωγαν κάποια ζώα και αρνούσαν να σκεφτούν και να συζητήσουν το αντίθετο. Λόγω της ταραχής τους αυτής άρχισαν να προβάλλουν διάφορα επιχειρήματα για να υποστηρίξουν τη θέση τους. Οπότε εδώ και πάλι βλέπουμε μια έντονη ψυχολογική κατάσταση.

9. Υπάρχουν κάποια συναισθήματα που διαφαίνονται μέσα από όσα λέγονται; (π.χ. ανία, αδιαφορία, θυμός, έκπληξη, αντιζηλία, φόβος)

Σίγουρα διαφαίνονται αρκετά συναισθήματα κατά τη διάρκεια της συζήτησης με τα παιδιά. Από την αφόρμηση κιάλας τα παιδιά πριν αναλύσουμε τον πίνακα άρχισαν να μου λένε ποια ζώα αγαπούν. Εκεί βλέπουμε συναισθήματα **αγάπης**, όπως και παρακάτω όταν προέβαλλαν λεπτομέρειες για τα ζώα που έχουν, τα φροντίζουν, γιατί τα αγαπούν. Μόνο χαμόγελα και **ευχάριστα συναισθήματα** ζωγραφίζονταν στα μάτια των παιδιών. **Έκπληξη** συναντήσαμε σε αρκετά σημεία, με πρωταρχικό τον πίνακα, έπειτα με την ερώτηση «έχετε κάποια ζώακια...;», όπως επίσης και στο σημείο του διλήμματος όπου τα παιδιά δεν περίμεναν μια τέτοια ερώτηση. Παράλληλα παρατηρούμε τον **ενθουσιασμό** είτε στο σύνολο των παιδιών όταν επρόκειτο για κάτι που τα προσέλευσε όλα, είτε μεμονωμένα όταν κάποια παιδιά ήθελαν πολύ να μας εξιστορήσουν μια προσωπική τους εμπειρία. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός πως στις διαφορές μας με τα ζώα, όταν κάποια παιδιά μιλούσαν γι' αυτές φαινόταν η **λύπη** στα πρόσωπά τους, γιατί καταλάβαιναν πως εμείς μπορούμε να κάνουμε περισσότερα πράγματα απ' τα ζώα, αλλά παράλληλα ήταν ενθουσιασμένα όταν προέβαλλαν τα προτερήματά τους (π.χ. τα μαλλιά τους είναι η γούνα τους). Φυσικά, συναντήσαμε και το συναίσθημα της **ντροπής** καθώς κάποια παιδιά επειδή ντρέπονταν να μιλήσουν στους υπόλοιπους για κάτι που έχουν ζήσει, μιλούσαν χαμηλόφωνα και με το κεφάλι να κοιτάζει προς τα κάτω. **Αμηχανία** ένιωσαν τα παιδιά όταν τους έκανα μια ερώτηση που δεν την είχα διευκρινίσει καλά και δεν ήξεραν τι να απαντήσουν «Το γεγονός πως εμείς μιλάμε και σκεφτόμαστε σημαίνει πως μπορούμε να φερόμαστε όπως θέλουμε στα ζώα;». Έπειτα τη διόρθωσα και την κατανόησαν. Κάποια παιδιά ένιωθαν **αδικημένα** όταν δεν μιλούσαν πρώτα από τα άλλα, αλλά αυτό οφείλεται στην ανυπομονησία τους και κάποια συνεχώς ήθελαν να μειώνουν το επίπεδο της συζήτησης με διάφορους αστεϊσμούς, ώστε να κάνουν τους άλλους να γελάνε. Σκοπός τους ήταν να τραβάνε την προσοχή. Υπήρχαν όμως και οι ευχάριστες στιγμές που τα παιδιά γελούσαν με αστεία που είχαν σχέση με το θέμα μας. Το συναίσθημα του **θυμού** το συναντήσαμε στις δύο τελευταίες ερωτήσεις όταν δύο παιδιά μας εξιστόρησαν δύο συμβάντα με λύκους και πολλά παιδιά, κυρίως αγόρια δεν τα πίστεψαν, π.χ. «Ψέματα λέει!», «Αποκλείεται να είδες λύκο! Αποκλείεται!». Τέλος, ένα ακόμη σημείο στο οποίο τα παιδιά αντέδρασαν με θυμό ήταν όταν επέμενα πως δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα τα χελωνονιτζάκια «Ε τότε δεν υπάρχουν ούτε οι λύκοι, ούτε οι καρχαρίες!». Στο δίλημμα όλα τα παιδιά ένιωσαν **σύγχυση** με το ερώτημα και όχι με την αντιπαραβολή απόψεων μεταξύ τους, γιατί αυτή δεν υπήρξε. Θα μπορούσα να πω σε γενικές γραμμές πως τα συναισθήματα των παιδιών ήταν ανάμεικτα. Αυτά τα οποία ήταν πλήρως συγκεντρωμένα στη συζήτησή μας από την αρχή, έδειχναν αρκετό ενδιαφέρον και δυσανασχετούσαν με τη φασαρία των

υπολοίπων, ενώ εκείνα που σκοπό είχαν να κάνουν απλώς αστεία και να συμμετέχουν όποτε θέλουν, προφανώς ένιωσαν ανία σε περισσότερα σημεία του πειράματος.

3.1.2 Αξιολόγηση του πειράματος

Τι ακριβώς συνέβη και πόσο ήταν επιτυχημένο:

Επιχειρήθηκε να πραγματοποιηθεί μια φιλοσοφική συζήτηση με τα παιδιά γύρω από τις κεντρικές έννοιες άνθρωπος-ζώο. Όλα τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με το θέμα της συζήτησης και εξαιτίας των προσωπικών τους εμπειριών με τα ζώα, είχαν τη διάθεση να μοιραστούν πολλά πράγματα με τους υπόλοιπους, αν όχι όλα, σίγουρα τα περισσότερα από αυτά. Τα παιδιά δημιούργησαν έναν εποικοδομητικό διάλογο δίδοντας δικαιολογημένες απαντήσεις και μάλιστα κάποιες φορές μου έδιναν τα ίδια το έναυσμα να περάσω στην επόμενη ερώτηση, καθώς ήδη απαντούσαν σε αυτήν «Αυτή ήταν η επόμενη ερώτηση. Ποια ζώακια έχετε!». Φυσικά, το κύριο πρόβλημα κατά τη διάρκεια του πειράματος ήταν τα άτομα που συνεχώς ήθελαν να τραβάνε την προσοχή με άσχετες ενέργειες, ενώ φαίνονταν να τα ενδιαφέρει το θέμα και μάλιστα συμμετείχαν σε κάποιες ερωτήσεις. Δεν σέβονταν καθόλου το/η φίλο/η τους όταν του απευθυνόταν ο λόγος, αντίθετα τους άρεσε να συνομιλούν μεταξύ τους, γι' αυτό και πολύς χρόνος έφυγε στις παρατηρήσεις. Τελικά καταφέραμε να ολοκληρώσουμε τη συζήτηση, απλώς δεν αφιερώσαμε όσο χρόνο χρειαζόταν στο δίλημμα. Τα παιδιά κατανόησαν τις διαφορές και τις ομοιότητές μας με τα ζώα, το δικαίωμα και των δύο στη ζωή, καθώς και την υπεράσπιση του εαυτού μας σε περίπτωση κινδύνου. Στο δίλημμα ήταν όλα τα παιδιά υπέρ του να τρώμε κάποια ζώα και κανένα δεν υποστήριξε το αντίθετο, γεγονός που με εξέπληξε κάπως, καθώς πρόκειται για μια ηλικία παιδιών όπου εμφανίζονται αρκετά ευαίσθητα, στην παρούσα περίπτωση όμως, καθώς επρόκειτο για μια βιοτική τους ανάγκη, για την ίδια τους την ανάπτυξη και για ένα είδος φαγητού που θεωρούν νόστιμη, άφησαν τους συναισθηματισμούς στην άκρη με μεγάλη ευκολία. Οπότε στο δίλημμα δεν επιτεύχθηκε ένας φιλοσοφικός διάλογος, παρά μόνο σε ένα σημείο όπου αντιπαρέβαλλα την άποψή τους και εκείνα υποστήριζαν τη δική τους με επιχειρήματα χωρίς να αλλάζουν γνώμη.

Τι έμαθα εγώ για τα παιδιά:

Τα συγκεκριμένα παιδιά ήταν σε θέση να αναπτύξουν κατά ένα βαθμό μια φιλοσοφική συζήτηση και το γλωσσικό τους επίπεδο ήταν καλό για την ηλικία τους. Απλώς οι συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε το πείραμα, δηλαδή με τα παιδιά τα οποία τις περισσότερες φορές προκαλούσαν σύγχυση (φασαρία, διακοπή συζήτησης για παρατηρήσεις και αποσυντονισμός ομάδας), δεν ήταν οι κατάλληλες ώστε να μπορούν τα παιδιά που ενδιαφέρονταν πραγματικά για το θέμα να εκμεταλλευτούν τις ικανότητες της κριτικής τους σκέψης και να εμβαθύνουν στο δίλημμα, στο οποίο θα μπορούσα να βοηθήσω κι εγώ περισσότερο. Το πρόβλημα εντοπίζεται στους κανόνες της τάξης. Τα παιδιά είχαν μια τάση να μιλάνε χωρίς να σηκώνουν το χέρι και να μην σέβονται το συμμαθητή τους όταν είχε το λόγο, εκτός κι αν τους ενδιέφερε πολύ αυτό που έλεγε, όπως επίσης κι εμένα την ίδια. Κατά τα άλλα το θέμα που προσφερόταν προς συζήτηση ήταν κατάλληλο για τα παιδιά, καθώς διέθεταν και τις αντίστοιχες εμπειρίες τις οποίες με ενθουσιασμό ήθελαν να μοιραστούν με τα υπόλοιπα παιδιά. Φυσικά έμαθα πως τα παιδιά αγαπάνε τα ζώα, τους αρέσει να περνάνε χρόνο μαζί τους, να παίζουν με αυτά και να τα φροντίζουν, αντιλαμβάνονται τις διαφορές και τις ομοιότητες του ανθρώπου με τα ζώα, όπως επίσης έχουν πλήρη επίγνωση του τι τρώνε, έχουν κάνει την αντιστοίχιση του κρέατος με το ζωντανό ζώο, είναι εξοικειωμένα με αυτό και μάλιστα τους αρέσει πολύ, δεν νιώθουν τύψεις «Κουνέλι στιφάδο!». Σε αυτό φυσικά πιστεύω

πως συμβάλλει κατά πολύ ο τόπος, δηλαδή η Κρήτη, καθώς τα παιδιά είναι εξοικειωμένα με το χωριό, τη φύση και γενικότερα τη σχέση ανθρώπου- ζώου σε όλα τα επίπεδα.

Τι έμαθαν τα παιδιά:

Τα παιδιά έμαθαν πως πρέπει εμείς οι άνθρωποι να αγαπάμε, να σεβόμαστε και να φροντίζουμε τα ζώα, όμως σε περίπτωση που κάποιο άγριο ζώο μας επιτίθεται οφείλουμε να υπερασπιστούμε τον εαυτό μας, ακόμη κι αν πρέπει εκείνη τη στιγμή να κάνουμε κακό στο ζώο. Μέχρι να γίνει αυτή η διευκρίνιση τα παιδιά υποστήριζαν μόνο πως πρέπει να τα προστατεύουμε, έπειτα όμως συμφώνησαν με αυτή την πλευρά και κάποια παιδιά μάλιστα εξέφρασαν προσωπικές τους εμπειρίες υποστηρίζοντάς την. Τα παιδιά έμαθαν πως οι άνθρωποι και τα ζώα έχουν ανάγκη τα ίδια πράγματα στη ζωή τους για να επιβιώσουν εκτός από τα ρούχα, που τα ζώα δεν χρειάζονται. Με τη συζήτηση πάνω στις ομοιότητες και διαφορές μας με αυτά αντιλήφθηκαν την υπεροχή του ανθρώπου, καθώς εμείς μιλάμε και σκεφτόμαστε, έχουμε επιτύχει ανακαλύψεις που άλλαξαν τον τρόπο ζωής μας (τρώμε με πιρούνια, πάμε σχολείο κλπ), ενώ στο δίλημμα αντιλήφθηκα πως ποτέ πριν δεν είχαν σκεφτεί πως κάνουν κακό χωρίς λόγο στα ζώα που τα τρώνε. Ακόμη κι εκείνη τη στιγμή όμως, όταν τέθηκε αυτό το ερώτημα για πρώτη φορά γι' αυτά, υποστήριζαν πως έτσι είναι τα πράγματα στη ζωή και πως τρώμε τα ζώα για πάρα πολλούς λόγους που μας βοηθάνε να αναπτυχθούμε.

Κατά πόσο πραγματοποιήθηκε μια φιλοσοφική συζήτηση:

Για την ομάδα εκείνη που συμμετείχε ενεργά, μπορώ να πω με σιγουριά πως υπήρξε ένα μεγάλο ενδιαφέρον. Τα παιδιά δεν απαντούσαν μονολεκτικά ναι/ όχι στις ερωτήσεις, αλλά τις δικαιολογούσαν, τις ανέπτυσαν, προέβαλλαν τα επιχειρήματά τους ανάλογα με τα ερωτήματα και πολλές φορές βασίζονταν σε προσωπικές τους εμπειρίες. Αυτό συμβάλλει θετικά στο γεγονός πως μιλάμε για φιλοσοφική συζήτηση, καθώς τα παιδιά συνέδεσαν τις κεντρικές έννοιες με την δική τους ζωή. Υπήρξε προσπάθεια και απ' την πλευρά των παιδιών ώστε να επιτευχθεί μια εποικοδομητική συζήτηση. Σε μερικά σημεία δημιουργήθηκε διάλογος μεταξύ τους, ειδικά στα σημεία των ιστοριών τους, αλλά σε προσωπικό επίπεδο, όχι στα πλαίσια της ομάδας ή άλλες φορές κάποια παιδιά θεωρούσαν ψεύτικες τις ιστορίες κάποιων άλλων και το υποστήριζαν «Λέει ψέματα!». Κατά τη διάρκεια του πειράματος πραγματοποιήθηκε κατά ένα σημαντικό βαθμό ένας φιλοσοφικός διάλογος, καθώς τα παιδιά στα γνωστικά ερωτήματα ήταν ενεργοποιημένα και έτοιμα να ανακαλύψουν τις απαντήσεις, άλλα λιγότερο, άλλα περισσότερο, στο συναισθηματικό κομμάτι εξέφρασαν τα συναισθήματά τους για τα ζώα, όπως και έδειξαν να στεναχωριούνται με την κακομεταχείρισή τους και στα ηθικά ερωτήματα ανέπτυσαν την κριτική τους σκέψη και επιχειρηματολογούσαν, κατέληγαν όμως όλα στα ίδια συμπεράσματα, χωρίς να προβάλλουν διαφορετικές απόψεις και να διευρύνουν τη σκέψη τους. Στο δίλημμα δηλαδή, δεν δημιουργήθηκαν δύο ομάδες με διαφορετικές απαντήσεις, γεγονός που θα οδηγούσε σε μια σύγκυση τα παιδιά μεταξύ τους ώστε να προβάλλει η καθεμία τα επιχειρήματά της. Αντίθετα, κατέληξαν όλα στην ίδια άποψη, την οποία όμως υποστήριζαν με επιχειρήματα που ίσχυαν. Όταν προσπάθησα να τα ωθήσω και στην αντίθετη σκέψη αυτά μου την κατέρριψαν αμέσως. Οπότε σε εκείνο το σημείο ουσιαστικά, προέβαλα τη μοναδική αντίθετη άποψη απέναντι σε όλα τα παιδιά «Μπορείς να φας φρούτα και λαχανικά! Είναι λίγα για τους ανθρώπους;». Με το ερώτημα αυτό όμως πιστεύω πως τα επηρέασα ώστε να απαντήσουν «ναι», που έτσι κι έγινε αμέσως μετά. Τα παιδιά γενικά, έπειτα από τα επιχειρήματα που προέβαλλαν ήταν σίγουρα για την απάντησή τους και αρνούσαν να μουν στη διαδικασία να σκεφτούν πως μπορεί να ισχύει και το αντίθετο. Θα μπορούσα κι εγώ να υποστηρίξω παραπάνω, με πιο τρανταχτά παραδείγματα την αντίθετη πλευρά, αλλά δυστυχώς δεν το έκανα. Στην

προκειμένη περίπτωση η ώρα είχε περάσει, τα παιδιά ήταν κουρασμένα και δεν έδωσα έκταση στο δίλημμα.

Πόσο προόδευσαν τα παιδιά στη φιλοσοφία:

Δεν γνωρίζω αν τα παιδιά είχαν πρωτίτερα διεξάγει ξανά μια φιλοσοφική συζήτηση με τη νηπιαγωγό τους, οπότε δεν είμαι σε θέση να απαντήσω εάν προόδευσαν τα παιδιά στη φιλοσοφία. Πάντως στο συγκεκριμένο πείραμα, πέρα από τις δυσκολίες συντονισμού και ελέγχου της τάξης που υπήρχαν, λαμβάνοντας υπόψη την ηλικία, το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών και την ικανότητα κριτικής τους σκέψης, ήταν σε θέση να προβάλλουν προσωπικά τους βιώματα, να επιχειρηματολογούν, να σκέπτονται με κριτική διάθεση και να καταλήγουν σε εύλογα συμπεράσματα. Δεν κατάφεραν όμως να φτάσουν σε αντιπαραβολή των απόψεών τους. Σε αυτό βέβαια πιστεύω πως σημαντικό ρόλο παίζει το θέμα της συζήτησης. Εδώ καθώς επρόκειτο για τα ζώα και συγκεκριμένα για το φαγητό, το κρέας με το οποίο το κάθε παιδί έχει μεγαλώσει και κατά μέσο όρο αγαπάει, τα παιδιά δυσκολεύτηκαν να αποδεχθούν ότι αυτό είναι κάτι κακό(να σκοτώνουμε και να τρώμε ζώα) και το απέρριψαν με διάφορα επιχειρήματα. Αν επρόκειτο για ένα διαφορετικό θέμα, πιστεύω πως η συγκεκριμένη ομάδα θα ήταν σε θέση να δημιουργήσει διάλογο με την αντιπαραβολή απόψεων, γιατί διέθετε τις ικανότητες. Εξαρτάται όμως και από το θέμα προς συζήτηση καθώς και από τον εμπνευστή. Στην παρούσα φάση θα μπορούσα να εμβαθύνω περισσότερο στο δίλημμα, να αναπτύξω τα αντίθετα επιχειρήματα δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση, η όλη κατάσταση όμως που επικρατούσε στην τάξη δεν με βοηθούσε να σκεφτώ κάτι πέρα από το ότι είχε φτάσει η ώρα να προχωρήσουμε στην δραστηριότητα ώστε να ενεργοποιηθούν τα παιδιά. Παράλληλα η αλήθεια είναι πως επηρεάστηκα από το γεγονός πως δεν ήθελα να τείνουν τα παιδιά προς την αντίθετη άποψη, καθώς αυτό θα είχε σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους καθώς και στις διατροφικές τους συνήθειες πλέον. Δεν επρόκειτο για ένα απλό δίλημμα, αλλά για ένα δίλημμα που θέτει σε σκέψεις ακόμη και εμάς τους ενήλικες και δεν θα ήθελα να επιμείνω όσον αφορά τα παιδιά.

Λειτουργήσε η ιδέα μιας φιλοσοφίας για μικρά παιδιά:

Λειτουργήσε η ιδέα της φιλοσοφίας για μικρά παιδιά, αλλά κατά ένα βαθμό και σίγουρα όχι σε όλα τα παιδιά, καθώς κάποια από αυτά δεν είχαν διάθεση να συμμετέχουν με κάποιο αίσθημα σοβαρότητας στη συζήτηση, αλλά μόνο σε μεμονωμένες περιπτώσεις. Τα παιδιά σε γενικές γραμμές εξέφρασαν τα συναισθήματά τους, έκαναν άμεση σύνδεση του θέματος με προσωπικά τους βιώματα, καθώς άλλωστε οι έννοιες προσφέρονταν εύκολα για κάτι τέτοιο, ανέπτυξαν την κριτική τους σκέψη, υποστήριξαν αυτό που θεωρούσαν σωστό για εκείνα, σκέπτονταν λογικά και κατέληγαν σε συμπεράσματα, αλλά στο δίλημμα όπου ουσιαστικά περιμέναμε να επιτευχθεί μια περισσότερο φιλοσοφική συζήτηση, κατέληξαν όλα όσα συμμετείχαν στην ίδια απάντηση, με αποτέλεσμα να μην υπάρξουν αντίθετες απόψεις, άρα τα παιδιά δεν βρέθηκαν σε δίλημμα. Πάντως με επιχειρήματα υποστήριξαν ενεργά την απάντησή τους.

Πόσο κατάλαβαν τα παιδιά τη βασική έννοια:

Τα παιδιά ήταν από την αρχή πλήρως εξοικειωμένα με τις βασικές έννοιες καθώς η μία αφορά τους ίδιους τους εαυτούς τους (άνθρωπος) και η άλλη μια ευχάριστη για αυτά παρουσία στον παιδικό τους κόσμο, αποτελεί μια όμορφη συνύπαρξη και έναν κόσμο έτοιμο προς εξερεύνηση, μια ξεχωριστή συντροφιά για αυτά(ζώα). Τα παιδιά κατανόησαν μέσα από τη συζήτηση πως οι άνθρωποι είναι ανώτερα όντα από τα ζώα, αλλά παράλληλα οφείλουμε να τα αγαπάμε και να τα φροντίζουμε. Κατανόησαν και υποστήριξαν την επίθεσή μας

απέναντι σε κάποια ζώα, όταν απειλείται η ζωή μας, ενώ στο δίλημμα κανένα παιδί δεν προέβαλλε το επιχείρημα πως δεν είναι σωστό να τρώμε κάποια ζώα αφού δεν μας έκαναν κανένα κακό. Όλα ήταν υπέρ του αντιθέτου και μάλιστα έπαθαν κάποια σύγχυση όταν τα ρώτησα αν «είναι καλό ή κακό που τρώμε κάποια ζώα...».

Πόσο πέτυχα και απέτυχα στο ρόλο μου ως συντονίστρια και εμπυχωτριάς:

Πιστεύω πως αφού γνώριζα εξαρχής τα παιδιά και ήμουν σίγουρη για το γεγονός πως συγκεκριμένα από αυτά θα αποσυντόνιζαν την ομάδα, έπρεπε να είχα απομονώσει πρωτύτερα μια ομάδα παιδιών, ώστε να είναι λιγότερα από το σύνολο της τάξης και συγκεκριμένα μόνο αυτά τα οποία ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν στο πείραμα. Έτσι θα επιτυγχάναμε μια περισσότερο φιλοσοφική και ήρεμη συζήτηση. Πιστεύω πως το ρόλο μου ως συντονίστρια τον πέτυχα κατά ένα βαθμό, γιατί δεν μπορούσα να συντονίσω την τάξη, ούτε με τις παρατηρήσεις, ούτε με τις φωνές και τη διακοπή της συζήτησης. Θα έπρεπε κατά τη γνώμη μου να διαμορφώσω έναν πιο παιγνιώδη τρόπο συζήτησης με τα παιδιά όπως και το σκεφτόμουν απ' την αρχή αλλά τελικά δεν το έκανα, δηλαδή «το παιχνίδι το 8 ερωτήσεων». Θα μπορούσα να τοποθετώ μια ευχάριστη φατσούλα δίπλα από κάθε ερώτηση που πραγματοποιούνταν μέχρι να καταλήξουμε στο δίλημμα κι έπειτα στη δραστηριότητα. Έτσι τα παιδιά θα είχαν κάτι χειροπιαστό να αντικρίζουν. Η απλή συζήτηση είναι βαρετή για αυτά, ειδικά όταν πρόκειται για πολλές ερωτήσεις. Απλά σκέφτηκα πως το θέμα ήταν ενδιαφέρον από μόνο του και πως δεν θα χρειαζόταν να γίνει όλο αυτό. Κατά τα άλλα πιστεύω ήμουν συνεργάσιμη με την ομάδα, άκουγα τα παιδιά όταν μιλούσαν, δεν τα διέκοπτα και προσέθετα τις παρατηρήσεις μου στο τέλος, διευκρίνιζα τυχόν ερωτήσεις που δεν κατανοούσαν, αλλά ένα μεγάλο λάθος που έκανα ήταν πως δεν πιανόμουν και τόσο από τα λόγια των παιδιών ώστε να προχωρήσω τη συζήτηση παραπέρα. Ήταν το πρώτο μου πείραμα και είχα αγχωθεί για το χρόνο, για το αν θα κουραστούν τα παιδιά και αν θα καταφέρουμε να φτάσουμε στο δίλημμα και έτσι προσπάθησα να προχωρήσω τη συζήτηση χωρίς να στέκομαι σε πολλά σημεία. Στο δίλημμα θα μπορούσα να βοηθήσω τα παιδιά περισσότερο, να τα φέρω σε σύγχυση ώστε να μην ξέρουν τι να επιλέξουν, αλλά δεν το κατάφερα. Επίσης σε κάποια σημεία ήμουν ασαφής όπως «είμαστε ανώτεροι απ' τα ζώα...» (σελ. 38), δεν εξήγησα τι εννοούσα, βάσει όλων όσων είχαμε αναφέρει δηλαδή, «κάποια ζώακια τα ντύνουν έτσι...» (σελ.35) (εννοούσα έτσι, επειδή τους αρέσει), πιστεύω κατανόησαν την πρόταση απ' τον τόνο της φωνής μου, ή κάποια στιγμή δεν άκουσα την ερώτηση ενός παιδιού και το συνειδητοποίησα στην απομαγνητοφώνηση «Τι σημαίνει βασανίζουμε;» (σελ.39), δυστυχώς την προσπέρασα. Κάποιες φορές έκανα ομαλή μετάβαση από την μία ερώτηση στην άλλη γιατί με βοηθούσαν και τα παιδιά «αυτή ήταν η επόμενη ερώτηση» και κάποιες όχι, απλώς περνούσα στην επόμενη ερώτηση «Για σκεφτείτε τώρα κάτι άλλο...»

Σε γενικές γραμμές, έδειχνα ενθουσιασμό στα προσωπικά βιώματα των παιδιών και αυτό τα ενθάρρυνε, όπως επίσης είχα το ανάλογο ύφος στην ανάλογη περίπτωση (λυπημένο, χαρούμενο κλπ). Τα επιβράβευα σε μία ξεχωριστή απάντηση που έδιναν και γενικά σε αυτές τις περιπτώσεις είχα εκφράσεις και επιφωνήματα θαυμασμού «Μπράβο! Ωραία παρατήρηση! Άλλος;» (σελ.37). Όταν τα παιδιά δυσκολεύονταν τους έδινα παραδείγματα και τα κατεύθυνα «Μισό λεπτό, τα ζώα ντύνονται;» ή επεξηγούσα σημεία που δεν καταλάβαιναν όπως το τι σημαίνει η λέξη αδέσποτος. Τα ενίσχυα με επιπλέον ερωτήσεις ώστε να προχωρήσουν τη σκέψη τους παραπέρα και τα ωθούσα στο να επιχειρηματολογήσουν. Ήμουν βέβαια σε αρκετά σημεία εκνευρισμένη με τη συμπεριφορά των παιδιών, πράγμα που δεν μου άρεσε καθόλου. Συνεχώς τους υπενθύμιζα τους κανόνες της τάξης «με χέρι», «μιλάει η Νεφέλη τώρα» κ.α. και τους έκανα παρατηρήσεις για να τα επαναφέρω στην τάξη, γεγονός που το θεωρώ σωστό. Τέλος, θα ήθελα να σημειώσω πως οι ερωτήσεις που συμπεριέλαβα στο πείραμα προσέγγιζαν τα παιδιά τόσο σε γνωστικό επίπεδο, όσο και σε συναισθηματικό και ηθικό και αυτός είναι ένας βασικός στόχος που πέτυχα πιστεύω.

3.2 Δεύτερη ερευνητική προσπάθεια(κλασσικό τμήμα)

3.2.1 Ανάλυση περιεχομένου συζήτησης με παιδιά

1. Ποιο είναι το κεντρικό θέμα, στο οποίο περιστρέφεται η συζήτηση, και ποια τα παράπλευρα θέματα;

Το κεντρικό θέμα στο οποίο περιστρέφεται η συζήτηση είναι κι εδώ οι έννοιες «άνθρωπος-ζώο» και συγκεκριμένα το δίλημμα που τίθεται όσον αφορά τη σχέση του ανθρώπου με αυτά, δηλαδή εάν είναι καλό ή κακό το να τρώμε κάποια ζώα ενώ δεν μας έχουν κάνει κανένα κακό. Τα παράπλευρα θέματα που συναντάμε κι εδώ είναι ο σεβασμός μας προς τα ζώα αλλά και η άμυνα απέναντι σε ένα ζώο που μας επιτίθεται, τα συναισθήματά μας γι' αυτά, η φροντίδα που τους προσφέρουμε καθώς και οι τροφές που μας προσφέρουν αυτά(αυγά, γάλα κλπ) , όπως επίσης και οι διαφορές και ομοιότητες του ανθρώπου με τα ζώα.

2. Ποια είναι η πορεία της συζήτησης, δηλαδή οι βασικοί σταθμοί της και τα συμπεράσματά της;

Ξεκινώντας τη συζήτηση, σε σύνδεση με τις ερωτήσεις του πίνακα, τα παιδιά σύμφωνα με την πρώτη ερώτηση ανέφεραν τα συναισθήματά τους για τα ζώα και τα αιτιολόγησαν «Χαρούμενα!», «Εμένα μ' αρέσει ο σκύλος ο άσπρος επειδή είναι μικρός και είναι πολύ μαλακός, σαν αρκουδάκι» κ.α. κι έπειτα μίλησαν για τα ζώα που έχουν και για ποιο λόγο έχουν τα συγκεκριμένα π.χ. «Εγώ έχω ψάρι - Ναι του δίνω νερό... - Για να μου κάνει παρέα». Τα παιδιά που δεν είχαν ζωάκια μοιράστηκαν μαζί μας ποιο θα ήθελαν να έχουν «Ναι θα ήθελα ένα μικρό(σκυλάκι) να το έχω στο σπίτι». Τα συναισθήματα των παιδιών και η ιδιοκτησία κάποιου ζώου λοιπόν αποτέλεσαν τον πρώτο μας σταθμό, στον οποίο μείναμε αρκετή ώρα καθώς όλα τα παιδιά ήθελαν να μιλήσουν για τα ζώα που έχουν και θεώρησα σωστό να δώσω το δικαίωμα σε όλα τα παιδιά. Τα παιδιά ήταν ενθουσιασμένα καθ' όλη τη διάρκεια που μιλούσαν για τα ζώα τους και τα συναισθήματά τους προς αυτά ήταν αγνά. Δεύτερος βασικός σταθμός της συζήτησης ήταν οι ομοιότητες «Να φάμε, να πιούμε, γάλα», «Σπίτι» «Σκυλοτροφή, γατοτροφή...» κ.α. και διαφορές μας με τα ζώα «Εμείς έχουμε δύο πόδια», «Και τα ζώα έχουν τέσσερα», «Είναι και μαύρα και γκρι, είναι και καφέ...» κ.α., στον οποίο τα παιδιά ανακάλυψαν αρκετά σωστά πράγματα και μάλιστα δύο από αυτά ενέπλεξαν μέσα στο θέμα τις συνθήκες ζωής των παιδιών στην Αφρική καθώς και τους κανόνες υγιεινής όσον αφορά τη διατροφή μας «Έχω μάθει ότι αν φάμε φαγητό και στο ψωμί μας και το φάμε, αν είναι μια τρίχα θα τη φάμε στο στόμα μας», «Ναι είναι χωρίς ρούχα και τα παιδιά στην Αφρική, κι αυτά είναι καημένα». Στον τρίτο σταθμό αποδεικνύεται η υπεροχή του ανθρώπου έναντι στα ζώα, μέσα από τις απαντήσεις των παιδιών καθώς και την καθοδήγησή μου σε μερικά σημεία «Να πηγαίνουμε στο σχολείο», «Δεν μπορούν να φάνε με το ένα τους πόδι το φαγητό», «Να μιλάνε!». Τα παιδιά αμέσως βρήκαν παραδείγματα που δείχνουν πως ο άνθρωπος είναι ανώτερο ον απ' τα ζώα και μάλιστα παρμένα από την ίδια τους τη ζωή, αλλά και ένα παιδί προέβαλλε κάτι που μπορούν τα ζώα να το κάνουν και όχι εμείς «Εμείς δεν μπορούμε να πετάξουμε». Τέταρτο σταθμό αποτελούν ο σεβασμός μας προς τα ζώα «Γιατί θα πεθάνουνε!», «Γιατί είναι άγρια...» και η άμυνά μας απέναντι σε κάποια όταν κινδυνεύουμε από αυτά «Θα τρέξουμε!», «Θα προστατευτούμε», «Να του βγάλουμε τα αυτιά!» κ.α. Στο σεβασμό μας προς τα ζώα αποδείχθηκε πως πολλά παιδιά σκέφτηκαν τα άγρια ζώα και την επίθεσή τους σε εμάς, οπότε δεν θα πρέπει να τα πειράζουμε. Αυτό μας οδήγησε στην επόμενη ερώτηση όπου τα παιδιά σκέφτηκαν ένα σωρό τρόπους ώστε να προστατευτούμε από το άγριο ζώο. Σε συνοχή με όλες τις ερωτήσεις που προηγήθηκαν, τον τελευταίο σταθμό μας αποτελεί το δίλημμα του πειράματος, το αν δηλαδή είναι καλό ή κακό το να τρώμε κάποια ζώα, αφού δεν μας έκαναν κανένα κακό. Όλα τα παιδιά κατέληξαν στο ότι είναι καλό και μάλιστα υποστήριξαν την άποψή τους με επιχειρήματα όπως «Αφού πεινάμε!», «Να κάνουμε μπράτσα!», «Ναι γιατί κάνει καλό στα μάτια!», «Ε δύναμη, γιατί

αλλιώς θα πεθάνουμε!», παρά τις προσπάθειες μου όπως και της νηπιαγωγού να τα πείσουμε για το αντίθετο, ώστε να γεννηθεί το δίλημμα σε αυτά.

3. Ποια γλωσσικά στοιχεία χρησιμοποιούν οι συνομιλητές:

Τα παιδιά ήταν σε θέση να αναπτύξουν διάλογο και να σκεφτούν επάνω στις ερωτήσεις δίδοντας λογικές απαντήσεις, αλλά αρκετά από αυτά δεν μπορούσαν να εκφράσουν σωστά τις σκέψεις τους, να προφέρουν ολοκληρωμένες ή κατανοητές προτάσεις. Μπορούσαμε να κατανοήσουμε το νόημά τους, αλλά το γλωσσικό επίπεδο σε γενικές γραμμές ήταν μέτριο. Αυτό γίνεται αντιληπτό και από τη σύνταξη των προτάσεων με ασαφή νόημα (βλ. «Έχω μάθει ότι αν φάμε φαγητό και στο ψωμί μας και το φάμε, αν είναι μια τρίχα θα τη φάμε στο στόμα μας», σελ.57) ή με λέξεις που επαναλαμβάνονται χωρίς λόγο μέσα σε αυτές καθώς και την επανάληψη του συνδέσμου 'και' (βλ. «Γιατί είναι **ωραίο** και είναι και μαλακό και είναι **πολύ ωραίο**, βγαίνει και στην τηλεόραση...», σελ.50 , «Και κατεβάζω φαγητό **κάτω** και βάζω και νερό και πίνει **κάτω** και το ταΐζω», σελ.54), τη λανθασμένη χρήση του χρόνου μέσα στις προτάσεις (βλ. «Εμένα, εγώ **θέλω** να **είχα** σκυλάκι, που είναι ένα κουταβάκι», σελ.51), όπως και την ερώτηση σε γ' ενικό και απάντηση σε γ' πληθυντικό πρόσωπο (βλ. «Φοιτ: Να φάει μέλι. Πως; Παιδί: Με τη μουςούδα τους», σελ. 60). Φυσικά, υπήρχαν και αρκετά παιδιά που απαντούσαν στο σωστό χρόνο, έκαναν σωστή σύνταξη προτάσεων, ολοκληρωμένων και κατανοητών (βλ. «Ναι θα ήθελα ένα μικρό να το έχω στο σπίτι», σελ.55 , «Εγώ είχα ένα ζώακι, αλλά τώρα δεν το έχω πια!», σελ. 56 κ.α.). Τα παιδιά χρησιμοποίησαν κυρίως κυριολεκτικά σχήματα λόγου εκτός από ένα παιδί που χρησιμοποίησε και μία παρομοίωση (βλ. «Εμένα μ' αρέσει ο σκύλος ο άσπρος επειδή είναι μικρός και είναι πολύ μαλακός, **σαν** αρκουδάκι», σελ.51). Άλλα γλωσσικά στοιχεία που παρατηρήθηκαν κατά τη διάρκεια της συζήτησης είναι τα εξής: στην ανάλυση του πίνακα ένα παιδί ανέφερε μια τοποθεσία του τόπου του, ,ως το μέρος στο οποίο βρίσκονταν το παιδί και το αρνί, επηρεασμένο από προσωπικό του βίωμα (βλ. «Κυρία το βρήκα! Στο Άδελε!», σελ. 49). Χαρακτηριστικά ήταν τα επιφωνήματα αγανάκτησης 'ρε' δύο αγοριών (βλ. «Τι είναι αυτό ρε;», σελ. 49, «Ναι ρε το γεμίζω», σελ.52), θαυμασμού (βλ. «Ουάου», σελ. 49), φόβου (βλ. «Ιιι» σελ. 63), απόλαυσης (βλ. «μιαμ» σελ.55) καθώς και οι αυθόρμητες φωνές διαφόρων ζώων όπως γαβ-γαβ, νιάου, μπε, σελ.61 . Τέλος, θα ήθελα να προσθέσω πως υπήρχε κι ένα κορίτσι ξένης καταγωγής, το οποίο κατανοούσε αυτά που λέγαμε, αλλά ντρεπόταν να εκφραστεί και απαντούσε μονολεκτικά αν και μπορούσε να επικοινωνήσει με την ελληνική γλώσσα (βλ. Νούρα, σελ.53).

4. Ποιοι είναι οι στόχοι των(α', β', γ'...) ομιλητών:

Η συγκεκριμένη ομάδα στην πλειοψηφία της θέτει ως στόχο να πραγματοποιήσει ένα **διάλογο χωρίς διακοπές** και άσκοπες ενέργειες, όλα τα παιδιά θέλουν να συμμετάσχουν σε αυτήν. Κάποια παιδιά είχαν ως στόχο να **ευαισθητοποιήσουν την ομάδα** σχετικά με κανόνες υγιεινής της διατροφής μας (βλ. «Έχω μάθει ότι αν φάμε φαγητό και στο ψωμί μας και το φάμε, αν είναι μια τρίχα θα τη φάμε στο στόμα μας», σελ.57) και σχετικά με την αντιμετώπιση της πείνας και την έλλειψη ρουχισμού που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην Αφρική και την εμφάνισή τους (βλ. «Ναι είναι χωρίς ρούχα και τα παιδιά στην Αφρική, κι αυτά είναι καημένα», «Αυτά πεινάνε, το ξέρουμε. Πεινάνε τα παιδιά στην Αφρική», «Και είναι ολόμαυρα», σελ.58). Τα παιδιά είχαν θέσει ως στόχο να απαντούν με **μικρές και συνοπτικές προτάσεις** οι οποίες περιέκλειαν την ουσιαστική απάντηση χωρίς περαιτέρω σχόλια. Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως τα παιδιά είχαν ως στόχο την **ταχύτερη ενεργοποίηση της σκέψης τους** μέσα από την **τοποθέτηση των εαυτών τους σε**

φανταστικές καταστάσεις. Όταν λοιπόν τους είπα «Φανταστείτε ότι βρίσκεστε σε ένα δάσος κι εκεί που προχωράτε...», όλα τα παιδιά αμέσως προσποιήθηκαν πως βρίσκονται στην πραγματικότητα μπροστά στη σκηνή που τους προκαλούσε φόβο (βλ. «Φοβάμαι, φοβάμαι...», σελ. , «Θα μας φάει!», σελ.63). Τότε άρχισαν να δίνουν σωρηδόν απαντήσεις για την άμυνά μας απέναντι στο λύκο (βλ. «Μπορεί να είναι στο δέντρο των βελανιδιών και μόλις περνάει ο λύκος να αρχίσουμε να του πετάμε βελανίδια πάνω στο κεφάλι», σελ. 65, «Θα τρέξουμε!», σελ.64 κλπ.). Φυσικά, δύο ακόμη στόχους της ομάδας αποτελούσαν: η **κατάθεση προσωπικών εμπειριών**, η γνωστοποίηση σημείων της ζωής τους σχετικά με το θέμα στην υπόλοιπη ομάδα(ποια ζώα έχουν, γιατί τα αγαπάνε), καθώς και **προσωπικών απόψεων και σκέψεων**(απόψεις επάνω στο δίλημμα, στο σεβασμό των ζώων, σκέψεις όσον αφορά την αντιμετώπιση του λύκου, τις ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα). Τέλος, προφανές ήταν πως τα παιδιά είχαν θέσει ως στόχο να εκδηλώνουν κάποια συναισθήματά τους(φόβο, ενθουσιασμό, αγανάκτηση...) με διάφορα **επιφωνήματα**, όπως αναφέρω και στο τρίτο ερώτημα(βλ. ερώτημα 3, γλωσσικά στοιχεία συνομιλητών).

Οι δικοί μου στόχοι ήταν και πάλι οι ίδιοι με το προηγούμενο πείραμα όσον αφορά τους στόχους που έχω θέσει για το θέμα του πειράματος, να κατανοήσουν δηλαδή τις ομοιότητες-διαφορές του ανθρώπου με τα ζώα, να εκφράσουν τα παιδιά τα συναισθήματά τους για τα ζώα, να έρθουν σε σύγκριση στο δίλημμα χωρίς να τα επηρεάζω προς μία κατεύθυνση κλπ. Όσον αφορά τους στόχους μου ως συντονίστριας και εμπνευστήριας, έθεσα ως στόχο να είμαι πιο ήρεμη σε σχέση με το πρώτο πείραμα και πιο εκδηλωτική με τα παιδιά, να τα ενισχύω στην προσπάθειά τους να δώσουν μια απάντηση και να τα επιβραβεύω ή να τα επαναφέρω στο θέμα αν ξεφεύγουν, να συμμαρτίζομαι τον ενθουσιασμό τους ή τη λύπη τους, να είμαι καλός ακροατής των απόψεων των παιδιών, να δώσω το δικαίωμα σε όλα τα παιδιά να μιλήσουν και να διευκρινίζω τυχόν φράσεις ή καταστάσεις που δεν κατανόησαν. Γενικότερα έχω θέσει ως στόχο να δημιουργήσω ένα ευχάριστο κλίμα πραγματοποιώντας μια φιλοσοφική συζήτηση με τα παιδιά.

5. Πόσο επιτυγχάνονται αυτοί οι στόχοι μέσα από τη συζήτηση:

Πράγματι, η συζήτηση με τα παιδιά πραγματοποιήθηκε χωρίς διακοπές και παρατηρήσεις, αλλά ακόμη κι όταν έκανα κάποια παρατήρηση ώστε να κάνουν ησυχία ή να σεβαστούν το/τη φίλο/η τους όταν του απευθυνόταν ο λόγος, τα παιδιά μιλούσαν μεταξύ τους για κάτι που αφορούσε αποκλειστικά το θέμα μας. Παράλληλα αυτός ο στόχος γίνεται αντιληπτός και μέσα από το χρόνο διεξαγωγής της φιλοσοφικής συζήτησης ο οποίος ήταν όσος ακριβώς χρειαζόταν (30 λεπτά). Η συζήτηση κύλησε αρκετά γρήγορα και ομαλά οπότε τα παιδιά δεν κουράστηκαν. Όσον αφορά το θέμα ευαισθητοποίησης της ομάδας σε κάποια θέματα, αυτό αποδεικνύεται μέσα από τα αντίστοιχα χωρία που αναφέρω στους στόχους των ομιλητών. Πράγματι, κάποια παιδιά με αφορμή τη συζήτησή μας επάνω στις διαφορές μας με τα ζώα, στο σημείο όπου αναφερθήκαμε στις τρίχες των ζώων ένα παιδί μας είπε «Ναι, ναι! Και αν μας πει η μαμά να φάμε φαγητό πρέπει να τα πλύνουμε τα χέρια μας!», θυμήθηκε δηλαδή τους κανόνες υγιεινής που του υπενθυμίζει η μητέρα του. Έτσι και λίγο πιο κάτω ένα άλλο παιδί με αφορμή το γεγονός πως εμείς οι άνθρωποι τα χρειαζόμαστε τα ρούχα σε αντίθεση με τα ζώα, αναφέρθηκε στα παιδιά της Αφρικής που δεν έχουν ρούχα και πεινάνε. Μέσα από τη συζήτηση και τους διαλόγους επιτυγχάνεται ο στόχος των μικρών και συνοπτικών προτάσεων(βλ. «Κάνουμε γερά κόκκαλα», σελ. 55, «Όχι, εμένα μ' αρέσει!», σελ.65 κ.α.), όπως επίσης αποδεικνύεται η ταχύτερη ενεργοποίηση της σκέψης τους καθώς ενσωματώνουν ρόλους και βιώνουν μια φανταστική κατάσταση, σύμφωνα με τα χωρία που έχω παραθέσει στο προηγούμενο ερώτημα στους στόχους των παιδιών. Η κατάθεση προσωπικών εμπειριών και απόψεων είναι εμφανής από την αρχή της συζήτησης έως το τέλος, ανάλογα με τις ερωτήσεις που θέτονταν στα παιδιά, τα οποία είχαν τη διάθεση να συμμετάσχουν ενεργά, να σκεφτούν και να απαντήσουν αιτιολογώντας την απάντησή τους. (βλ. «Και εμένα μ' αρέσει

το λαγουδάκι, γιατί πηδάει και είναι άσπρο κι εμένα τ' αγαπημένο μου χρώμα είναι το άσπρο», σελ. 51, «Θα δαγκώνει», «Γιατί τον χτυπάμε», σελ. 62, «Τίποτα δεν μας έκαναν, αλλά τι να κάνουμε; Πεθάνανε για να τα φάμε!», σελ. 66) Οι αιτιολογήσεις των απαντήσεων των παιδιών συνήθως έρχονταν μετά από δική μου προτροπή, χρειάζονταν περαιτέρω βοήθεια γιατί δεν μπορούσαν να σκεφτούν αυτόματα το λόγο που έδιναν τη συγκεκριμένη απάντηση(βλ. αρχικά «Αφού πεινάμε», «Αφού τρώω ψάρια» και μετά από προτροπή «Ε δύναμη, γιατί αλλιώς θα πεθάνουμε!», «Ναι γιατί κάνει καλό στα μάτια!», σελ.66). Σε άλλες περιπτώσεις αιτιολογούσαν αμέσως (βλ. «Γιατί θα πεθάνουνε!», σελ.61). Τα επιφωνήματα των παιδιών γίνονται αντιληπτά σε διάφορα σημεία της συζήτησης τα οποία προσέγκυσαν το ενδιαφέρον όπως στην εμφάνιση του πίνακα (ενθουσιασμός), στη φανταστική σκηνή με το λύκο (φόβος) και στην ερώτηση αν τους αρέσει η κότα (απόλαυση «μιαμ»).

Οι στόχοι τους οποίους έθεσα εγώ η ίδια όσον αφορά το θέμα του πειράματος, πιστεύω πως επιτεύχθηκαν καθώς τα παιδιά έδειξαν ενδιαφέρον και απάντησαν σε όλα τα ερωτήματα, σε άλλα λιγότερο(πώς αισθάνεστε για τα ζώα;) σε άλλα περισσότερο (ποια ζώακια έχετε...:). Το σημαντικό είναι πως κατανόησαν τις ομοιότητες και διαφορές μας απ' τα ζώα (βλ. Να φάμε, να πιούμε, γάλα, Οξυγόνο!, σελ.58), ότι οι άνθρωποι είναι ανώτερα όντα από τα ζώα(βλ. Να πηγαίνουμε στο σχολείο, σελ.60), κατανόησαν το σεβασμό που οφείλουμε να τους δείχνουμε «Γιατί θα πεθάνουνε!, Θα δαγκώνει», αλλά και την άμυνα απέναντι σε αυτά εν ώρα κινδύνου(βλ. Θα τρέξουμε , να βρούμε μια σπηλιά και θα μπούμε μέσα!, σελ.64). Στο δίλημμα, αυτή τη φορά προσπάθησα περισσότερο να εναντιωθώ στην άποψη των παιδιών η οποία ήταν και πάλι πως δεν είναι κακό να τρώμε κάποια ζώα και σε αυτό με βοήθησε και η νηπιαγωγός της τάξης (βλ. «Το ψάρι κολυπάει μες τη θάλασσα,... Δεν μας πείραξε σε τίποτα!», σελ.66). Τα παιδιά επέμεναν στο ότι χρειαζόμαστε το κρέας για να μεγαλώσουμε, γιατί είναι νόστιμο και μας κάνει καλό (βλ. «Μ' αρέσει εμένα να τρώω τις κότες, τον κόκορα, τα πάντα μ' αρέσουν!», σελ.65, «Να κάνουμε μπράτσα!», σελ.66). Όσον αφορά τους στόχους μου ως εμψυχώτριας και συντονίστριας, όντως μέσα από το διάλογο φαίνεται πως είμαι πιο ήρεμη με τα παιδιά, καθώς άλλωστε επρόκειτο για μια ομάδα που δεν προκαλούσε φασαρία και ανησυχία μέσα στην τάξη, είμαι πιο εκδηλωτική και συμμαρίζομαι τη χαρά και λύπη τους με τις ανάλογες εκφράσεις του προσώπου και του τόνου φωνής (βλ. «Αααα έχει την Κιβωτό ο μπαμπάςκαι ονόματα;», σελ.54, «Αχ αλήθεια; Και θα ήθελες να πάρεις άλλο τώρα;», σελ.55), τα επιβραβεύω σε μια σωστή απάντηση(βλ. Μπράβο ήμασταν πρώτα μωρά και μετά μεγαλώσαμε , σελ. 56) και τα επαναφέρω στο θέμα όταν ξεφεύγουν (βλ. Και το κρεμμύδι κάνει καλό ναι! Άλλος, καμιά άλλη ιδέα;, σελ.66) , ενισχύω τις απαντήσεις τους με περαιτέρω ερωτήσεις (βλ. Και γιατί θέλεις το ψάρι;, σελ.53), ακούω τα παιδιά χωρίς να τα διακόπτω και πραγματοποιώ διάλογο με όλα τα παιδιά.

6. Γίνεται προσπάθεια να υποστηριχθεί μια ιδέα ή μια πεποίθηση:

Γενικότερα, παρατηρώντας την απομαγνητοφώνηση εντόπισα σε διάφορα σημεία ιδέες που προσπαθούν τα παιδιά να υποστηρίξουν και τις αναφέρω παρακάτω: Τη στιγμή όπου μιλούσαμε με τα παιδιά για τις ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα, όταν διευκρινίσαμε πως χρειαζόμαστε τα ρούχα εμείς οι άνθρωποι, ένα παιδί υποστήριξε την ιδέα πως τα παιδιά στην Αφρική αντιμετωπίζουν την πείνα και δεν έχουν ρούχα . Τους εξήγησα πως δεν φοράνε επειδή δεν έχουν όχι επειδή δεν θέλουν, δεν χρειαζόταν όμως να το πω καθώς ήδη το είχαν κατανοήσει αυτό τα παιδιά «είναι καημένα», όπως επίσης «Αυτά πεινάνε, το ξέρουμε. Πεινάνε τα παιδιά στην Αφρική». Ένα άλλο παιδί προσπάθησε να υποστηρίξει την πεποίθηση πως είναι καλό να πλένουμε τα χέρια μας πριν το φαγητό, για να μην μπει κάποια τρίχα ζώου στο πιάτο μας. Αυτό μας παραπέμπει στους κανόνες υγιεινής και το παιδί το εισήγαγε αυτό στη συζήτηση με αφορμή την εξωτερική εμφάνιση των ζώων (βλ. «Ναι, ναι και αν μας πει η

μαμά να φάμε φαγητό πρέπει να τα πλύνουμε τα χέρια μας!», σελ. 57). Όταν επίσης η νηπιαγωγός ρώτησε τα παιδιά γιατί δεν βγαίνουμε έξω χωρίς ρούχα, ένα παιδί απάντησε «Γιατί θα μας κοροϊδεύουνε», σελ. 58, αντί ας πούμε να πει πως θα κρυώνουμε. Πίστευε λοιπόν πως είναι ντροπή να βγαίνουμε από το σπίτι χωρίς ρούχα. Επάνω στο ίδιο θέμα με τα ρούχα ένα παιδί ανέφερε για το σκυλάκι της «Της Λόρας της έχουμε πάρει ένα μπουφανάκι και της κάνει», σελ.57, θέλοντας έτσι να υποστηρίξει πως τα ζώα φοράνε ρούχα και τα χρειάζονται. Αμέσως με μια πρόταση και χωρίς να το συζητήσω με το παιδί, πράγμα που ήταν λάθος, αντέκρουσα την άποψή της. Παρακάτω, όταν μιλούσαμε για τις ικανότητες του ανθρώπου έναντι στο ζώο ένα παιδί υποστήριξε πως «Εμείς δεν μπορούμε να πετάξουμε», σελ.60, ενώ αμέσως μετά κάποιο άλλο έφερε αντίρρηση σε αυτή την παρατήρηση «Κυρία εμείς μπορούμε να πετάξουμε!». Δυστυχώς επειδή εκείνη τη στιγμή μιλούσαν τα παιδιά όλα μαζί, το προσπέρασα, μη δίδοντας τη σημασία που θα χρειαζόταν σε αυτή την παρατήρηση ώστε να υποστηρίξει το παιδί την ιδέα του. Υποθέτω πως θα μας μιλούσε για τα αεροπλάνα ή κάτι παρόμοιο. Τέλος, παρατηρούμε στο δίλημμα πως όλα τα παιδιά υποστηρίζουν την ιδέα πως είναι καλό το να τρώμε κάποια ζώα (βλ. «Τίποτα δεν μας έκαναν, αλλά τι αν κάνουμε; Πεθάνανε για να τα φάμε!», σελ.66), παίρνοντας μάλιστα πολύ σοβαρά το ερώτημα και δείχνοντας πως δεν τους άρεσε καθόλου (βλ. «Κυρία, κυρία, αφού μ' αρέσουν τα ψάρια!», «Αφού πεινάμε!» σελ.66). Παράλληλα ένα παιδί υποστηρίζει πως «Και το κρεμμύδι κάνει καλό στα μάτια!», αλλά επειδή θα ξεφεύγαμε από τη συζήτηση και βρισκόμασταν ήδη στο τέλος δεν έδωσα επέκταση σε αυτή την ιδέα.

7. Ποια είναι τα ενδιαφέροντα των συνομιλητών; Πού εστιάζεται η προσοχή τους; Τι θεωρούν άξιο και τι ανάξιο(π.χ. την αγάπη, τα χρήματα, την υγεία, την ομορφιά);

Τα παιδιά εστιάζουν την προσοχή τους κυρίως στο ερώτημα «ποια ζώακια έχετε...» και τότε ξεκινούν με ενθουσιασμό να μας μιλάνε για τα ζώα τους. Θεωρούν άξια την αγάπη και τα θετικά συναισθήματά μας προς τα ζώα «Χαρούμενα!», τη φροντίδα μας προς αυτά «Ναι του δίνω νερό...», την ευχάριστη συντροφιά που μας κρατάνε «Παίζουμε», «Για να μου κάνει παρέα», το σεβασμό μας «Γιατί θα πεθάνουνε» παρά το γεγονός πως είμαστε ανώτερα όντα, όπως επίσης τη διαφορετικότητα «Δεν μπορούν να φάνε με το ένα τους πόδι το φαγητό», «Να μιλάνε!» κ.α., καθώς και τις ομοιότητές μας με αυτά «Σπίτι» κ.α. Ένα παιδί ακόμη, εστιάζει την προσοχή του στην υγεία μας, τονίζοντας πως πρέπει να πλένουμε τα χέρια μας πριν το φαγητό. Τα παιδιά θεωρούν άξια την άμυνά μας απέναντι σε κάποιο ζώο από το οποίο κινδυνεύουμε «Θα προστατευτούμε» κ.α. και παράλληλα στο δίλημμα δίνουν μεγάλη αξία στην ύπαρξη του κρέατος στις διατροφικές τους συνήθειες «Μ' αρέσει εμένα να τρώω τις κότες, τον κόκορα, τα πάντα μ' αρέσουν!», «Αφού τρώω ψάρια!» κ.α.

Αντίστοιχα, θεωρούν ανάξια την κακομεταχείριση του ανθρώπου απέναντι στα ζώα, όταν δεν κινδυνεύουμε από αυτά καθώς και την παράλειψη του κρέατος από την διατροφή μας.

8. Ποια είναι η ψυχολογική κατάσταση των συνομιλητών;

Τα παιδιά έδειξαν αμείωτο ενδιαφέρον για το θέμα προς συζήτηση καθώς ήταν ένα άμεσα συνδεδεμένο θέμα με την καθημερινότητά τους και ευχάριστο. Έδειξαν ενθουσιασμό και χαρά από την αρχή κιόλας, με την εμφάνιση του ζωγραφικού πίνακα και η ένταση της ψυχολογικής τους κατάστασης διατηρήθηκε μέχρι και την ερώτηση «ποια ζώακια έχετε...», καθώς τα παιδιά είχαν προσωπικά βιώματα και ανυπομονούσαν όλα να μιλήσουν. Όταν περάσαμε στις ερωτήσεις στις οποίες χρειαζόταν τα παιδιά να σκεφτούν λογικά και να απαντήσουν(ομοιότητες- διαφορές με ζώα, ανωτερότητα ανθρώπου) εκεί ήταν πιο ήρεμα και προσπαθούσαν να πραγματοποιήσουν διάλογο δίδοντας μια σωστή απάντηση, έπειτα και από δική μου βοήθεια ή της νηπιαγωγού. Αυτό βέβαια εξαρτιόταν και από τις ερωτήσεις που

θέτονταν. Στην τελευταία ερώτηση σίγουρα τα παιδιά ήρθαν σε σύγχυση και ένταση καθώς δεν ήταν προετοιμασμένα για μια τέτοια ερώτηση. Αρχικά δεν μπορούσαν καν να δικαιολογήσουν τη θέση τους, αλλά μόλις τα ενίσχυσα με ερωτήσεις (βοήθησε πολύ και η νηπιαγωγός) άρχισαν να προβάλλουν αγωνιωδώς επιχειρήματα ώστε να υποστηρίξουν τη θέση τους. Γενικότερα, η δομή, το περιεχόμενο των ερωτήσεων και ο αντίκτυπος που είχαν επάνω στα παιδιά ήταν τα στοιχεία αυτά που καθόρισαν την αυξομείωση της έντασης της ψυχολογικής κατάστασής τους σε μεγάλο βαθμό, καθώς ακολούθησαν και οι αντίστοιχες αντιδράσεις που το αποδείκνυαν.

9. Υπάρχουν κάποια συναισθήματα που διαφαίνονται μέσα από όσα λέγονται; (π.χ. ανία, αδιαφορία, θυμός, έκπληξη, αντιζηλία, φόβος)

Τα παιδιά εκφράζουν αρκετά συναισθήματα που γίνονται αντιληπτά καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης. Και εδώ φυσικά συμβάλλουν και πάλι τα ερωτήματα και ο αντίκτυπός τους στα παιδιά. Πιο συγκεκριμένα, με την εμφάνιση του πίνακα διακρίνεται ο **ενθουσιασμός** και το **ενδιαφέρον** των παιδιών από τα επιφωνήματα και την ένταση της φωνής τους («Ουάου» «Πίνακας!» κλπ.). Το θέμα προς συζήτηση ήταν πολύ θεμιτό στα ίδια και εξέφρασαν την **αγάπη** τους για τα ζώα «Χαρούμενα», όπως επίσης ένιωθαν αντίστοιχα μεγάλη **χαρά** όταν μοιράζονταν μαζί μας προσωπικές τους εμπειρίες και δεδομένα («Εγώ έχω δύο ζώα, μία γάτα κι ένα σκύλο», «Έχω ένα σκυλί που κάθε μέρα το πηγαίνουμε κάτω στον κήπο και εκεί πέρα κατουράει» (γέλια παιδιών)). Όταν περάσαμε στις ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα, τα παιδιά **ενθουσιάστηκαν** με τις τόσες ανακαλύψεις «Είναι και μαύρα και γκρι, είναι και καφέ...», αλλά παράλληλα **στεναχωρήθηκαν** όταν ένα παιδί αναφέρθηκε στα παιδιά που ζουν στην Αφρική «Ναι είναι χωρίς ρούχα και τα παιδιά στην Αφρική, κι αυτά είναι καημένα.» και μάλιστα το συνέχισαν «Και είναι ολόμαυρα» κλπ. Κάποια στιγμή ένα παιδί ένιωσε **θυμό**, καθώς δεν συμφωνούσε με την άποψη πως δεν μπορούμε να πετάξουμε εμείς οι άνθρωποι. Στο ερώτημα σχετικά με το σεβασμό μας απέναντι στα ζώα τα παιδιά ένιωσαν **στεναχώρια** («γιατί θα πεθάνουν») αλλά και **φόβο** καθώς υποστήριξαν πως δεν πρέπει να τα ενοχλούμε γιατί θα μας δαγκώσουν κλπ. Παράλληλα, ένιωσαν φόβο και **αγωνία** στο ερώτημα σχετικά με την άμυνά μας απέναντι σε κάποια επικίνδυνα ζώα όπως το λύκο «Θα μας φάει!», «Θα τρέξουμε!» κλπ. Τα παιδιά ταυτίστηκαν με το ρόλο του ατόμου που κινδυνεύει κι έτσι βρήκαν λύσεις στο πρόβλημά τους ακόμη γρηγορότερα. **Σύγχυση** ένιωσαν τέλος τα παιδιά όταν τέθηκε το ερώτημα του διλήμματος καθώς δεν περίμεναν μια τέτοια ερώτηση. Το κρέας ανήκει στις καλύτερες διατροφικές τους συνήθειες και αυτό το υποστήριξαν με όσα επιχειρήματα μπορούσαν να σκεφτούν πάνω στο **άγχος** τους να με πείσουν «Εμένα μ' αρέσει η ψαρόσουπα!», «Αφού τρώω ψάρια!», «Ε δύναμη, γιατί αλλιώς θα πεθάνουμε!» κ.α.

3.2.2 Αξιολόγηση του πειράματος

Τι ακριβώς συνέβη και πόσο ήταν επιτυχημένο:

Επιχειρήθηκε να πραγματοποιηθεί κι εδώ μια φιλοσοφική συζήτηση με τα παιδιά, γύρω από τις κεντρικές έννοιες «άνθρωπος- ζώο», ώστε να καταλήξουμε σε ένα ερώτημα το οποίο θα αποτελούσε δίλημμα για τα ίδια. Το γλωσσικό επίπεδο της συγκεκριμένης ομάδας ήταν μέτριο και οι απαντήσεις που μου έδιναν συνήθως ήταν συνοπτικές και μετρημένες. Τα παιδιά δεν προχωρούσαν περαιτέρω τη σκέψη τους αν δεν τους έδινα εγώ το έναυσμα, γι' αυτό και ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί μια φιλοσοφική συζήτηση. Υπήρχαν φυσικά και τα παιδιά που σκέφτηκαν πέραν των πλαισίων συζήτησης γεγονός που γίνεται αντιληπτό στην εμπλοκή των παιδιών της Αφρικής που δεν έχουν ρούχα, καθώς εκείνη τη στιγμή

μιλούσαμε για την αναγκαιότητα του ρουχισμού στη ζωή του ανθρώπου. Οι στόχοι τους οποίους είχα θέσει επιτεύχθηκαν, δεν επιτύχαμε όμως την ύπαρξη διλήμματος στη σκέψη των παιδιών, ώστε να πραγματοποιηθεί ένας καθαρά φιλοσοφικός διάλογος με αντικρουόμενες απόψεις και επιχειρηματολογίες. Όλα τα παιδιά συμφώνησαν πως είναι καλό το να τρώμε κάποια ζώα και δικαιολόγησαν την απάντησή τους. Προσπάθησα να αντιπαραβάλλω την άποψη αυτή και το έκανα και με τη βοήθεια της νηπιαγωγού, αλλά δεν κατάφερα να φέρω σε σύγκυση κανένα παιδί. Όλα επέμεναν στην απάντησή τους. Σε γενικές γραμμές, τα παιδιά προσπαθούσαν να συμμετέχουν στη συζήτηση γιατί τους ενδιέφερε. Δεν αντέδρασαν αρνητικά ή πεισματικά στα σημεία όπου δεν μπορούσαν να σκεφτούν, αλλά περίμεναν μία ενίσχυση ώστε να προχωρήσουν παρακάτω και τα κατάφεραν.

Τι έμαθα εγώ για τα παιδιά:

Η ομάδα του κλασσικού τμήματος διακατέχεται από ένα ευχάριστο κλίμα συνεργασίας και σεβασμού μεταξύ των συνομηλητών. Τα παιδιά, λόγω του ενδιαφέροντός τους για το θέμα και της διάθεσής τους να συμμετάσχουν στη συζήτηση, ήταν σε θέση να αναπτύξουν διάλογο και να σκεφτούν με κριτική διάθεση (π.χ. σεβασμός απέναντι στα ζώα), αλλά χρειαζόνταν σε κάποιες περιπτώσεις, όπως στο δίλημμα, μια παρακίνηση ώστε να αιτιολογήσουν τη σκέψη τους. Στην πλειοψηφία τους εκτός από κάποιες εξαιρέσεις (όπως το παιδί με τους κανόνες υγιεινής), τα παιδιά δεν εντόπιζαν ή απλώς δεν ενδιαφέρονταν να εντοπίσουν τυχόν παρόμοια περιστατικά στη ζωή τους σχετικά με κάποιο ερώτημα ώστε να αναφέρουν ένα προσωπικό τους βίωμα, εκτός από τις άμεσες σε αυτά ερωτήσεις «έχετε κάποιο ζώακι...». Όσον αφορά το γλωσσικό επίπεδο της συγκεκριμένης ομάδας, ήταν μέτριο καθώς εντοπίζουμε πολλά εκφραστικά λάθη και γενικότερα τα παιδιά απαντούσαν συνήθως μονολεκτικά ή με μικρές προτάσεις. Λόγω αυτού παρατηρείται πως εναλλάσσονται γρήγορα οι διάλογοι μεταξύ μας. Το ενδιαφέρον τους για το θέμα βέβαια ήταν αμείωτο και σε περιπτώσεις ακόμη που τα παιδιά μιλούσαν μεταξύ τους ήταν επειδή συζητούσαν για κάτι επάνω σε αυτό. Τηρούσαν τις περισσότερες φορές τον κανόνα της τάξης «σηκώνω το χέρι για να μιλήσω» και έδιναν σημασία στο/η φίλο/η τους όταν μιλούσε. Όσον αφορά συγκεκριμένα το θέμα, αυτό ήταν γνώριμο και οικείο σε αυτά από την αρχή. Έμαθα για τα παιδιά πως αγαπάνε τα ζώα και τους αρέσει η συντροφιά τους, πως όλα έχουν και όσα δεν έχουν θα ήθελαν. Στις ομοιότητες και διαφορές μας άλλα παιδιά εντόπιζαν κάποιες αμέσως και άλλα παρακινούμενα από εμένα. Πάντως όλοι καταλήξαμε στο ότι οι άνθρωποι κάνουμε περισσότερα πράγματα απ' τα ζώα, αν και κάποια παιδιά αρχικά μπερδεύτηκαν και δεν ήξεραν τι να πουν «εμείς σκαρφαλώνουμε» ή προέβαλλαν θετικά στοιχεία των ζώων «εμείς δεν μπορούμε να πετάξουμε». Για τα επικίνδυνα ζώα έμαθα για τα παιδιά πως τα φοβούνται αρκετά και πως δεν θέλουν να πειράζουν χωρίς λόγο τα ζώα που δεν τους έβλαψαν, γιατί τότε θα τους βλάψουν. Τέλος, στο δίλημμα είδα ξεκάθαρα όλα τα παιδιά να υποστηρίζουν την άποψη πως είναι καλό να τρώμε κάποια ζώα και μάλιστα αρχικά δεν μπορούσαν να στηρίξουν την άποψή τους, έλεγαν μόνο πως τους αρέσει. Έπειτα από προτροπή της νηπιαγωγού το αιτιολόγησαν. Προσπάθησα να φέρω την αντίθετη άποψη, αλλά τα παιδιά ήταν κάθετα στην απάντησή τους.

Τι έμαθαν τα παιδιά:

Τα παιδιά κυρίως εμβάθυναν στις σχέσεις μεταξύ ανθρώπου και ζώου σε όλα τα επίπεδα, από την αγάπη και τη φροντίδα μας προς αυτά, μέχρι την ένταξή τους στην τροφική μας αλυσίδα. Όσο υποστήριζαν την αγάπη τους για τα ζώα, τόσο υποστήριζαν ότι τους αρέσει να τα τρώνε κιόλας. Τα παιδιά έμαθαν για τις ανάγκες που έχουμε κι εμείς αλλά και τα ζώα για να ζήσουμε (τροφή, στέγη, νερό κλπ) και κατέληξαν στο ότι είναι οι ίδιες, για τις βασικές διαφορές μας και την ανωτερότητά μας (σκεφτόμαστε- μιλάμε), υποστήριξαν πως οφείλουμε να σεβόμαστε τα ζώα για να μην πεθάνουν αλλά και για να μην μας επιτεθούν και αντιλήφθηκαν πως σε αυτή την περίπτωση ο άνθρωπος πρέπει να πράξει ακόμη και βίαια

απέναντι στο ζώο για να υπερασπιστεί τη ζωή του. Τέλος, έμαθαν πως υπάρχει και η άποψη πως κάνουμε κακό στα ζώα που τα σκοτώνουμε για να τα φάμε χωρίς λόγο, αλλά αυτό φάνηκε να τα αφήνει ανεπηρέαστα, καθώς η άποψή τους ήταν η αντίθετη. Μέχρι εκείνη τη στιγμή πάντως, σύμφωνα με τις αντιδράσεις τους, κατάλαβα πως τα παιδιά δεν είχαν έρθει ξανά σε επαφή με αυτό το δίλημμα.

Κατά πόσο πραγματοποιήθηκε μια φιλοσοφική συζήτηση:

Τα παιδιά μπορούσαν να ξεχωρίζουν το σωστό από το λάθος, το καλό από το κακό, διέθεταν κριτική σκέψη (π.χ. σεβασμός ζώων και άμυνα-κακομεταχείριση) στα ηθικά ερωτήματα και μπορούσαν έπειτα από κάποια βοήθεια και παρακίνηση να υποστηρίξουν τα λεγόμενά τους επιχειρηματολογώντας (π.χ. στο δίλημμα), αντιλαμβάνονταν πολύ καλά τις έννοιες «άνθρωπος-ζώο», τις ομοιότητες και διαφορές τους (άνθρωπος → ανώτερο ον) στα γνωστικά ερωτήματα, ενώ στην έκφραση των συναισθημάτων τους για τα ζώα, μίλησαν για συγκεκριμένα ζώα και έκαναν τη σύνδεση με προσωπικά τους βιώματα, μόνο όμως στο ερώτημα όπου απευθυνόμουν ευθέως στις εμπειρίες τους, καθώς στα υπόλοιπα κανένα παιδί δεν ανέφερε κάτι συγκεκριμένο. Οπότε μπορούμε να πούμε λαμβάνοντας υπόψη μας το γλωσσικό και επικοινωνιακό επίπεδο της ομάδας, πως κατά ένα βαθμό επιτύχαμε ένα φιλοσοφικό διάλογο με τα παιδιά. Κατά ένα βαθμό γιατί επίσης δεν υπήρχαν αντικρουόμενες απόψεις, ώστε να εμβαθύνουμε στο δίλημμα, τα παιδιά δεν ήρθαν σε σύγχυση και σύγκρουση μεταξύ τους, αλλά έφεραν αντίρρηση απέναντι στο ερώτημα, στο οποίο στάθηκαν κριτικά και υποστήριζαν τη μία πλευρά «είναι καλό να τρώμε κάποια ζώα...».

Πόσο προόδευσαν τα παιδιά στη φιλοσοφία:

Και σε αυτή την περίπτωση δεν γνωρίζω αν τα παιδιά είχαν αναπτύξει ξανά στο παρελθόν έναν φιλοσοφικό διάλογο. Λαμβάνοντας υπόψη όμως την ηλικία τους, το γλωσσικό τους επίπεδο, την προσπάθειά τους για ανάπτυξη διαλόγου και κριτικής σκέψης, μπορώ να πω πως τα συγκεκριμένα παιδιά προόδευσαν κατά ένα μικρό βαθμό στη φιλοσοφία. Δεν νομίζω να εξέτασαν κάποια άλλη φορά τις έννοιες «άνθρωπος-ζώο» σε όλα τα επίπεδα των μεταξύ τους σχέσεων και να κλήθηκαν να έρθουν σε ένα τέτοιου είδους δίλημμα. Ερχόμενα τα παιδιά σε επαφή για πρώτη φορά με το συγκεκριμένο δίλημμα στο τέλος της συζήτησης, δεν μπήκαν στη διαδικασία να σκεφτούν την αντίθετη άποψη, ένιωσαν κατά κάποιο τρόπο ίσως ανασφάλεια καθώς σκέφτονταν πως ίσως κάνουν όντως κάτι κακό. Ακόμη κι αν ίσχυε όμως αυτό κανένα παιδί δεν το παραδέχτηκε και όλα ήταν υπέρ της κατανάλωσης κρέατος χωρίς τύψεις «Χρειάζεται για να μεγαλώσουμε». Πάντως ήρθαν σε σύγχυση με το ερώτημα και αυτό αποδεικνύει τα ανάμεικτα συναισθήματα που τους δημιουργήθηκαν εκείνη τη στιγμή. Θα μπορούσαμε να πούμε πως τα παιδιά αυτά χρειάζονται εξοικείωση με τέτοιου είδους συζητήσεις, έχουν ανάγκη την καθοδήγηση της σκέψης τους και μια ώθηση ώστε να επιχειρηματολογήσουν και να μιλήσουν για προσωπικά τους βιώματα επάνω στο θέμα.

Λειτουργήσε η ιδέα μιας φιλοσοφίας για μικρά παιδιά:

Η συζήτηση επάνω στις φιλοσοφικές έννοιες «άνθρωπος-ζώο» άρεσε στα παιδιά, αλλά πιστεύω πως η συγκεκριμένη ομάδα χρειάζεται μια μεγαλύτερη εξοικείωση αρχικά με τη συζήτηση απλών θεμάτων, τα οποία θα τα ωθούν σε απλές μέχρι και πιο περίπλοκες σκέψεις. Τα παιδιά είχαν ενεργοποιημένη τη σκέψη τους, αλλά κάποιες φορές χρειάζονταν βοήθεια για να προχωρήσουν παρακάτω (π.χ. «Οξυγόνο! Τι άλλο; Που μένετε εσείς ας πούμε;»). Λόγω της έλλειψης στο λεξιλόγιό τους, της χρήσης σύντομων προτάσεων, αναλόγων με τη σκέψη τους κλπ., τα παιδιά δεν μπορούσαν να εκφραστούν έτσι όπως θα άρμοζε σε μια συζήτηση φιλοσοφικού περιεχομένου, να αναπτύξουν την κριτική τους σκέψη περαιτέρω, προσπάθησαν όμως και τα κατάφεραν σε ορισμένες περιπτώσεις (παιδιά Αφρικής, κανόνες υγιεινής, «μπορούμε να πετάξουμε»), αυτό έχει σημασία. Στο δίλημμα επίσης, καθώς δεν υπήρξαν δύο ομάδες παιδιών ώστε να μπουν στη διαδικασία όπως προείπαμε να στηρίξουν και τις δύο απόψεις, δεν δημιουργήθηκαν συγκρούσεις και αντιθέσεις, άρα δεν υπήρξε καν δίλημμα για

τα παιδιά. Γι' αυτά η απάντηση ήταν ξεκάθαρη, την οποία όμως μετά από προτροπή υποστήριξαν με επιχειρήματα. Η ιδέα μιας φιλοσοφίας για μικρά παιδιά λειτούργησε κατά ένα μικρό βαθμό για τη συγκεκριμένη ομάδα. Πιστεύω πως με περισσότερη εξάσκηση του νου τους μέσα από συζητήσεις, τα παιδιά αυτά με τη θα είναι σε θέση σε κάποιο χρονικό διάστημα να πραγματοποιήσουν ένα φιλοσοφικό διάλογο.

Πόσο κατάλαβαν τα παιδιά τη βασική έννοια:

Οι έννοιες εξαρχής ήταν απολύτως γνώριμες στα παιδιά, οπότε δεν χρειάστηκε να εξηγήσουμε κάτι παραπάνω για τις έννοιες αυτό καθεαυτό. Άνθρωποι είναι οι ίδιοι και ζώα άλλη μια ύπαρξη του πλανήτη μας με την οποία συνυπάρχουμε και μάλιστα πολύ ευχάριστη και ξεχωριστή στα ίδια. Δεν πρόκειται για αφηρημένες έννοιες (ζωή, φόβος, όνειρο κλπ.), αλλά συγκεκριμένες και ήταν πιο εύκολο για τα παιδιά να μπορέσουν να τις διαπραγματευτούν. Τα παιδιά κατανόησαν διάφορα πράγματα γύρω από αυτές τις έννοιες τα οποία είναι: οι ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα, η ανωτερότητά μας από αυτά αλλά και ο σεβασμός που οφείλουμε να τους δείχνουμε, η άμυνα απέναντι στον κίνδυνο για να προστατευτούμε ακόμη κι αν χρειαστεί να κάνουμε κακό σε ένα ζώο αν αυτό αποτελεί την απειλή. Ακόμη, έμαθαν πως οι σχέσεις μας με τα ζώα περνάνε από πολλά επίπεδα και παρόλο που τα ίδια δείχνουν να είναι συναισθηματικά δεμένα με αυτά, δεν διστάζουν να παραδεχτούν πως κάποια δεν μπορούν να τα αφαιρέσουν από τις διατροφικές τους συνήθειες και ιδιαίτερα είναι αυτά με τα οποία τα παιδιά δεν παίζουν, δεν κάνουν συντροφιά και δεν έχουν αναπτύξει συναισθηματικό δέσιμο, όπως είναι τα ψάρια και ο κόκορας. Οπότε ουσιαστικά έχουν τοποθετήσει κάποια ζώα σε ανώτερη θέση από κάποια άλλα. Αυτή την εντύπωση δίνουν τουλάχιστον.

Πόσο πέτυχα και απέτυχα στο ρόλο μου ως συντονίστριας και εμπυχωτριάς:

Αυτή τη φορά πιστεύω ήμουν καλύτερα προετοιμασμένη, εξαρχής δεν είχα άγχος και ο τόνος της φωνής μου ήταν πιο ήρεμος και εναλλασσόταν ανάλογα με τα σημεία που βρισκόμασταν. Σε αυτό φυσικά με βοήθησε η ομάδα η οποία ήταν συνεργάσιμη και θετική προς το θέμα προς συζήτηση. Από την αρχή κιόλας επιδίωξα να τραβήξω την προσοχή των παιδιών κρύβοντας τον πίνακα πίσω από ένα πανί, ώστε να έχουν αγωνία, γεγονός που πέτυχα. Σε κάποια σημεία έκανα σχόλια για να κάνω πιο χαλαρό το κλίμα «Μήπως ονειρεύεσαι αρνάκι στον φούρνο;» (σελ. 49) και γενικά σε αρκετά σημεία παρατηρούμε στην απομαγνητοφώνηση πως υπάρχει σε παρένθεση η λέξη 'γέλια' κι αυτό γιατί υπήρχαν αρκετά ευχάριστα σημεία. Καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης πιστεύω πως συμμεριζόμουν τα παιδιά στη χαρά τους «Α! Σαν να έχεις μια μικρή φάρμα!», αλλά και στη λύπη τους «Α! Το ένα στο έκλεψαν και το άλλο πέθανε...». Προσπαθούσα να επιτύχω την ισορροπία μέσα στην τάξη και απευθυνόμουν σε όλα τα παιδιά ενθαρρύνοντάς τα και δίνοντάς τους το λόγο «Και για πείτε μου εσείς, να σκεφτείτε όλοι όμως ε; Μην σηκώνουν τα χεράκια μόνο τα παιδιά από δω!», «Όλοι μπορείτε να απαντήσετε σε αυτό» (σελ. 50). Επίσης τα επιβράβευα στις ορθές απαντήσεις τους και ερχόμουν σε αντίθεση με αυτές όταν έπρεπε. Δεν αδίκησα κάποιο παιδί που ήθελε να μιλήσει και ήμουν ακροάτρια των λόγων τους χωρίς να τα διακόπτω. Προσπαθούσα να εστιάζω περισσότερο στο ερώτημα ώστε να προχωρούν τα παιδιά ένα βήμα τη σκέψη τους παρακάτω «Και σας αρέσει το κοτόπουλο, τρώτε κότα;» κλπ. Επίσης σε ένα σημείο έδειξα πως ενδιαφέρομαι για τα θετικά στοιχεία του τόπου τους «Και καρχαρίες ε; Εγώ δεν έχω πάει ακόμα στο ενυδρείο του Ηρακλείου, πρέπει να πάω μια μέρα.» (σελ. 51) Βέβαια παρατήρησα πως συνεχώς έκανα το εξής ασυναίσθητα: επαναλάμβανα τα λόγια των παιδιών και συγκεκριμένα αυτού που μόλις μου μιλούσε «Α, σ' αρέσει κι εσένα όταν πηγαίνεις κολυμβητήριο, μπράβο! Εσύ Έλενα;». Δεν ξέρω κατά πόσο αποτελεί λάθος αυτή η κίνηση αλλά το έκανα συνέχεια. Κατά τη γνώμη μου απλώς έδινα έμφαση σε αυτό που

έλεγαν και τους έδειχνα πως τα ακούω, χωρίς να προσπερνάω τα λόγια τους. Λόγω των σύντομων απαντήσεων των παιδιών ο διάλογος προχωρούσε γρήγορα και ήμουν σε ένταση ώστε να ενεργοποιώ τάχιιστα την σκέψη των παιδιών (π.χ. Παιδί: Θα τρέξουμε!, Φοιτήτρια: Θα τρέξετε! Άλλος; Τι άλλο θα κάνατε;, Παιδί: Θα προστατευτούμε, Φοιτήτρια: Με ποιό τρόπο; κλπ., σελ. 64). Γενικά, προσπαθούσα να μην αφήνω τα παιδιά με απορίες, αλλά να τα κατευθύνω σωστά «Ναι! Εκείνα βέβαια δεν φοράνε ρούχα επειδή δεν έχουνε, όχι επειδή δεν τα θέλουνε.» (σελ. 58). Έθεσα στα παιδιά όλα τα ερωτήματα και με συνοχή, αλλά το λάθος μου ήταν πως στάθηκα περισσότερο σε κάποια που δεν θα έπρεπε, όπως στο ποια ζώα έχουν τα παιδιά. Αυτό βέβαια το έκανα γιατί όλα ήθελαν να μας πουν και δεν ήθελα να τους στερήσω τη χαρά. Στις ομοιότητες και διαφορές μας με τα ζώα προσπαθούσα να τα ωθώ στη σκέψη πως εμείς έχουμε εξελιχθεί, ενώ τα ζώα όχι, πως είμαστε δηλαδή ανώτεροι «Μήπως κι εμείς παλιά περπατούσαμε στα τέσσερα και μετά σηκωθήκαμε στα δύο;». Πιο κάτω, θεώρησα ωφέλιμο το γεγονός πως είχα συμπεριλάβει στο πείραμα ένα ερώτημα με την τοποθέτηση των παιδιών σε φανταστική σκηνή, γιατί αυτό τους άρεσε πολύ, ενεργοποιήθηκαν και άρχισαν να σκέπτονται με μεγαλύτερη θέληση καθώς είχαν λάβει τους φανταστικούς ρόλους. Στο δίλημμα θα μπορούσα να μείνω παραπάνω, αλλά αυτή τη φορά το ανέλυσα περαιτέρω με αυτή την ομάδα και σε αυτό με βοήθησε πολύ η νηπιαγωγός, δίνοντας ένα εύστοχο παράδειγμα το οποίο δεν είχα σκεφτεί, γιατί δυστυχώς επέμενα στο ότι τα ζώα δεν μας έκαναν κακό, χωρίς να γίνομαι συγκεκριμένη. Αυτό ήταν ένα μεγάλο λάθος, γιατί δεν συνέβαλα στην ανάπτυξη του διλήμματος «Νηπιαγωγός: Το ψάρι κολυμπάει Δεν μας πείραζε σε τίποτα!». Η νηπιαγωγός γενικότερα συμμετείχε σε αρκετά σημεία και με ενόχλησε όταν μιλούσε ειδικά εκεί όπου ετοιμαζόμουν να μιλήσω εγώ «Νηπιαγωγός: Τι είπαμε όμως; Ότι αν τα ζώακια τα φροντίζουμε, τα περιποιούμαστε, δεν τα πειράζουμε δεν μας δαγκώνουν!»(σελ.63).Μας βοήθησε όμως φυσικά και σε κάποια σημεία στο να προχωρήσουμε τη συζήτηση, όπως έγινε στο δίλημμα. Τα σημεία στα οποία επέβαλλα ησυχία ήταν λίγα, όπως επίσης σε αρκετά σημεία υπενθύμιζα προκαταβολικά στα παιδιά τον κανόνα που λέει πως σηκώνουμε το χέρι για να μιλήσουμε «Σσςςς, με χέρι να μου πείτε τι πιστεύετε.» Γενικά, ήμουν σε καλύτερη θέση από το πρώτο πείραμα, αλλά θα μπορούσα να τα πάω σίγουρα καλύτερα, να κάνω καλύτερη προετοιμασία ώστε να είμαι έτοιμη να δίδω οποιαδήποτε απάντηση η οποία θα μπορούσε να ωθήσει τη σκέψη των παιδιών παραπέρα.

3.3 Σύγκριση των δύο πειραμάτων

Με τη σύγκριση των δύο πειραμάτων που πραγματοποιήθηκαν, αποσκοπώ στο να παρουσιάσω τις ομοιότητες και διαφορές των δύο ομάδων ως προς την όλη συμπεριφορά τους, τα συναισθήματα, τους στόχους τους οποίους έθεσα, το ενδιαφέρον τους για το θέμα κλπ. Θα αντιληφθούμε το κατά πόσο πραγματοποιήθηκε στη μία και την άλλη περίπτωση ένας φιλοσοφικός διάλογος και ποια στοιχεία συνέβαλαν σε αυτό (γλωσσικά στοιχεία, ενδιαφέρον κλπ).

3.3.1 Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο πειραμάτων

Ξεκινώντας από το **ενδιαφέρον** των δύο ομάδων ως προς το θέμα, αντιλαμβανόμαστε πως έδειξαν εξίσου και οι δύο τον ίδιο ενθουσιασμό, ακόμη και στον πίνακα (αφόρμηση). Τα πρώτα παιδιά έκαναν σύνδεση του θέματος με προσωπικά τους βιώματα, τα οποία εισήγαγαν σε οποιοδήποτε ερώτημα, ενώ τα δεύτερα αρκέστηκαν στο να απαντούν στις ερωτήσεις χωρίς να εμπλέκουν προσωπικές τους εμπειρίες εκτός από κάποιες εξαιρέσεις. Το θέμα ήταν εξίσου αγαπητό και θεμιτό και για τις δύο ομάδες. Τα παιδιά ήταν εξοικειωμένα με τις κεντρικές έννοιες, οι οποίες ήταν απολύτως γνώριμες σε αυτά και σίγουρα όλα είχαν μια σχέση με κάποιο ζώο.

Τα **συναισθήματα** ποίκιλαν και στις δύο ομάδες ανάλογα με τα ερωτήματα (αγάπη, θυμό, φόβο κλπ) και η ψυχολογική κατάσταση των παιδιών διακρινόταν από μια ηρεμία (π.χ. σεβασμός ζώων) μέχρι και ένταση στα ίδια περίπου σημεία της συζήτησης.

Όσον αφορά το **γλωσσικό επίπεδο**, η πρώτη ομάδα βρισκόταν σε ανώτερο επίπεδο από τη δεύτερη. Τα παιδιά συνέτασσαν σωστές και μεγάλες προτάσεις, τις οποίες εμπλούτιζαν με διάφορες λέξεις και φράσεις σε αντίθεση με τα παιδιά του δεύτερου πειράματος όπου απαντούσαν μονολεκτικά ή με μικρές φράσεις, είχαν λανθασμένη έκφραση και γενικότερα δεν ανέπτυξαν μεγάλες προτάσεις. Τα συγκεκριμένα παιδιά όμως είχαν έντονα ανεπτυγμένη τη φαντασία τους και μπορούσαν μέσα από το παιχνίδι φανταστικών ρόλων και καταστάσεων να ενεργοποιήσουν τη σκέψη τους, σε αντίθεση με τα πρώτα που έκλιναν περισσότερο προς τη λογική.

Τα **ερωτήματα** του πειράματος και στις δύο ομάδες διαδέχθηκαν το ένα το άλλο και κατέληξαν όλα στο δίλημμα, το οποίο όμως δεν διαπραγματευτήκαμε αρκετά και με τις δύο ομάδες. Οι **σταθμοί** επίσης της συζήτησης ήταν οι ίδιοι.

Σχετικά με τη **συμπεριφορά** των παιδιών, τα πρώτα ήταν περισσότερα στο σύνολο από τα δεύτερα και μάλιστα ανήκαν σε ολόημερο τμήμα, γεγονός που δικαιολογεί κατά ένα βαθμό τις αντιδράσεις τους (αταξίες, συζητούσαν μεταξύ τους κλπ). Λόγω του συνόλου των παιδιών ήταν πιο δύσκολο να πραγματοποιηθεί μια ήρεμη συζήτηση με την πρώτη ομάδα, καθώς υπήρχαν και τα παιδιά που συνεχώς προκαλούσαν φασαρία και επεδίωκαν να τραβάνε το ενδιαφέρον των υπολοίπων προβαίνοντας σε άσχετες ενέργειες, ενώ στο σύνολό τους δεν μπορούσαν να ακολουθήσουν ορισμένους κανόνες της τάξης (περιμένω να έρθει η σειρά μου, σηκώνω το χέρι, σέβομαι τον άλλο όταν μιλάει κλπ.). Σε αντίθεση με το πρώτο τμήμα, στο δεύτερο τα παιδιά ήταν ήσυχα και συνεργάσιμα, σέβονταν το φίλο τους όταν μιλούσε και τις περισσότερες φορές τηρούσαν τον κανόνα της τάξης «σηκώνω το χέρι για να μιλήσω». Και με τις δύο ομάδες είχαμε τα θετικά και τα αρνητικά μας στοιχεία.

Ένα ακόμη κοινό στοιχείο είναι το γεγονός πως και στα δύο τμήματα υπήρξαν παιδιά που προσπάθησαν να υποστηρίξουν έστω μια **ιδέα** ή πεποίθηση.

Στη διεξαγωγή της **δραστηριότητας** και τα δύο τμήματα αντιμετώπισαν δυσκολία στη κακή πλευρά τους με τα ζώα, ενώ η καλή ήταν πιο ευχάριστη και επιθυμητή σε αυτά. Επίσης κανένα παιδί δεν σκέφτηκε να αποτυπώσει στο χαρτί την άποψή του ως προς το δίλημμα. Και οι δύο ομάδες εστίασαν στη σχέση τους με τα ζωντανά ζώα.

Τέλος, όσον αφορά το ρόλο μου ως **εμψυχώτρια και συντονίστρια**, συγκριτικά στα δύο πειράματα, στο πρώτο ήμουν πιο αγχωμένη με όλη την πειραματική διαδικασία, καθώς ήταν η πρώτη φορά που θα επιχειρούσα να αναπτύξω έναν τέτοιο διάλογο με τα παιδιά αλλά και εκνευρισμένη με τη συμπεριφορά των παιδιών, έφτανα τον τόνο της φωνής μου σε σημεία που δεν ήθελα, ενώ στο δεύτερο ήμουν πιο προετοιμασμένη ψυχολογικά, πιο ήρεμη και χαμογελαστή, έδειχνα κι εγώ να ενθουσιάζομαι πρώτα απ' όλα με το θέμα. Σε γενικές γραμμές, και στα δύο πειράματα ήμουν δίκαιη και άκουγα τις απόψεις των παιδιών, τα επιβράβευα και τα ενθάρρυνα να μιλήσουν, επέβαλλα αρκετές φορές την τάξη(ειδικά στο πρώτο) υπενθυμίζοντας τους κανόνες, έλυνα τυχόν απορίες και δεν άφηνα κενά στη συζήτηση, συμμεριζόμουν τα συναισθήματα των παιδιών (χαρά, λύπη κλπ) και τα ωθούσα προς τη σωστή κατεύθυνση όταν επρόκειτο για αντικειμενικές απαντήσεις. Αντίθετα, σε υποκειμενικά ερωτήματα άφηνα περισσότερο τις απαντήσεις στην κρίση τους και προσπαθούσα, ειδικότερα στο δίλημμα, να τους προκαλέσω σύγχυση, ώστε να φέρουν αντίθετες απόψεις. Στο πρώτο τμήμα προσπάθησα λιγότερο και στο δεύτερο περισσότερο, χωρίς όμως να καταφέρω τελικά να φέρω τα παιδιά σε δίλημμα. Οι υπόλοιποι στόχοι μου επιτεύχθηκαν, τα παιδιά κατανόησαν όλα όσα επιδίωκα να κατανοήσουν γύρω από τις κεντρικές έννοιες «άνθρωπος-ζώο».

3.3.2 Πόσο επαληθεύθηκαν ή διαψεύστηκαν οι στόχοι

Οι **στόχοι** τους οποίους **έθεσα** κατά τη διάρκεια της συζήτησης επιτεύχθηκαν και στις δύο ομάδες, αλλά όχι όλοι απ' αυτούς. Τα παιδιά εξέφρασαν τα συναισθήματά τους για τα ζώα, τα οποία ήταν θετικά (αγάπη), η κάθε ομάδα με τον τρόπο της, μας μίλησαν για προσωπικές τους εμπειρίες με αυτά, η πρώτη αρκετά περισσότερο από τη δεύτερη, όπως επίσης συμφώνησαν και οι δύο ομάδες στο ότι πρέπει να σεβόμαστε τα ζώα, αλλά και να επιτιθέμαστε σε περίπτωση κινδύνου της ζωής μας, ανακάλυψαν τις ομοιότητες και διαφορές του ανθρώπου με τα ζώα και μάλιστα ήταν ενθουσιασμένα γι' αυτό. Κατανόησαν πως ο άνθρωπος είναι ανώτερο ον από τα ζώα και πως συμπεριλαμβάνουμε τα ζώα στη διατροφή μας επειδή ανήκουν στην τροφική μας αλυσίδα. Ένας βασικός στόχος που διαψεύστηκε και στις δύο ομάδες ήταν η σύγχυση στην οποία επεδίωκα να έρθουν τα παιδιά μεταξύ τους ως προς το τελευταίο ερώτημα, το οποίο αποτελούσε και το δίλημμα. Τα παιδιά αντί αυτού, ήρθαν σε σύγκρουση με το ίδιο το ερώτημα και όχι μεταξύ τους. Θεώρησαν λάθος το δεύτερο σκέλος του διλήμματος, πως δηλαδή είναι κακό το να τρώμε κάποια ζώα αφού δεν μας έκαναν κανένα κακό και υποστήριζαν με επιχειρήματα το πρώτο, η πρώτη ομάδα το έκανε αυτό με μεγαλύτερη ευκολία απ' ότι η δεύτερη, για τους λόγους που έχω προαναφέρει. Οι αντιδράσεις πάντως και των δύο ομάδων ήταν οι ίδιες σε όλα τα ερωτήματα (π.χ. χαρά και ανυπομονησία να μιλήσουν για τα ζώα, στενοχώρια για την κακομεταχείριση των ζώων κ.α.). Η επαλήθευση των στόχων αποδεικνύεται και μέσα από τα ιχνογραφήματα των παιδιών, στα οποία προσπαθούν να δώσουν μια καλή και μια κακή εικόνα του ανθρώπου με το ζώο. Και οι δύο ομάδες αρκέστηκαν στην επαφή τους με τα ζωντανά ζώο. Κανένα παιδί δεν σκέφτηκε να τοποθετήσει στην καλή πλευρά τον εαυτό του να τρώει ένα ζώο, παρόλο που πριν λίγο αυτό υποστήριζε.

Όσον αφορά το **γενικό στόχο** του πειράματος, δηλαδή το να εξετάσουμε αν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι σε θέση να αναπτύξουν μια φιλοσοφική συζήτηση, κατά ένα βαθμό αυτός πραγματοποιήθηκε και στα δύο τμήματα, στο πρώτο περισσότερο και στο δεύτερο λιγότερο. Τα παιδιά του πρώτου τμήματος παρά την συμπεριφορά τους αποδείχθηκε πως ήταν περισσότερο εξοικειωμένα με την ανάπτυξη μεγάλων προτάσεων, την αιτιολόγηση απόψεων, την κριτική σκέψη και την επιχειρηματολογία και αυτό αποδεικνύεται καθ' όλη τη διάρκεια της συζήτησης, σε αντίθεση με τα παιδιά του κλασσικού τμήματος, τα οποία στην πλειοψηφία τους χρειάζονταν μια ώθηση ώστε να σκεφτούν παραπέρα, να κρίνουν και να επιχειρηματολογήσουν, έκαναν επίσης χρήση φτωχού λεξιλογίου και απαντούσαν με μικρές προτάσεις ή μονολεκτικά όπως προείπαμε (εκτός από κάποιες εξαιρέσεις). Και οι δύο ομάδες δεν κατάφεραν εξίσου να έρθουν σε δίλημμα στο τελευταίο ερώτημα, ούτε να προβάλλουν διαφορετικές απόψεις ώστε να ενισχυθεί ο φιλοσοφικός διάλογος, πάντως επιχειρηματολόγησαν υπέρ της απόψεώς τους. Άρα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως έγινε προσπάθεια εξέλιξης ενός φιλοσοφικού διαλόγου και στα δύο τμήματα, στο πρώτο μια μεγαλύτερη και στο δεύτερο μικρότερη.

3.3.3 Τελικό συμπέρασμα

Μέσα από τη διεξαγωγή του πειράματος και στα δύο τμήματα, το οποίο εφαρμόστηκε ώστε να αντιληφθούμε εάν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ικανά να αναπτύξουν μια φιλοσοφική συζήτηση, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως τα παιδιά μπορούν κατά ένα βαθμό να πλησιάσουν τις προϋποθέσεις που απαιτούνται ώστε να μιλάμε για φιλοσοφικό διάλογο, αλλά αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες: αρχικά την κατάλληλη προετοιμασία του εμπυχωτή, κατά πόσο δηλαδή θα στηρίξει το θέμα προς συζήτηση με τη

διάθεση, τις γνώσεις και το υλικό που θα διαθέτει, κατά πόσο θα καταφέρει να τηρήσει όλες εκείνες τις προϋποθέσεις που χρειάζονται ώστε να συμβάλει στην εξέλιξη της φιλοσοφίας. Εξαρτάται επίσης από το ίδιο το θέμα προς συζήτηση, το βαθμό δυσκολίας κατανόησής του από τα παιδιά, το έναυσμα του θέματος και το αντίκριμά του από τα ίδια, τη δομή και το περιεχόμενο των ερωτήσεων και την επιλογή της κατάλληλης δραστηριότητας προς αξιολόγηση του όλου πειράματος. Βασικό ρόλο φυσικά παίζει και το περιεχόμενο του διλήμματος, το κατά πόσο θα φέρει σε σύγχυση τα παιδιά ή όχι, ώστε να φέρουν αντίθετες απόψεις. Τέλος, εξαρτάται φυσικά από τα ίδια τα παιδιά, την ηλικία και το γλωσσικό και επικοινωνιακό τους επίπεδο, την αντίληψη και τις ικανότητες που διαθέτουν για κριτική σκέψη και επιχειρηματολογία, καθώς και τη διάθεση που θα δείξουν απέναντι στο θέμα προς συζήτηση, ή απέναντι στην ίδια την ιδέα της συζήτησης.

Οι συγκεκριμένες ομάδες με τις οποίες διεξήγαγα το πείραμα, διέθεταν και οι δύο τα αρνητικά και τα θετικά τους στοιχεία. Τα αρνητικά στην πρώτη ήταν κυρίως η συμπεριφορά τους και το σύνολο των παιδιών, ενώ στη δεύτερη το γλωσσικό τους επίπεδο. Τα θετικά στοιχεία αντίστοιχα στην πρώτη ήταν το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών και η αντίληψή τους, καθώς και το ενδιαφέρον των περισσότερων παιδιών για το θέμα, ενώ στη δεύτερη περισσότερο το ενδιαφέρον που έδειχναν, το οποίο τα βοήθησε να προοδεύσουν κατά ένα βαθμό και η καλή τους στάση μέσα στην τάξη.

Το έναυσμα του θέματος επηρέασε θετικά από την αρχή και τις δύο ομάδες και το θέμα προς συζήτηση πιστεύω και αποδείχθηκε πως ήταν κατάλληλο για παιδιά προσχολικής ηλικίας, στα οποία μάλιστα ήταν γνωστό και αγαπητό. Η δομή των ερωτήσεων ήταν ικανοποιητική, καθώς με συνοχή όλες τους κατέληγαν στο δίλημμα και το περιεχόμενο των ερωτήσεων δεν ήταν ακατανόητο για τα παιδιά, αλλά με λίγη σκέψη κατάφερναν να δίνουν εύστοχες απαντήσεις. Ίσως να χρειάζονταν λιγότερες ερωτήσεις για να καταλήξουμε στο δίλημμα, ώστε να μην κουράζονταν τα παιδιά, ειδικά της πρώτης ομάδας, αλλά αποδείχθηκε πως όλες οι ερωτήσεις ήταν τελικά απαραίτητες. Όσον αφορά το δίλημμα, τα παιδιά δεν κατάφεραν να φέρουν διαφορετικές απόψεις και σε αυτό πιστεύω πως μεγάλο ρόλο παίζει το ότι όλα τα παιδιά εφαρμόζουν στη ζωή τους ήδη τη μία πλευρά του διλήμματος (τρώνε κρέας), δεν είναι δηλαδή κάτι ξένο και καινούργιο για αυτά και αποτελεί καθημερινότητα που δεν επιθυμούν να αλλάξουν. Η δραστηριότητα που ακολούθησε ήταν ευχάριστη και για τις δύο ομάδες, αλλά αντιμετωπίστηκε με περισσότερη σοβαρότητα από τη δεύτερη, παρά από την πρώτη.

Τέλος, όσον αφορά τη δική μου στάση και στα δύο πειράματα, το θέμα που επέλεξα μου άρεσε και ήμουν σίγουρη πως θα είχε καλά αποτελέσματα επάνω στα παιδιά, πιστεύω πως χρειάζονται κι άλλη προετοιμασία και στα δύο σχετικά με την ετοιμότητα σε σχόλια των παιδιών για να ωθή τη σκέψη τους παρακάτω (π.χ. δίλημμα), όπως επίσης χάρηκα που είχα την ευκαιρία να αναλύσω ένα τέτοιο θέμα με τα παιδιά και να έρθω σε επαφή με τις σκέψεις, τις εμπειρίες, τα συναισθήματά και τις απόψεις τους περί αυτού.

Η εφαρμογή της φιλοσοφίας για παιδιά πιστεύω πως είναι μια πρωτόγνωρη, ωφέλιμη και ευχάριστη διαδικασία για τα ίδια, καθώς τα φέρνει σε επαφή με έννοιες που ίσως δεν έχουν ξανασυναντήσει και ωθεί τη σκέψη και αντίληψή τους πέρα από τα δεδομένα, με γνωστές έννοιες τις οποίες όμως αντιμετωπίζουν με ένα νέο διαφορετικό τρόπο, ξεκινούν να φέρουν στην επιφάνεια προσωπικές τους σκέψεις και απόψεις, ανοίγεται ένας νέος δρόμος τρόπου σκέψεως σε αυτά, καταφέρνουν να φιλοσοφήσουν, κάνουν υποθέσεις και επιχειρηματολογούν και εξετάζουν τις έννοιες με τις οποίες έρχονται σε επαφή με μια άλλη οπτική γωνία, με αυτή του φιλόσοφου- παιδιού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Ιλίτσεφ, Λ. Φ. & Φεντοσέγιεφ, Π. Ν. (1985). *Φιλοσοφικό εγκυκλοπαιδικό λεξικό*. Αθήνα: Καπόπουλος

Μπαμπινιώτης, Γ. Δ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*(2^η εκδ.). Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε

Τζαβάρας, Ι. (2006). *Εγχειρίδιο Φιλοσοφίας. Διδασκαλία της φιλοσοφίας με τη διαλεκτική και ερευνητική μέθοδο*(3^η εκδ.). Αθήνα: Τυπωθήτω

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Fisher, R. (2003). *Teaching thinking philosophical enquiry in the classroom* (2nd ed.). London- New York: Continuum (1998 1st published)

Wegerif, R.(2010). *Teaching for Thinking and Creativity in Primary Education*. England: Open University Press

Από το διαδίκτυο

Νικολιδάκη, Σ. (2005). Φιλοσοφία για παιδιά: Κριτική Προσέγγιση του προγράμματος του Matthew Lipman (*Διπλωματική Εργασία*). Ανάκληση Μάρτιος 18, 2012 από τον δικτυακό τόπο: <http://elocus.lib.uoc.gr/dlib/3/4/c/attached-metadata-dlib-2005nikolidaki/2005nikolidaki.pdf>

Νικολιδάκη, Σ. (2011). Τα διαφορετικά ερεθίσματα και οι πιθανοί τρόποι προσέγγισής τους στο χώρο της Φιλοσοφίας για παιδιά. *Φιλοσοφικός διάλογος μέσα στην τάξη*(Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο). Ανάκληση Μάρτιος 20, 2012 από τον δικτυακό τόπο: http://philosophicalbibliography.com/attachments/136_Nikolidaki-Eisigisi-2011.pdf

Vansieleghem, N. & Kennedy, D. (2011). What is Philosophy for Children, What is Philosophy with Children—After Matthew Lipman?. *Journal of Philosophy of Education*, 45(2), 171-182. Ανάκληση Απρίλιος 6, 2012 από τον δικτυακό τόπο: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=ae675c60-dc6f-49ca-945d-5c193072d810%40sessionmgr115&vid=1&hid=106>

Χατζηστεφανίδου, Σ. (2011). *Η κίνηση «Φιλοσοφία για Παιδιά» (P4C, PfC) ως μελέτη περίπτωσης διεθνούς διάχυσης μιας καινοτομικής σχολικής πρακτικής* (Πανεπιστήμιο Κρήτης). Ανάκληση: Μάρτιος 20, 2012 από το δικτυακό τόπο: http://philosophicalbibliography.com/attachments/140_Xatjistefanidou-Eisigisi-2011.pdf

http://www.rhodes.aegean.gr/tepaes/filosofia_eisai_edo/Metafrasis/Metafrasis1.gr/7.I.a.Metafr_r_papers_gr.pdf

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BD%CE%B8%CF%81%CF%89%CF%80%CE%BF%CF%82>